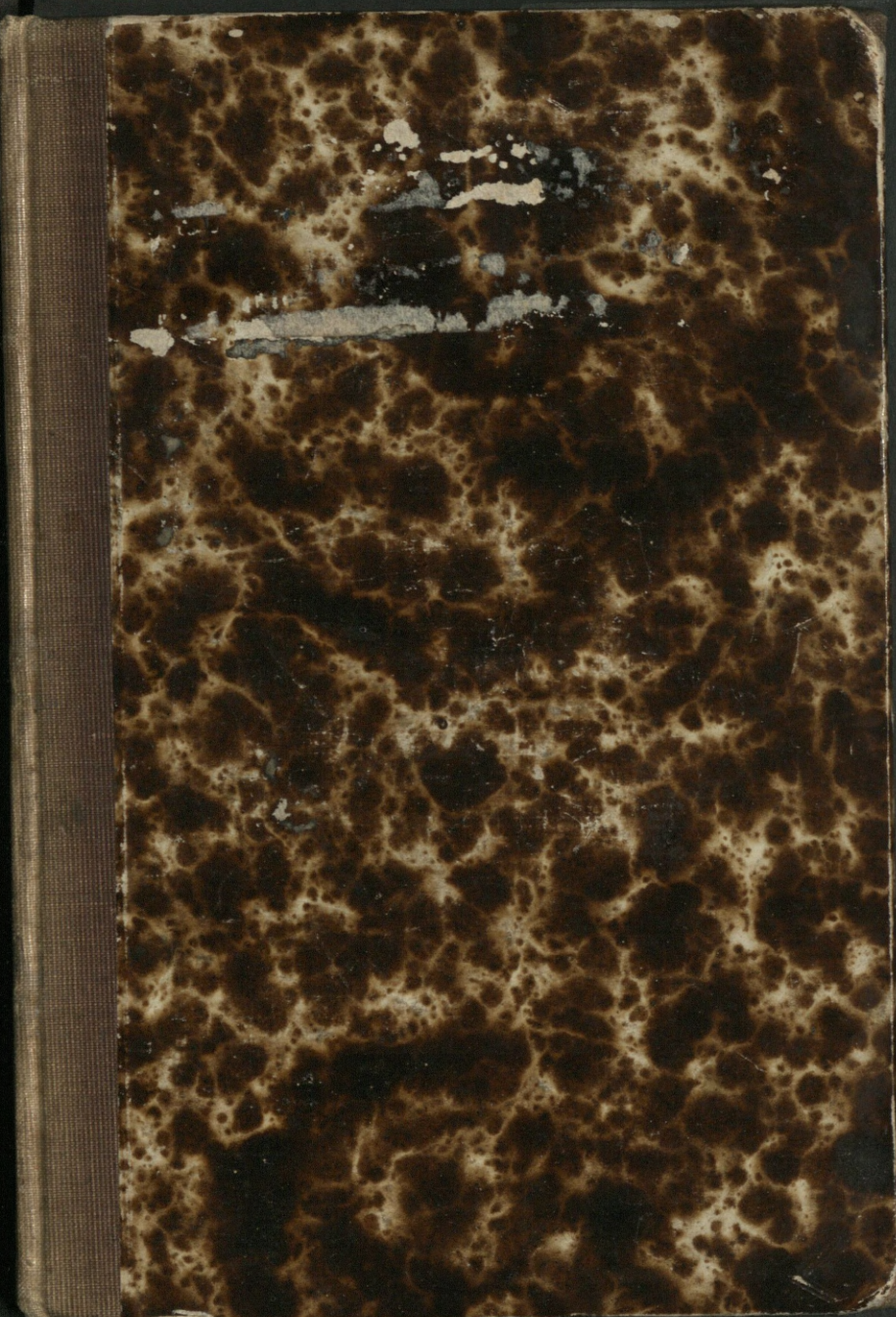
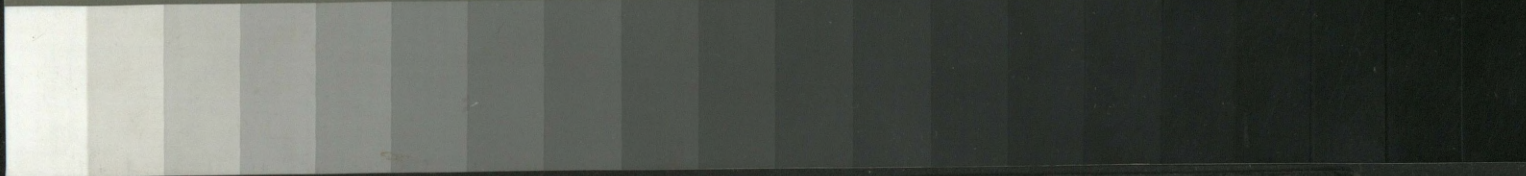

Grey Scale #13

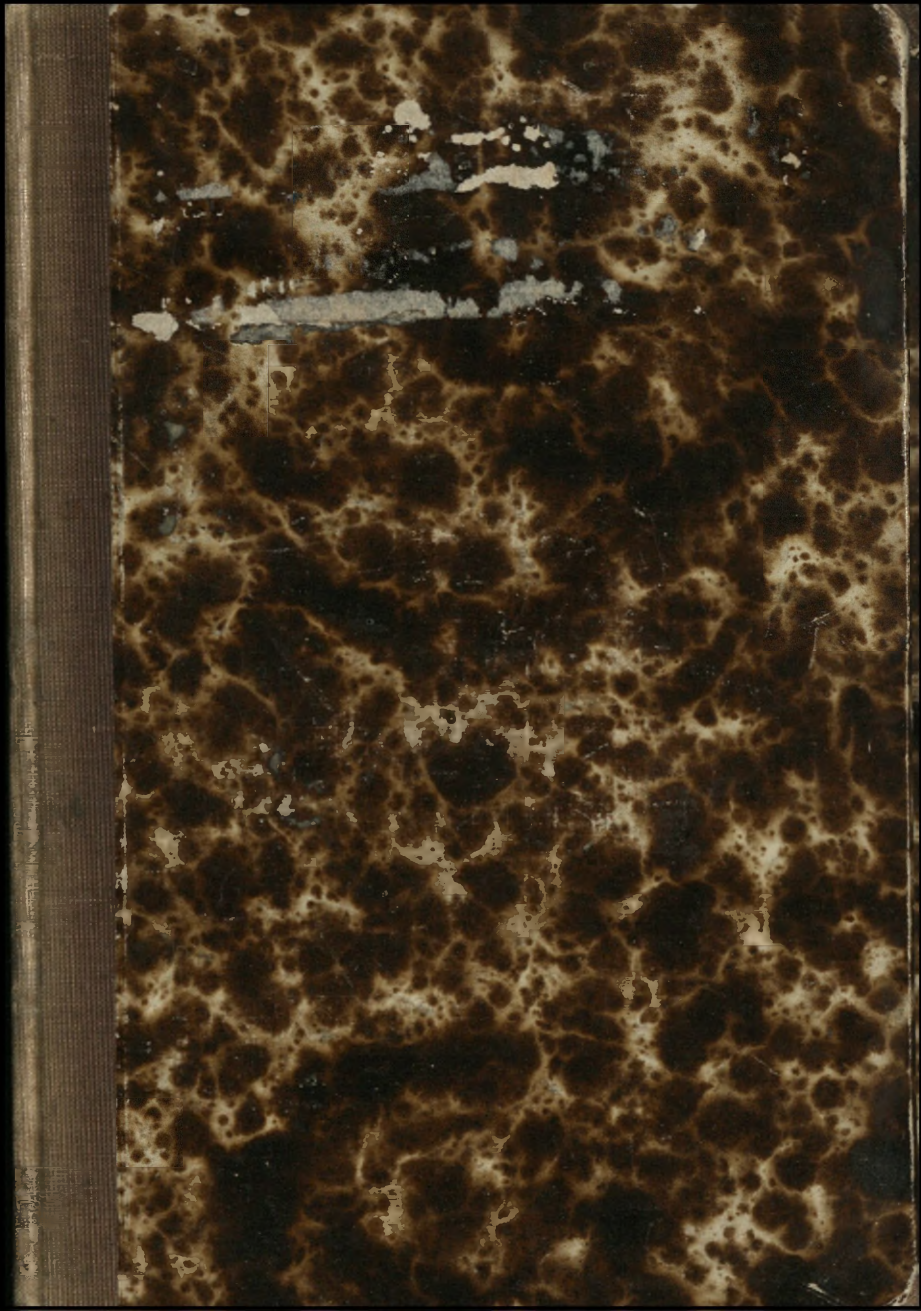
DANES-PICTA .COM

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

Colour Chart #13

DANES-PICTA .COM

95 B17

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA

LIBRI SEX.

RECOGNOVIT

IACOBUS BERNAYSIIUS.

L. G. 5807.

F. 204.

LIPSIÆ

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXVI.

1866

871

8256/

1

ZBIORNICA
Książecbtorów
Zobarpieczonych

PRAEFATIO.

In recognoscendo Lucretiano carmine eam persequutus sum viam, quam olim significavi in commentatione *de emendatione Lucretii* Novi Musei Rhenani volumini V, 533 inserta. Prope eandem viam cum Lachmannus teneret in recensione sua, cuius virtutes laudare velle ambitiosum foret: tamen evenit ut ab aliquot recedendum mihi esset Lachmannianis scripturis. In quo nihil me indulsisse libidini seorsum a tali viro sentiendi ex ipsis, ut spero, rebus in quibus cernitur dissensus quivis candidus harumque rerum peritus iudex intelliget. Nihilominus aegerrime fero quod per leges, quas huic praefandi negotio bibliopola imposuit, omnium mutationum quas institui rationem reddere nunc quidem nequaquam licet. Donec igitur ampliore dicendi loco, qui mihi alibi paratur, uti licebit, eo redactus sum ut, quoad huius spatii fines patiantur, generatim et strictim pauca quaedam complectar.

Ac primum quidem saepius quam Lachmannus fecit graves corruptelas a prava *vicinorum vocabulorum iteratione* repetivi. Quod mendorum genus quam facile vel peritissimum fallere possit, nullo patefit exemplo luculentiore quam illud est quod praebent versus 562, 563 libri VI. Hi sic scribuntur in Quadrato codice:

562 Ad caelumq. magis quanto sunt editaqueq.

563 Inclinata ninent in eadem pdit partē aqueq.

quicum consentit Oblongus codex nisi quod versiculi 562 clausulam sic scriptam exhibet: *aedita queq.* versiculi autem 563 clausulam sic: *prodit partem. a. a. q. q.* cum rasuris infra puncta, quae post utrumque $\bar{q}$ cernuntur. Iam sic duobus illis versibus sub uno conspectu positus, quivis, puto, semel admonitus concedet, Quadrati *aqueq.* in versu 563 nil esse nisi pravam iterationem earum litterarum, quae priorem versum 562 claudunt: *editaqueq.* Neque aliorum spectant *a. a. q. q.* Oblongi codicis. Alterum enim $\bar{a}$ inde pervenit in hunc codicem,

quod qui eum exaravit in exemplari suo *ā* litteram supra *prodit* scriptam repperit, ubi re vera etiam nunc a correctore ascripta exstat in Quadrato, ut, quod sententia postulat, efficiatur *prodita*. Id vero quid sibi vellet cum non intelligeret librarius Oblongi, reiecit *ā* illud ad reliquas singulares litteras in finem versiculi. Hanc igitur originem huius rei cum Lachmannus non perspiceret, atque secundum morem suum inferiores partes Quadrato tribuens a portentosiore Oblongi scriptura proficisceretur, in ipso autem Oblongo non *prodita* exstare sed *prodit* parum memorabile existimaret: eo pervenit ut haec annotaret ad versum 563: 'INCLINATA MINENT IN EADEM PRODITA PARTEM. A. A. Q. Q. Quadratus *prodit partem aqueq.*, ut appareat librarium illa *a. a. q. q.* non intellexisse . . . . . neque ego quid per ea significetur exputare possum . . . . . neque vero, si quis hic notae alicuius Probianae vestigium remansisse suspicetur, ad versum ipsum emendandum mihi quicquam proficere videbitur.' Unde qui virum paucissimorum verborum cogoverint haud immerito concludent, ne ipsum quidem a Probiana nota ibi suspicanda alienum fuisse, ubi potius prava iteratio agnoscenda erat iam in archetypo nostrorum codicum admissa. — Idem vero librariorum error, qui in hoc loco ab ipsa versus mensura redarguitur, per locum autem *παράλληλον* (V, 421) corrigitur in versu 1023 libri primi, solius sententiae ope indagari potest in multorum aliorum versuum clausulis. Quod fecimus e sententia Lachmanni cum alibi II, 422, 467 [cf. Nov. Mus. Rhen. V p. 573], 630; V, 468; VI, 15 tum IV, 987 ubi *saepe quiete* per librariorum perperam ex versu qui post eum est proximus illatum ita expulit Lucretianam clausulam, ut coniiciendo recuperari nequeat. Atque adeo in versu 491 libri IV. dubitari potest utrum *necessesit* ex versu post eum secundo 493 an ex tertio ante eum 488 irrepsisse dicas. Huiusmodi autem peccatum librariorum etiam VI, 1010 persentiscere mihi videor in vocabulis *ex elementis*, in quorum explicatione ipse sibi non satisfacisse videtur Lachmannus. Confitetur certe adesse ibi 'concisum quoddam dicendi genus cuius simile exemplum non possit promere.' Quare, donec tale exemplum inventum erit, satius fuerit idem in his vocabulis factum putare quod toliens alibi accidisse vidimus; praeter rem, nimirum,

iterata sunt ex clausula versiculi 1007: *primoribus ex elementis*. Neque habeo cur talem librariorum negligentiam in solis clausulis grassari dicam, cum eandem peccandi occasionem reliquae quoque versiculorum regiones praebeant. Velut, cum libri VI versus 509, 510 sic scribantur:

509 confertae nubes *uuenti* mittere certant

510 dupliciter nam *usuenti* contrudit et ipsa

magis videtur simile esse veri, aberrasse oculos librariorum, dum priorem versum 509 scribunt, in eandem posterioris versus 510 regionem, quam a Lucretio in versu 509 id vocabulum scriptum esse, quod ex apicibus litterarum *uuenti* Creechius et Lachmannus eruerunt: *umentia*, quod quidem parum commendabile est a laude simplicitatis, quam in Lucretio conspicuam esse totiens merito praedicavit Lachmannus. — Porro cum versus 893, 894 libri IV ita legantur in codicibus:

893 corporis. hic igitur rebus fit utrimque duabus

894 corporis *utac* navis velis ventoque feratur

profecto minus audacter is egerit, qui *corporis* in posterioris versus initium ex initio superioris delatum atque sic Lucretianam orationem, cuius vestigia in vocabulis *ut ac* supersint, periisse existimaverit, quam qui *ac* illud cum Mureto et Lachmanno funditus deleverit. — Atque haec quidem huius generis exempla satis sunt.

Pergimus ad alterum corruptelarum genus, quod versatur *in insitiis et vocabulis et versiculis*. Hoc quoque genus aliquanto latius patere puto, quam id persequi voluit Lachmannus, qui quidem aegerrime eo adduci potuisse videtur, ut singulorum vocabulorum glossemata Lucretianis versibus intermixta esse crederet, quamquam et ab antiquis grammaticis annotatum explicatumque esse Lucretii carmen inter omnes constat et recentiorum interpretamenta admodum vilia etiamnunc cernere licet priori libri primi parti ascripta in Oblongo codice. Atque ipse Lachmannus, etsi hoc genus alias repudiavit, nostrorum codicum *tollere* I, 66 eiecit, quia a Lucretio scriptum esse *tendere* testatur Nonius, neque in versus 674, 787 libri III pro rariore adverbio *longiter*, quod legit Nonius, venire potuit *longius* aliunde quam ex glossemate. Itaque eiusmodi quid etiam VI, 1133 accidisse ut per interpretamentum *corruptum* extruderetur genui-

num vocabulum *alienum* una cum Bentleio censere malui, quam litterarum ductibus partim inhaerescens partim insultans *corruptum* dicere ex *coortum* depravatum esse. Similiter egi cum VI, 45

et quaecumque in eo fiunt *fierique* necessessest
pleraque dissolvi

ubi cum Lachmannus *fierique* mutaret in *fateare*, lenius visum est sic versari ut *fieri* e glossemate ortum, a Lucretio autem scriptum esse putetur *possuntque* cum eadem orationis brevitate, qua utitur V, 527:

sed quid *possit fiatque* per omne
in variis mundis varia ratione creatis,
id doceo.

Neque in minorum vocabulorum additamentis substitit interpolatio. Verum cum sat magnus Lucretianorum versuum numerus a lectore quodam marginibus comparandi causa ascriptus fuisset, abierunt postea isti versus alienis locis in Lucretianorum verborum ordinem (Nov. Mus. Rh. V, 574). Deinde vero vel idem lector vel alius quis ne a versibus quidem de suo faciendis temperavit partim ut explicaret Lucretium partim ut irrideret. Huius temeritatis exempla, quae quidem ipse agnovit, ex oratione Lucretiana eiecit Lachmannus unaque composuit in indice s. v. *interpolator carminis Lucr.* Reliquit vero alia, quae eandem originem non minus aperte prae se ferunt. Ut hoc utar, propugnatores *μετεμψυχώσεως* eo compulerat Lucretius libro III, ut nunquam in bestiarum corpora abire dicerent humanas animas sed semper in sola corpora humana:

758 sin animas hominum dicent in *corpora semper*
ire humana, tamen quaeram cur e sapienti
stulta queat fieri nec prudens sit puer ullus

Cum tali quaestione quis ferat coniungi id quod continetur eo versu, quem superioribus Lachmannus una cum reliquis omnibus editoribus subiecit:

762 nec tam doctus equae pullus quam fortis equi vis

ubi prorsus contra hypothesin equinae animae irrepunt in societatem humanarum. Vel solo ratiocinandi auxilio facetias scilicet interpolatoris perspiceremus, qui Lucretianam quaestionem, quae ad homines pertinet, soluturus est exemplo repetito

a bestiis. Plane eadem cum importunitate idem nugator paulo supra cum Lucretius quaesivisset

739 Denique cur acris violentia triste leonum
seminium sequitur, volpes dolus et fuga cervos

ascripsit responsum

741 a patribus datur et patrius pavor incitat artus
ubi et 'doctus quidam' apud Lambinum interpolationem et Lachmannus irridendi studium agnovit ex solo sententiarum connexu. In eo autem loco, de quo agimus (III, 758—62), accedit interpolationis indicium a scripturis codicum. Neque enim in codicibus idem fit quod in editionibus ut post versum 760 *stulta queat fieri* statim sequatur is cuius initium est *nec tam doctus*, sed interiicitur alius sic quidem:

760 *stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus,*
si non, certa suo quia semine seminioque

762 *nec tam doctus equae pullus quam fortis equi vis.*

Iste medius versus iteratur ex vs. 744 huius libri tertii, ubi pergit Lucretius sic:

744 *si non, certa suo quia semine seminioque*

745 *vis animi pariter crescit cum corpore toto?*

iam talis iteratio a nullo institui potuit nisi ab interpolatore, qui quidem eo consilio illuc respicere iussit lectores, ut ipsum sibi contradicere ostenderet Lucretium. Supra enim (744, 745) quia vim animi pariter cum corpore crescere statuit poeta, hic (760) cur puer nullus sit prudens interrogari non debuisse opinatus est interpolator. (Similis ratio versuum 646—651 libri secundi iterationem post I, 43 progenit; vid. Nov. Mus. Rh. V, 576.) Ex eadem igitur officina, ex qua iteratio illa, prodiit etiam versus iste *nec tam doctus*, quo logicas ineptias suas scurrili irrisione cumulavit versificator. — Eandem autem malam manum deprehendere nobis videmur in talibus versibus quales leguntur III, 683; IV, 793; V, 312, qui, nisi codicum scripturas violenter mutaveris, non poterunt Lucretianorum verborum tenori adaptari. Contra aut nihil aut levissima mutanda sunt, ut vel irrisio vel explicatio interpolatoris appareat.

Duo haec corruptelarum genera ultra fines, quos eis constituit Lachmannus, pertinere putavimus. Contrarium accidit in eo genere, ad quod iam transimus quodque continetur *versuum*

transpositione. Aliquoties enim ubi Lachmannus a codicum ordine recedit, nos ordinem illum servavimus vel sine ulla vel cum minima verborum mutatione. Utriusque rei exempla expromam e primo libro. Ibi inde a versu 565 hic est codicum ordo:

565 huc accedit uti, solidissima materiai
 corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
 mollia quae fiunt, aër, aqua, terra, vapores,
 quo pacto fiant et qua vi quaeque gerantur,
 admixtum quoniam semel est in rebus inane

Ibi v. 568 deleri voluit 'Bentleius iuvenis'; Lachmannus autem, cui post 567 'sententiam interrumpere' visus est, collocavit eum post 585, ubi si minus molestus, certe nequitiam necessarius videri potest. Verum ne post 567 quidem molestiam affert ullam, dummodo *reddi* v. 566 eo significato accipiatur, quo dicitur II. 178, 179 = V, 196, 197

hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
 confirmare aliisque ex rebus *reddere* multis.

Illic enim procul dubio *reddere* idem valet quod *rationem reddere, probare*. Eodem modo si in hoc, de quo agimus, loco dicitur *reddi*, aptissime versus 568 coniungitur cum versu 567 sic: si solida sunt primordia rerum, omnes res, quae molles fiunt, possint probari atque ostendi quo pacto ex solidis primordiis fiant molles, quia admixtum est rebus inane. Contra

si mollia sint primordia rerum
 571 unde queant validi silices ferrumque creari
 non poterit *ratio reddi*.

Horum igitur versuum tralaticium ordinem sine ulla verborum mutatione tulati sumus. In altero eiusdem primi libri loco ut transponendi opera supersedeamus, recedendum quidem est a nostrorum codicum scriptura, neque tamen ad coniecturas confugiendum, sed alia auctoritas sequenda nostris codicibus haudquaquam deterior. Etenim inde a versu 805 sic exstat in codicibus:

805 et nisi tempestas indulget tempore fausto
 imbribus *et* tabe nimborum arbusta vacillent
 solque sua pro parte fovet tribuitque calorem
 crescere non possint fruges arbusta animantis

In hoc versuum ordine cum v. 806 coniunctivus modus *vacillent*

non habeat quo referatur, totum locum transponendo, mutando, distinguendo administravit Lachmannus sic:

- 805 et nisi tempestas indulget tempore fausto
 807 solque sua pro parte fovet tribuitque calorem,
 806 imbribus et tabe nimborum ambusta vacillent,
 808 crescere non possint fruges arbusta animantis.

Itaque ante versum 806 collocavit versum 807, atque in extremo huius 807 versiculi vocabulo *calorem* finiri protasin statuit, apodoseos autem priorem partem contineri in versu 806 et huic priori parti ἀσυνδέτως addi alteram in versu 808. Deinde vero v. 806 *arbusta* mutavit in *ambusta*, atque *imbribus et tabe nimborum ambusta vacillent* explicari voluit sic: 'omnia imbrium frigore ambusta vacillent atque nutent', allatis aliorum scriptorum locis tribus, quorum unum suppeditavit Valerius Flaccus qui IV, 70 *saevis ambusta pruinis Lumina* (oculos) Promethei dixit; reliqui duo loci reperiuntur apud Columellam XI, 3, 13 *brumae frigoribus et pruinis inurenda*, X, 74 *quae canis iaceant urenda pruinis*. At ut frigore amburi et latine et in quavis lingua recte dici possit, ut ab hac locutione profecti tales scriptores quales sunt Valerius Flaccus et Columella etiam *pruinis* amburi dicere possint, cum in pruinis frigoris notio penitus inhaerescat: tamen ne ullum quidem vestigium sive frigoris sive pruinae reperitur in versu Lucretiano. Dixisset Lucretius secundum Lachmanni scripturam *imbribus* ambusta. Atque huiusmodi quid neque a Lucretio neque ab ullo casto scriptore dici potuisse mihi quidem persuasum est. Quare relicta Lachmanniana ratione experiamur, utrum codicum ordo retineri possit, si a Prisciano p. 768 accipiamus *imbribus* ut *tabe nimborum arbusta vacillent* atque sic distinguamus ut *imbribus* v. 806 pendeat ab *indulget* v. 805. Quo facto talis exstitit oratio:

- 805 et nisi tempestas indulget tempore fausto
 imbribus, ut tabe nimborum arbusta vacillent,
 solque sua pro parte fovet tribuitque calorem,
 crescere non possint fruges arbusta animantis.

Iam protasis pertinet usque ad *calorem* v. 807, in eaque primum dicitur de imbribus, qui tempore verno fiunt. Eis ita agitantur frutices et arbusta, ut huc atque illuc nutent percussa *tabe nimborum* i. e. nubibus tabescentibus in pluviam, sicut Lucanus X, 224 *tabem nivis* dixit liquefactas nives. His imbribus etiam solis

calores accedere necesse est (v. 807). Alioquin (v. 808) crescere nequeunt et fruges arbustaque et animalia, quorum pabula sunt fruges.

In his igitur atque in aliquot aliis exemplis cum a codicum ordine contra Lachmanni transpositiones steterimus, rarissime contrarium accidit ut transpositio visa sit Lachmannianae verborum mutationi praestare. Velut inde a versu 197 libri quarti leguntur haec:

praeterea si quae penitus corpuscula rerum
ex altoque foras mittuntur, solis uti lux
ac vapor, haec puncto cernuntur lapsa diei
200 per totum caeli spatium diffundere sese
perque volare mare ac terras caelumque rigare.

Ubi 'foedum nec ferendum vitium' adesse vidit Lachmannus in v. 201 *caelumque rigare*, quod post v. 200 *caeli spatium* inepte *ταὐτολογεῖ*, quamquam coniungi vocabula *caelum rigare* non magis hic offensioni est quam V, 593 *caelumque rigando*. 'Delevit' igitur vitium istud 'scribendo *circumque rigare* id est undique.' Illam mutationem ne admittamus prohibemur argumenti conclusione, quae haec est:

cum iaciuntur et emissas res nulla moratur,
quod superest, ubi tam volucris levitate feruntur,
quone vides citius debere et longius ire
205 multiplexque loci spatium transcurrere eodem
tempore quo solis pervolgant lumina caelum.

Ibi enim v. 206 *solis pervolgant lumina caelum* sic respicit ad solum v. 200 ut nulla praecessisse videatur maris ac terrarum mentio, qualis fit in versu 201. Quare illum versum 201 non eo loco, ubi nunc in codicibus legitur, a poeta positum esse existimamus, praesertim cum etiam in proximis versibus verum ordinem turbaverint librarii (v. Lachm. in v. 195). Illuc autem eum traiecimus ubi ne litterula quidem mutata ab omni *ταὐτολογίας* culpa vacat post v. 186:

in quo iam genere est solis lux et vapor eius
propterea quia sunt e primis facta minutis,
185 quae quasi cuduntur perque aëris intervallum
non dubitant transire sequenti concita plaga
201 perque volare mare ac terras caelumque rigare.

Atque haec quidem haecenus dicta sunt de singulis corruptelarum generibus. Praeterea breviter hoc loco perstringere per-

velim par difficillimum versuum, quod quia variis simul corruptelarum generibus pessumdatum est, non aequae atque alibi sperare possum fore ut vel me tacente ratio emendandi patescat. Scribuntur isti versus, qui sunt 42, 43 libri secundi, rubris litteris uncialibus in Oblongo codice, desunt in Quadrato tribus versiculis vacantibus, ut fere semper (v. Mus. Rhen. p. 543) fit in hoc codice ubicunque in Oblongo rubrae litterae reperiuntur. In Oblongo igitur exstant haec:

SUBSIDIIS MAGNIS EPICURI CONSTABILITAS

ORNATAS ARMIS ITASTATUASTARITERQ: ANIMATAS

punctis sub AT a prima manu factis. Hos versus cum priores editores fere omnes de emendatione desperantes eiecerint, Lachmannus in verborum ordinem admisit sic quidem scriptos:

40 si non forte tuas legiones per loca campi
 fervere cum videas, belli simulacra cientis,
 subsidiis magnisque elephantis constabilitas,
 ornatas armis, validas, pariterque animatas

Lachmannus inde proficiscitur quod Lucretius V, 1225 scripsit: *Induperatorem classis super aequora verrit Cum validis pariter legionibus atque elephantis*. Unde apparere dixit etiam hoc loco pro EPICURI scribendum esse *elephantis*, pro ITASTATUAS autem *validas*. Sane haec emendandi ratio licet nil habeat cur nequeat ferri, tamen neque a sententia neque a ductibus litterarum ita comparata est ut supervacaneum sit anquirere aliam. Quod sic instituimus ut primum quidem in EPICURI glossema agnosceremus ab initio ad *subsidiis* v. 42 ascriptum; *ἐπικουροι* enim Graecis eidem sunt qui Latinis copiae auxiliares. Id glossema ad Gargettii philosophi nomen trahebatur ab imperitis librariis eoque facilius immiscebatur versui 42. In hunc autem versum cum inferciretur, e loco suo, qui erat versus 42, detrusit in eandem alterius 43 versiculi regionem id vocabulum, cuius nunc hae supersunt mendosae litterae: ITASTATUAS. Quibus corrigendis id adhibendum est quod in codicibus Lucretianis fieri observavi ut litterae H et IT inter se permutentur. Sic IV, 820 pro eo quod esse debet et in Oblongo etiam est *in his* scribitur in Quadrato *initis*; neque aliunde I, 721 in locum simplicis *Italiae* pervenit *Haeliae*, quod 'putidae eruditionis' specie tamdiu editores sefellit; denique huc redit praeclara

emendatio Lachmanni, qui II, 515 codicum *licmisque* correxit in *iter usque*. Ex huiusmodi igitur mendo si priores duae litterae in ITASTAŦUAS ortae sunt, facile inde id vocabulum elicitur, quod in versum 42 asciscimus sic: *subsidiis magnis hastatis constabilitas*. Iam vero mancus evasit alter versus 43. Eum vix aptius puto suppleri posse quam idem vocabulum etiam post *armis* ponendo quod cum *animatas* coniunxit Lucretius: *ornatas armis pariter pariterque animatas*, quo legiones non minus animo quam armis pares esse dicuntur.

Restat ut indicem signorum, quibus usus sum, significatio-
nes. Ac primum quidem

[ ] uncis includuntur omnia, quae interpolator (vid. supra p. VI.) vel alienis locis iteravit vel ipse confecit. Deinde

|| lineolis in initiis et in finibus notantur eae particulae, quas scripsit quidem Lucretius sed seiunctim a carminis continuitate in singularibus schedulis consignavit. Eas Q. Cicero, qui post poëtae mortem carmen Lucretianum edidit, ibi collocavit quo pertinere videbantur, neque tamen effugere potuit quin interrumpi aequabilem carminis tenorem talis lector sentiat qualis fuit Lachmannus, qui quidem in istis particulis segregandis ita versatus est, ut nesciamus utrum sagacitatem magis admiremur an temperantiam. Denique

ea vocabula, quae non exstant in codicibus sed vel a superioribus editoribus vel a Lachmanno vel a me excogitata sunt ad explendas versicolorum mensuras, *cursivo*, quod vocatur, *litterarum genere* exprimenda curavi, ne amplius lexicographos grammaticosve fallant.

Praeterea cum IV, 1122 codicum scripturam *alidensia* nemo-
dum explicaverit, Lachmanniani autem inventi *ἀλιδένσια* ne
Graecum quidem exemplum ullum inveniatur, satius visum est
codicum scripturam *alidensia* exhibere nota † apposita.

Scr. Bonnae m. Martio a. MDCCCLII.

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER PRIMUS.

Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas,
alma Venus, caeli subter labentia signa
quae mare navigerum, quae terras frugiferentis
concelebras, per te quoniam genus omne animantum
5 concipitur visitque exortum lumina solis.
te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
summittit flores, tibi rident aequora ponti
placatumque nitet diffuso lumine caelum.
10 nam simul ac species patefactast verna diei
et reserata viget genitabilis aura favoni,
aëriæ primum volucres te, diva, tuumque
significant initum percussae corda tua vi.
inde ferae pecudes persultant pabula laeta
15 et rapidos tranant amnis: ita capta lepore
te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
denique per maria ac montis fluviosque rapacis
frondiferasque domos avium camposque virentis
omnibus incutiens blandum per pectora amorem
20 efficis ut cupide generatim saecula propagent.
quae quoniam rerum naturam sola gubernas,
nec sine te quicquam dias in luminis oras
exoritur neque sit laetum neque amabile quicquam,
te sociam studeo scribendis versibus esse,
25 quos ego de rerum natura pangere conor
Memmiadae nostro, quem tu, dea, tempore in omni
omnibus ornatum voluisti excellere rebus.

- quo magis aeternum da dictis , diva , leporem.
 effice ut interea fera moenera militiae
- 30 per maria ac terras omnis sopita quiescant :
 nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
 mortalis , quoniam belli fera moenera Mavors
 armipotens regit , in gremium qui saepe tuum se
 reicit aeterno devictus vulnere amoris ,
- 35 atque ita suspiciens , tereti cervice reposita ,
 pascit amore avidos , inhians in te , dea , visus ,
 eque tuo pendet resupini spiritus ore.
 hunc tu , diva , tuo recubantem corpore sancto
 circum fusa super , suavis ex ore loquellas
- 40 funde petens placidam Romanis , incluta , pacem :
 nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
 possumus aequo animo nec Memmi clara propago
 talibus in rebus communi desse saluti.
 [omnis enim per se divum natura necessest
- 45 immortali aevo summa cum pace fruatur
 semota ab nostris rebus seiunctaque longe
 nam privata dolore omni privata periculis
 ipsa suis pollens opibus nihil indiga nostri
 nec bene promeritis capitur nec tangitur ira]

*

- 50 quod super est , vacuas auris animumque sagacem
 semotum a curis adhibe veram ad rationem ;
 ne mea dona tibi studio disposta fideli ,
 intellecta prius quam sint , contempta relinquant.
 nam tibi de summa caeli ratione deumque
- 55 disserere incipiam , et rerum primordia pandam ,
 unde omnis natura creet res , auctet , alatque ,
 quove eadem rursus natura perempta resolvat ;
 quae nos materiem et genitalia corpora rebus
 reddunda in ratione vocare et semina rerum
- 60 appellare suemus et haec eadem usurpare
 corpora prima , quod ex illis sunt omnia primis.
 Humana ante oculos foede cum vita iaceret

- in terris oppressa gravi sub religione
 quae caput a caeli regionibus ostendebat
- 65 horribili super aspectu mortalibus instans,
 primum Graius homo mortalis tendere contra
 est oculos ausus primusque obsistere contra;
 quem neque fana deum nec fulmina nec minitanti
 murmure compressit caelum, sed eo magis acrem
- 70 inritat animi virtutem, effringere ut arta
 naturae primus portarum claustra cupiret.
 ergo vivida vis animi pervicit, et extra
 processit longe flammantia moenia mundi
 atque omne immensum peragravit mente animoque;
- 75 unde refert nobis victor quid possit oriri,
 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 qua nam sit ratione atque alte terminus haerens.
 quare religio pedibus subiecta vicissim
 opteritur, nos exaequat victoria caelo.
- 80 Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
 in pia te rationis inire elementa viamque
 indugredi sceleris. quod contra saepius illa
 religio peperit scelerosa atque impia facta.
 Aulide quo pacto Triviai virginis aram
- 85 Iphianassai turparunt sanguine foede
 ductores Danaum delecti, prima virorum.
 cui simul infula virgineos circum data comptus
 ex utraque pari malarum parte profusast,
 et maestum simul ante aras adstare parentem
- 90 sensit, et hunc propter ferrum celare ministros,
 aspectuque suo lacrimas effundere civis,
 muta metu terram genibus summissa petebat:
 nec miserae prodesse in tali tempore quibat
 quod patrio princeps donarat nomine regem:
- 95 nam sublata virum manibus tremibundaque ad aras
 deductast, non ut sollemni more sacrorum
 perfecto posset claro comitari Hymenaeo,
 sed casta inceste, nubendi tempore in ipso,
 hostia concideret mactatu maesta parentis,
- 100 exitus ut classi felix faustusque daretur.

tantum religio potuit suadere malorum.

- Tutemet a nobis iam quovis tempore vatum
 terriloquis victus dictis desciscere quaeres.
 quippe etenim quam multa tibi iam fingere possunt
 105 somnia, quae vitae rationes vertere possint
 fortunasque tuas omnis turbare timore!
 et merito: nam si certam finem esse viderent
 aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
 religionibus atque minis obsistere vatum:
 110 nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
 aeternas quoniam poenas in morte timendumst.
 ignoratur enim quae sit natura animai,
 nata sit, an contra nascentibus insinuetur,
 et simul intereat nobiscum morte dirempta,
 115 an tenebras Orci visat vastasque lacunas,
 an pecudes alias divinitus insinuet se,
 Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
 detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
 per gentis Italas hominum quae clara clueret;
 120 etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
 Ennius aeternis exponit versibus edens,
 quo neque permaneant animae neque corpora nostra,
 sed quaedam simulacra modis pallentia miris;
 unde sibi exortam semper florentis Homeri
 125 commemorat speciem lacrimas effundere salsas
 coepisse et rerum naturam expandere dictis.
 qua propter bene cum superis de rebus habenda
 nobis est ratio, solis lunaeque meatus
 qua fiant ratione, et qua vi quaeque gerantur
 130 in terris, tum cum primis ratione sagaci
 unde anima atque animi constet natura videndum,
 et quae res nobis vigilantibus obvia mentes
 terrificet morbo adfectis somnoque sepultis,
 cernere uti videamur eos audireque coram,
 135 morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

Nec me animi fallit Graiorum obscura reperta
 difficile inlustrare Latinis versibus esse,
 multa novis verbis praesertim cum sit agendum

- propter egestatem linguae et rerum novitatem:
 140 sed tua me virtus tamen et sperata voluptas
 suavis amicitiae quemvis sufferre laborem
 suadet et inducit noctes vigilare serenas,
 quaerentem dictis quibus et quo carmine demum
 clara tuae possim praepandere lumina menti,
 145 res quibus occultas penitus convisere possis.
 Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
 non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.
 principium cuius hinc nobis exordia sumet,
 150 nullam rem e nilo gigni divinitus umquam.
 quippe ita formido mortalis continet omnis,
 quod multa in terris fieri caeloque tuentur,
 quorum operum causas nulla ratione videre
 possunt ac fieri divino numine rentur.
 155 quas ob res ubi viderimus nil posse creari
 de nilo, tum quod sequimur iam rectius inde
 perspicimus, et unde queat res quaeque creari
 et quo quaeque modo fiant opera sine divom.
 Nam si de nilo fierent, ex omnibu' rebus
 160 omne genus nasci posset, nil semine egeret.
 e mare primum homines, e terra posset oriri
 squamigerum genus et volucres erumpere caelo:
 armenta atque aliae pecudes, genus omne ferarum,
 incerto partu culta ac deserta tenerent:
 165 nec fructus idem arboribus constare solerent,
 sed mutarentur, ferre omnes omnia possent.
 quippe, ubi non essent genitalia corpora cuique,
 qui posset mater rebus consistere certa?
 at nunc seminibus quia certis quaeque creantur,
 170 inde enascitur atque oras in luminis exit,
 materies ubi inest cuiusque et corpora prima:
 atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
 quod certis in rebus inest secreta facultas.
 praeterea cur vere rosam, frumenta calore,
 175 vites autumno fundi suadente videmus,
 si non, certa suo quia tempore semina rerum

- cum confluerunt, patet quod cumque creatur,
dum tempestates adsunt et vivida tellus
tuto res teneras effert in luminis oras?
- 180 quod si de nilo fierent, subito exorerentur
incerto spatio atque alienis partibus anni;
quippe ubi nulla forent primordia, quae genitili
concilio possent arceri tempore iniquo.
nec porro augendis rebus spatio foret usus,
- 185 seminis ad coitum, si e nilo crescere possent
nam fierent iuvenes subito ex infantibus parvis,
e terraque exorta repente arbusta salirent.
quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
paulatim crescunt, ut par est semine certo
- 190 crescere, resque genus servant; ut noscere possis
quicque sua de materia grandescere alique.
huc accedit uti sine certis imbribus anni
laetificos nequeat fetus submittere tellus,
nec porro secreta cibo natura animantum
- 195 propagare genus possit vitamque tueri;
ut potius multis communia corpora rebus
multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
quam sine principiis ullam rem existere posse.
denique cur homines tantos natura parare
- 200 non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
transire et magnos manibus divellere montis
multaque vivendo vitalia vincere saecula,
si non, materies quia rebus reddita certast
gignundis, e qua constat quid possit oriri?
- 205 nil igitur fieri de nilo posse fatendumst,
semine quando opus est rebus, quo quaeque creatae
aëris in teneras possint proferrier auras.
postremo quoniam incultis praestare videmus
culti loca et manibus melioris reddere fetus,
- 210 esse videlicet in terris primordia rerum,
quae nos fecundas vertentes vomere glebas
terraique solum subigentes cimus ad ortus:
quod si nulla forent, nostro sine quaeque labore
sponte sua multo fieri meliora videres.

- 215 Huc accedit uti quicque in sua corpora rursum
dissoluat natura neque ad nilum interemat res.
nam siquid mortale e cunctis partibus esset,
ex oculis res quaeque repente erepta periret:
nulla vi foret usus enim, quae partibus eius
- 220 discidium parere et nexus exsolvere posset.
quod nunc, aeterno quia constant semine quaeque,
donec vis obiit, quae res diverberet ictu
aut intus penetret per inania dissoluatque,
nullius exitium patitur natura videri.
- 225 praeterea quae cumque vetustate amovet aetas,
si penitus peremit consumens materiem omnem,
unde animale genus generatim in lumina vitae
redducit Venus, aut reductum daedala tellus
unde alit atque auget generatim pabula praebens?
- 230 unde mare ingenui fontes externaque large
flumina suppeditant? unde aether sidera pascit?
omnia enim debet, mortali corpore quae sunt,
infinita aetas consumpse ante acta diesque.
quod si in eo spatio atque ante acta aetate fuere
- 235 e quibus haec rerum consistit summa refecta,
inmortali sunt natura praedita certe,
haut igitur possunt ad nilum quaeque reverti.
denique res omnis eadem vis causaque volgo
conficeret, nisi materies aeterna teneret,
- 240 inter se nexu minus aut magis indupedita:
tactus enim leti satis esset causa profecto;
quippe, ubi nulla forent aeterno corpore, quorum
contextum vis deberet dissolvere quaeque.
at nunc, inter se quia nexus principiorum
- 245 dissimiles constant aeternaque materies est,
incolumi remanent res corpore, dum satis acris
vis obeat pro textura cuiusque reperta.
haud igitur redit ad nilum res ulla, sed omnes
discidio redeunt in corpora materialia.
- 250 postremo pereunt imbres, ubi eos pater aether
in gremium matris terrai praecepitavit:
at nitidae surgunt fruges, rami que virescunt

- arboribus , crescunt ipsae fetuque gravantur :
 hinc alitur porro nostrum genus atque ferarum :
 255 hinc laetas urbes pueris florere videmus ,
 frondiferasque novis avibus canere undique silvas :
 hinc fessae pecudes pingui per pabula laeta
 corpora deponunt , et candens lacteus umor
 uberibus manat distentis : hinc nova proles
 260 artubus infirmis teneras lasciva per herbas
 ludit lacte mero mentes percussa novellas.
 haud igitur penitus pereunt quaecumque videntur ;
 quando alid ex alio reficit natura , nec ullam
 rem gigni patitur , nisi morte adiuta aliena.
 265 Nunc age , res quoniam docui non posse creari
 de nilo neque item genitas ad nil revocari ,
 ne qua forte tamen coeptes diffidere dictis ,
 quod nequeunt oculis rerum primordia cerni ,
 accipe praeterea quae corpora tute necessest
 270 confiteare esse in rebus nec posse videri.
 principio venti vis verberat incita pontum
 ingentisque ruit navis et nubila differt ,
 interdum rapido percurrens turbine campos
 arboribus magnis sternit montisque supremos
 275 silvifragis vexat flabris : ita perfurit acri
 cum fremitu saevitque minaci murmure ventus.
 sunt igitur venti , nimirum , corpora caeca ,
 quae mare , quae terras , quae denique nubila caeli
 verrunt ac subito vexantia turbine raptant ,
 280 nec ratione fluunt alia stragemque propagant ,
 et cum mollis aquae fertur natura repente
 flumine abundanti , quam largis imbribus auget
 montibus ex altis magnus decursus aquai ,
 fragmina coniciens silvarum arbustaque tota ,
 285 nec validi possunt pontes venientis aquai
 vim subitam tolerare : ita magno turbidus imbri
 molibus incurrit , validis cum viribus , amnis ,
 dat sonitu magno stragem , volvitque sub undis
 grandia saxa , ruunt quae quidquid fluctibus obstat.
 290 sic igitur debent venti quoque flamina ferri ,

- quae veluti validum cum flumen procubuere
 quam libet in partem, trudunt res ante ruuntque
 impetibus crebris, interdum vertice torto
 corripiunt rapideque rotanti turbine portant.
- 295 quare etiam atque etiam sunt venti corpora caeca,
 quandoquidem factis et moribus aemula magnis
 annibus inveniuntur, aperto corpore qui sunt.
 tum porro varios rerum sentimus odores,
 nec tamen ad naris venientis cernimus umquam,
- 300 nec calidos aestus tuimur, nec frigora quimus
 usurpare oculis, nec voces cernere suemus;
 quae tamen omnia corporea constare necessest
 natura, quoniam sensus inpellere possunt:
 tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.
- 305 denique fluctifrago suspensae in litore vestes
 uvescunt, eadem dispansae in sole serescunt.
 at neque quo pacto persederit umor aquai
 visumst, nec rursus quo pacto fugerit aestu.
 in parvas igitur partis dispergitur umor,
- 310 quas oculi nulla possunt ratione videre.
 quin etiam multis solis redeuntibus annis
 anulus in digito subter tenuatur habendo,
 stilicidi casus lapidem cavat, uncus aratri
 ferreus occulte decrescit vomer in arvis,
- 315 strataque iam volgi pedibus detrita viarum
 saxea conspicimus: tum, portas propter, aëna
 signa manus dextras ostendunt adtenuari
 saepe salutantum tactu praeterque meantum.
 haec igitur minui, cum sint detrita, videmus:
- 320 sed quae corpora decedant in tempore quoque,
 invida praeclusit spatium natura videndi.
 postremo quaecumque dies natura rebus
 paulatim tribuit, moderatim crescere cogens,
 nulla potest oculorum acies contenta tueri,
- 325 nec porro quaecumque aevo macieque senescunt
 nec, mare quae inpendent, vesco sale saxa peresa
 quid quoque amittant in tempore cernere possis.
 corporibus caecis igitur natura gerit res.

- Nec tamen undique corporea stipata tenentur
330 omnia natura : namque est in rebus inane.
quod tibi cognosse in multis erit utile rebus ,
nec sinet errantem dubitare et quaerere semper
de summa rerum et nostris diffidere dictis.
[quapropter locus est intactus inane vacansque]
335 quod si non esset , nulla ratione moveri
res possent : namque officium quod corporis exstat ,
officere atque obstare , id in omni tempore adesset
omnibus : haud igitur quicquam procedere posset ,
principium quoniam cedendi nulla daret res.
340 at nunc per maria ac terras sublimateque caeli
multa modis multis varia ratione moveri
cernimus ante oculos ; quae , si non esset inane ,
non tam sollicito motu privata carerent
quam genita omnino nulla ratione fuissent ,
345 undique materies quoniam stipata quiesset.
praeterea quamvis solidae res esse putentur ,
hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas.
in saxis ac speluncis permanat aquarum
liquidus umor et uberibus flent omnia guttis.
350 dissipat in corpus sese cibus omne animantum :
crescunt arbusta et fetus in tempore fundunt ,
quod cibus in totas usque ab radicibus imis
per truncos ac per ramos diffunditur omnis.
inter saepta meant voces et clausa domorum
355 transvolitant , rigidum permanat frigus ad ossa.
quod nisi inania sint , qua corpora quaeque valerent
transire haud ulla fieri ratione videres.
denique cur alias aliis praestare videmus
pondere res rebus nilo maiore figura ?
360 nam si tantundemst in lanae glomere quantum
corporis in plumbo est , tantundem pendere par est ;
corporis officiumst quoniam premere omnia deorsum ,
contra autem natura manet sine pondere inanis.
ergo quod magnumst aequae leviusque videtur ,
365 nimirum , plus esse sibi declarat inanis :
at contra gravius plus in se corporis esse

dedicat et multo vacuum minus intus habere.
 est igitur, nimirum, id quod ratione sagaci
 quaerimus, admixtum rebus, quod inane vocamus.

- 370 Illud in his rebus ne te deducere vero
 possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.
 cedere squamigeris latices nitentibus aiunt
 et liquidas aperire vias, quia post loca pisces
 linquant, quo possint cedentes confluere undae:
 375 sic alias quoque res inter se posse moveri
 et mutare locum, quamvis sint omnia plena
 scilicet, id falsa totum ratione receptumst.
 nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
 ni spatium dederint latices? concedere porro
 380 quo poterunt undae, cum pisces ire nequibunt?
 aut igitur motu privandumst corpora quaeque,
 aut esse admixtum dicendumst rebus inane,
 unde initum primum capiat res quaeque movendi.
 postremo duo de concursu corpora lata
 385 si cita dissiliant, nempe aër omne necessesst,
 inter corpora quod fiat, possidat inane:
 is porro quamvis circum celerantibus auris
 confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
 compleri spatium: nam primum quemque necessesst
 390 occupet ille locum, deinde omnia possideantur.
 quod si forte aliquis, cum corpora dissiluerent,
 tum putat id fieri quia se condenseat aër,
 errat: nam vacuum tum fit quod non fuit ante,
 et repletur item vacuum quod constitit ante,
 395 nec tali ratione potest denserier aër,
 nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
 ipse in se trahere et partis conducere in unum.

Qua propter, quamvis causando multa moreris
 esse in rebus inane tamen fateare necessesst.

- 400 multaque praeterea tibi possum commemorando
 argumenta fidem dictis conradere nostris.
 verum animo satis haec vestigia parva sagaci
 sunt, per quae possis cognoscere cetera tute:
 namque canes ut montivagai persaepe ferai

- 405 naribus inveniunt intectas fronde quietes,
 cum semel institerunt vestigia certa viai,
 sic alid ex alio per te tute ipse videre
 talibus in rebus poteris caecasque latebras
 insinuare omnis et verum protrahere inde.
- 410 quod si pigraris paulumve recesseris ab re,
 hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
 usque adeo largis haustos e fontibus amnis
 lingua meo suavis diti de pectore fundet,
 ut verear ne tarda prius per membra senectus
- 415 serpat et in nobis vitai claustra resolvat,
 quam tibi de quavis una re versibus omnis
 argumentorum sit copia missa per auris.
 Sed nunc ut repetam coeptum pertexere dictis,
 omnis, ut est, igitur per se natura duabus
- 420 constitit in rebus: nam corpora sunt, et inane,
 haec in quo sita sunt et qua diversa moventur.
 corpus enim per se communis dedicat esse
 sensus; cui nisi prima fides fundata valebit,
 haut erit occultis de rebus quo referentes
- 425 confirmare animi quicquam ratione queamus.
 tum porro locus ac spatium, quod inane vocamus,
 si nullum foret, haut usquam sita corpora possent
 esse neque omnino quoquam diversa meare;
 id quod iam supera tibi paulo ostendimus ante.
- 430 praeterea nil est quod possis dicere ab omni
 corpore seiunctum secretumque esse ab inani,
 quod quasi tertia sit numero natura reperta.
 nam quodcumque erit, esse aliquid debet id ipsum;
 cui si tactus erit quamvis levis exiguusque,
- 435 augmine vel grandi vel parvo denique, dum sit,
 corporis augebit numerum summamque sequetur:
 sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
 rem prohibere queat per se transire meantem,
 scilicet, hoc id erit, vacuum quod inane vocamus.
- 440 praeterea per se quod cumque erit, aut faciet quid
 aut aliis fungi debet agentibus ipsum,
 aut erit ut possint in eo res esse gerique:

at facere et fungi sine corpore nulla potest res,
nec praebere locum porro nisi inane vacansque.

445 ergo, praeter inane et corpora, tertia per se
nulla potest rerum in numero natura relinqui,
nec quae sub sensus cadat ullo tempore nostros,
nec ratione animi quam quisquam possit apisci.

Nam quae cumque cluent, aut his coniuncta duabus
450 rebus ea invenies aut horum eventa videbis.

coniunctum est id quod nusquam sine perniciali
discidio potis est seiungi seque gregari;
pondus uti saxist, calor ignis, liquor aquai.
[tactus corporibus cunctis intactus inani]

455 servitium contra, paupertas, divitiaeque,
libertas, bellum, concordia, cetera quorum
adventu manet incolumis natura abituque,
haec soliti sumus, ut par est, eventa vocare.

tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
460 consequitur sensus, transactum quid sit in aevo,
tum quae res instet, quid porro deinde sequatur:
nec per se quemquam tempus sentire fatendumst
semotum ab rerum motu placidaque quiete.

denique Tyndaridem raptam belloque subactas

465 Troiugenas gentis cum dicunt esse, videndumst
ne forte haec per se cogant nos esse fateri,
quando ea saecla hominum, quorum haec eventa fuerunt,
inrevocabilis abstulerit iam praeterita aetas:

namque aliud saeclis, aliud regionibus ipsis

470 eventum dici poterit quodcumque erit actum.

denique materies si rerum nulla fuisset,
nec locus ac spatium, res in quo quaeque geruntur,
numquam Tyndaridis formae conflatus amore
ignis, Alexandri Phrygio sub pectore gliscens,

475 clara accendisset saevi certamina belli,
nec clam durateus Troianis Pergama partu

inflammasset equos nocturno Graiugenarum;
perspicere ut possis res gestas funditus omnis
non ita uti corpus per se constare neque esse,

480 nec ratione cluere eadem qua constet inane,

sed magis ut merito possis eventa vocare
corporis, atque loci, res in quo quaeque gerantur.

Corpora sunt porro partim primordia rerum,
partim concilio quae constant principiorum.

485 sed quae sunt rerum primordia, nulla potest vis
stinguere: nam solido vincunt ea corpore demum.
etsi difficile esse videtur credere quicquam
in rebus solido reperiri corpore posse.

transit enim fulmen caelum, per saepta domorum
490 clamor it ac voces, ferrum candescit in igni,
dissiliuntque fero ferventia saxa vapore:
tum labefactatus rigor auri solvitur aestu:
tum glacies aeris flamma devicta liquescit,
permanat calor argentum penetrabileque frigus,

495 quando utrumque manu retinentes pocula rite
sensimus infuso lympharum rore superne.

usque adeo in rebus solidi nil esse videtur.

sed quia vera tamen ratio naturaque rerum
cogit, ades, paucis dum versibus expediamus

500 esse ea quae solido atque aeterno corpore constant,
semina quae rerum primordiaque esse docemus,
unde omnis rerum nunc constet summa creata.

Principio quoniam duplex natura duarum
dissimilis rerum longe constare repertast,

505 corporis, atque loci, res in quo quaeque geruntur,
esse utramque sibi per se puramque necessest.

nam quaecumque vacat spatium, quod inane vocamus,
corpus ea non est: qua porro cumque tenet se
corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.

510 sunt igitur solida ac sine inani corpora prima.

praeterea quoniam genitis in rebus inanest,
materiem circum solidam constare necessest.

nec res ulla potest vera ratione probari

corpore inane suo celare atque intus habere,

515 si non, quod cohibet, solidum constare relinquant.

id porro nil esse potest nisi materiai

concilium, quod inane queat verum cohibere.

materies igitur, solido quae corpore constat,

- esse aeterna potest, cum cetera dissoluantur.
 520 tum porro si nil esset quod inane vacaret,
 omne foret solidum: nisi contra corpora certa
 essent, quae loca complerent quaecumque tenerent,
 omne quod est, spatium vacuum constaret inane.
 alternis igitur, nimirum, corpus inani
 525 distinctum quoniam nec plenum naviter extat
 nec porro vacuum, sunt ergo corpora certa,
 quae spatium pleno possint distinguere inane.
 haec neque dissolui plagis extrinsecus icta
 possunt, nec porro penitus penetrata retexi
 530 nec ratione queunt alia temptata labare;
 id quod iam supra tibi paulo ostendimus ante.
 nam neque conlidi sine inani posse videtur
 quicquam nec frangi nec findi in bina secando,
 nec capere umorem neque item manabile frigus
 535 nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
 et quo quaeque magis cõhibet res intus inane,
 tam magis his rebus penitus temptata labascit.
 ergo si solida ac sine inani corpora prima
 sunt ita uti docui, sint haec aeterna necessessest.
 540 praeterea nisi materies aeterna fuisset,
 antehac ad nilum penitus res quaeque redissent,
 de niloque renata forent quaecumque videmus.
 at quoniam supra docui nil posse creari
 de nilo neque quod genitum est ad nil revocari,
 545 esse inmortalia primordia corpore debent,
 dissolui quo quaeque supremo tempore possint,
 materies ut subpeditet rebus reparandis.
 sunt igitur solida primordia simplicitate,
 nec ratione queunt alia servata per aevom
 550 ex infinito iam tempore res reparare.
 Denique si nullam finem natura parasset
 frangendis rebus, iam corpora materiali
 usque redacta forent aevo frangente priore,
 ut nil ex illis a certo tempore posset
 555 conceptum summa aetatis pervadere finis.
 nam quidvis citius dissolvi posse videmus

quam rursus refici; qua propter longa diei
 infinita aetas ante acti temporis omnis
 quod fregisset adhuc disturbans dissoluensque,
 560 numquam relicuo reparari tempore posset.
 at nunc, nimirum, frangendi reddita finis
 certa manet, quoniam refici rem quamque videmus
 et finita simul generatim tempora rebus
 stare, quibus possint aevi contingere florem.

565 huc accedit uti, solidissima materiai
 corpora cum constant, possint tamen omnia reddi
 mollia quae fiunt, aër, aqua, terra, vapores,
 quo pacto fiant et qua vi quaeque gerantur,
 admixtum quoniam semel est in rebus inane:

570 at contra si mollia sint primordia rerum,
 unde queant validi silices ferrumque creari
 non poterit ratio reddi: nam funditus omnis
 principio fundamenti natura carebit.

sunt igitur solida pollentia simplicitate,
 575 quorum condenseo magis omnia conciliatu
 artari possunt validasque ostendere viris.

Porro si nullast frangendis reddita finis
 corporibus, tamen ex aeterno tempore quaedam
 nunc etiam superare necessesit corpora rebus,
 580 quae nondum clueant ullo temptata periculo:
 at quoniam fragili natura praedita constant,
 discrepat aeternum tempus potuisse manere
 innumerabilibus plagis vexata per aevom.
 denique iam quoniam generatim reddita finis
 585 crescendi rebus constat vitamque tenendi,
 et quid quaeque queant per foedera naturai,
 quid porro nequeant, sancitum quandoquidem extat,
 nec commutatur quicquam, quin omnia constant
 usque adeo, variae volucres ut in ordine cunctae
 590 ostendant maculas generalis corpore inesse,
 inmutabili materiae quoque corpus habere
 debent, nimirum: nam si primordia rerum
 commutari aliqua possent ratione revicta,
 incertum quoque iam constet quid possit oriri,

- 595 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 quanam sit ratione atque alte terminus haerens,
 nec totiens possent generatim saecula referre
 naturam mores victum motusque parentum.
- Tum porro quod iam est extremum quodque cacumen
 600 corporis ullius, quod nostri cernere sensus
 iam nequeunt, id, nimirum, sine partibus extat
 et minima constat natura, nec fuit umquam
 per se secretum neque posthac esse valebit,
 alterius quoniamst ipsum pars, primaque et una
 605 inde aliae atque aliae similes ex ordine partes
 agmine condense naturam corporis explent;
 quae quoniam per se nequeunt constare, necessest
 haerere unde queant nulla ratione revelli.
 sunt igitur solida primordia simplicitate,
 610 quae minimis stipata cohaerent partibus arte,
 non ex ullorum conventu conciliata,
 sed magis aeterna pollentia simplicitate,
 unde neque avelli quicquam neque deminui iam
 concedit natura reservans semina rebus.
- 615 praeterea nisi erit minimum, parvissima quaeque
 corpora constabunt ex partibus infinitis;
 quippe ubi dimidiae partis pars semper habebit
 dimidiam partem, nec res praefiniet ulla.
 ergo rerum inter summam minimamque quid escit?
 620 nil erit ut distet: nam quamvis funditus omnis
 summa sit infinita, tamen, parvissima quae sunt,
 ex infinitis constabunt partibus aequae.
 quod quoniam ratio reclamat vera negatque
 credere posse animum, victus fateare necessest
 625 esse ea quae nullis iam praedita partibus extent
 et minima constent natura. quae quoniam sunt,
 illa quoque esse tibi solida atque aeterna fatendum.
 denique ni minimas in partis cuncta resolvi
 cogere consuisset rerum natura creatrix,
 630 iam nil ex illis eadem reparare valeret
 propterea quia, quae multis sunt partibus aucta,
 non possunt ea quae debet genitalis habere

materies , varios conexus , pondera , plagas ,
 concursus , motus , per quae res quaeque geruntur.

- 635 Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
 ignem atque ex igni summam consistere solo ,
 magno opere a vera lapsi ratione videntur.
 Heraclitus init quorum dux proelia primus ,
 clarus ob obscuram linguam magis inter inanis
- 640 quamde gravis inter Graios , qui vera requirunt :
 omnia enim stolidi magis admirantur amantque ,
 inversis quae sub verbis latitantia cernunt ,
 veraque constituunt quae belle tangere possunt
 auris et lepido quae sunt fucata sonore.
- 645 Nam cur tam variae res possent esse , requiro ,
 ex uno si sunt igni puroque creatae ?
 nil prodesset enim calidum denserier ignem
 nec rarefieri , si partes ignis eandem
 naturam quam totus habet super ignis haberent.
- 650 acrior ardor enim conductis partibus esset ,
 languidior porro disiectis disque supatis :
 amplius hoc fieri nil est quod posse rearis
 talibus in causis , nedum variantia rerum
 tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.
- 655 id quoque , si faciant admixtum rebus inane ,
 denseri poterunt ignes rarique relinqui :
 sed quia multa sibi cernunt contraria amussim
 et fugitant in rebus inane relinquere purum ,
 ardua dum metuunt , amittunt vera viai ,
- 660 nec rursus cernunt exempto rebus inani
 omnia denseri fierique ex omnibus unum
 corpus , nil ab se quod possit mittere raptim ;
 aestifer ignis uti lumen iacit atque vaporem ,
 ut videas non e stipatis partibus esse.
- 665 quod si forte alia credunt ratione potesse
 ignis in coetu stingui mutareque corpus ,
 scilicet , ex nulla facere id si parte reparcent ,
 occidet ad nilum , ni mirum , funditus ardor
 omnis et e nilo fient quaecumque creantur :
- 670 nam quodcumque suis mutatum finibus exit ,

- continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 proinde aliquid superare necesse est incolume ollis,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes
 de niloque renata vigescat copia rerum.
- 675 nunc igitur quoniam certissima corpora quaedam
 sunt, quae conservant naturam semper eandem,
 quorum abitu aut aditu mutatoque ordine mutant
 naturam res et convertunt corpora sese,
 scire licet non esse haec ignea corpora rerum.
- 680 nil referret enim quaedam decedere, abire,
 atque alio adtribui, mutarique ordine quaedam,
 si tamen ardoris naturam cuncta tenerent:
 ignis enim foret omnimodis quodcumque crearent.
 verum, ut opinor, itast: sunt quaedam corpora, quorum
- 685 concursus motus ordo positura figurae
 efficiunt ignis, mutatoque ordine mutant
 naturam, neque sunt igni simulata neque ulli
 praeterea rei quae corpora mittere possit
 sensibus et nostros adiectu tangere tactus.
- 690 Dicere porro ignem res omnis esse, neque ullam
 rem veram in numero rerum constare nisi ignem,
 quod facit hic idem, perdelirum esse videtur.
 nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat,
 et labefactat eos, unde omnia credita pendent,
- 695 unde hic cognitus est ipsi quem nominat ignem:
 credit enim sensus ignem cognoscere vere,
 cetera non credit, quae nilo clara minus sunt.
 quod mihi cum vanum tum delirum esse videtur:
 quo referemus enim? quid nobis certius ipsis
- 700 sensibus esse potest, qui vera ac falsa notemus?
 praeterea quare quisquam magis omnia tollat
 et velit ardoris naturam linquere solam,
 quam neget esse ignis, *quidvis* tamen esse relinquat?
 aequa videtur enim dementia dicere utrumque.
- 705 Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
 ignem atque ex igni summam consistere posse,
 et qui principium gignundis aëra rebus
 constituere, aut umorem quicumque putarunt

- fingere res ipsum per se, terramve creare
 710 omnia et in rerum naturas vertier omnis,
 magno opere a vero longe derrasse videntur.
 adde etiam qui conduplicant primordia rerum,
 aëra iungentes igni, terramque liquori,
 et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur
 715 ex igni terra atque anima procrescere et inbri.
 quorum Acragantinus cum primis Empedocles est,
 insula quem triquetris terrarum gessit in oris,
 quam fluitans circum magnis anfractibus aequor
 Ionium glaucis aspargit virus ab undis,
 720 angustoque fretu rapidum mare dividit *almae*
 Italiae terrarum oras a sinibus eius.
 hic est vasta Charybdis, et hic Actnaea minantur
 murmura flammaram rursum se colligere iras,
 faucibus eruptos iterum vis ut vomat ignis
 725 ad caelumque ferat flammai fulgura rursum.
 quae cum magna modis multis miranda videtur
 gentibus humanis regio visendaque fertur,
 rebus opima bonis, multa munita virum vi,
 nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se
 730 nec sanctum magis et mirum carumque videtur.
 carmina quin etiam divini pectoris eius
 vociferantur et exponunt praeclara reperta,
 ut vix humana videatur stirpe creatus.
 Hic tamen et supra quos diximus inferiores
 735 partibus egregie multis multoque minores,
 quamquam multa bene ac divinitus inveniunt
 ex adyto tamquam cordis responsa dedere
 sanctius et multo certa ratione magis quam
 Pythia quae tripodis a Phoebi lauroque profatur,
 740 principiis tamen in rerum fecere ruinas
 et graviter magni magno cecidere ibi casu;
 primum quod motus exempto rebus inani
 constituunt, et res mollis rarasque relinquunt,
 aëra, solem, ignem, terras, animalia, fruges,
 745 nec tamen admiscent in eorum corpus inane;
 deinde quod omnino finem non esse secandis

corporibus faciunt , neque pausam stare fragori ,
 nec prorsum in rebus minimum consistere quicquam ;
 cum videamus id extremum cuiusque cacumen
 750 esse quod ad sensus nostros minimum esse videtur ,
 conicere ut possis ex hoc , quae cernere non quis
 extremum quod habent , minimum consistere *prorsum*.
 huc accedit uti , quoniam primordia rerum
 mollia constituunt , quae nos nativa videmus
 755 esse et mortali cum corpore , funditus usque
 debeat ad nilum iam rerum summa reverti
 de niloque renata vigescere copia rerum ;
 quorum utrumque quid a vero iam distet habebis :
 deinde inimica modis multis sunt atque veneno
 760 ipsa sibi inter se ; quare aut congressa peribunt ,
 aut ita diffugient ut tempestate coacta
 fulmina diffugere atque imbris ventosque videmus .

Denique quattuor ex rebus si cuncta creantur
 atque in eas rursus res omnia dissoluntur ,
 765 qui magis illa queunt rerum primordia dici
 quam contra res illorum retroque putari ?
 alternis gignuntur enim mutantque colorem
 et totam inter se naturam tempore ab omni .
 770 sin ita forte putas ignis terraeque coire
 corpus et aërias auras roremque liquoris ,
 nil in concilio naturam ut mutet eorum ,
 nulla tibi ex illis poterit res esse creata ,
 non animans , non exanimo cum corpore , ut arbos :
 775 quippe suam quicque in coetu variantis acervi
 naturam ostendet , mixtusque videbitur aër
 cum terra simul atque ardor cum rore manere .
 at primordia gignundis in rebu' necessesit
 naturam clandestinam caecamque adhibere ;
 780 emineat ne quid , quod contra pugnet et obstat
 quo minus esse queat proprie quodcumque creatur .

Quin etiam repetunt a caelo atque ignibus eius ,
 et primum faciunt ignem se vertere in auras
 aëris , hinc imbrem gigni , terramque creari
 785 ex imbri , retroque a terra cuncta reverti ,

- umorem primum, post aëra, deinde calorem,
 nec cessare haec inter se mutare, meare
 a caelo ad terram, de terra ad sidera mundi.
 quod facere haud ullo debent primordia pacto.
- 790 immutabile enim quiddam superare necessest,
 ne res ad nilum redigantur funditus omnes:
 nam quodcumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 quapropter quoniam quae paulo diximus ante
- 795 in commutatum veniunt, constare necessest
 ex aliis ea, quae nequeant convertier usquam,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
 quin potius tali natura praedita quaedam
 corpora constituas, ignem si forte crearint,
- 800 posse eadem, demptis paucis paucisque tributis,
 ordine mutato et motu, facere aëris auras,
 sic alias aliis rebus mutarier omnis?
- ‘At manifesta palam res indicat’ inquis ‘in auras
 aëris e terra res omnis crescere alicue:
- 805 et nisi tempestas indulget tempore fausto
 imbribus, ut tabe nimborum arbusta vacillent,
 solque sua pro parte fovet tribuitque calorem,
 crescere non possint fruges arbusta animantis.’
 scilicet, et nisi nos cibus aridus et tener umor
- 810 adiuvet, amisso iam corpore vita quoque omnis
 omnibus e nervis atque ossibus exsoluatur:
 adiutamur enim dubio procul atque alimur nos
 certis ab rebus, certis aliae atque aliae res.
 nimirum, quia multa modis communia multis
- 815 multarum rerum in rebus primordia mixta
 sunt, ideo variis variae res rebus aluntur.
 atque eadem magni refert primordia saepe
 cum quibus et quali positura contineantur
 et quos inter se dent motus accipiantque:
- 820 namque eadem caelum mare terras flumina solem
 constituunt, eadem fruges arbusta animantis,
 verum aliis alioque modo commixta moventur.
 quin etiam passim nostris in versibus ipsis

- multa elementa vides multis communia verbis ,
 825 cum tamen inter se versus ac verba necessest
 confiteare et re et sonitu distare sonanti.
 tantum elementa queunt permutato ordine solo :
 at rerum quae sunt primordia , plura adhibere
 possunt unde queant variae res quaeque creari.
 830 Nunc et Anaxagorae scrutemur homoeomerian
 quam Grai memorant nec nostra dicere lingua
 concedit nobis patrii sermonis egestas ,
 sed tamen ipsam rem facilest exponere verbis.
 principio , rerum quom dicit homoeomerian ,
 835 ossa , videlicet , e pauxillis atque minutis
 ossibus hic et de pauxillis atque minutis
 visceribus viscus gigni sanguenque creari
 sanguinis inter se multis coeuntibu' guttis
 ex aurique putat micis consistere posse
 840 aurum et de terris terram concreescere parvis ,
 ignibus ex ignis , umorem umoribus esse ,
 cetera consimili fingit ratione putatque.
 nec tamen esse ulla idem ex parte in rebus inane
 concedit , neque corporibus finem esse secandis.
 845 quare in utraque mihi pariter ratione videtur
 errare atque illi , supra quos diximus ante.
 adde quod inbecilla nimis primordia fingit ;
 si primordia sunt , simili quae praedita constant
 natura atque ipsae res sunt , aequaque laborant
 850 et pereunt , neque ab exitio res ulla refrenat.
 nam quid in oppressu valido durabit eorum ,
 ut mortem effugiat , leti sub dentibus ipsis ?
 ignis , an umor , an aura ? quid horum ? sanguen , an ossa ?
 nil , ut opinor , ubi ex aequo res funditus omnis
 855 tam mortalis erit quam quae manifesta videmus
 ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
 at neque reccidere ad nilum res posse neque autem
 crescere de nilo testor res ante probatas.
 praeterea quoniam cibus auget corpus alitque ,
 860 scire licet nobis venas et sanguen et ossa
 . . . . .

- sive cibos omnis commixto corpore dicent
 esse et habere in se nervorum corpora parva
 ossaque et omnino venas partisque cruoris ,
 fiet uti cibus omnis , et aridus et liquor ipse ,
 865 ex alienigenis rebus constare putetur ,
 ossibus et nervis sanieque et sanguine mixtim.
 praeterea quaecumque e terra corpora crescunt
 si sunt in terris , terram constare necessesit
 ex alienigenis , quae terris exoriuntur.
- 870 transfer item , totidem verbis utare licebit.
 in lignis si flamma latet fumusque cinisque ,
 ex alienigenis consistant ligna necessesit.
 praeterea tellus quae corpora cumque alit , auget
 ex alienigenis , quae alienigenis oriuntur.
- 875 Linquntur hic quaedam latitandi copia tenvis ,
 id quod Anaxagoras sibi sumit , ut omnibus omnis
 res putet inmixtas rebus latitare , sed illud
 apparere unum , cuius sint plurima mixta
 et magis in promptu primaque in fronte locata.
- 880 quod tamen a vera longe ratione repulsumst.
 conveniebat enim fruges quoque saepe , minaci
 robore cum saxi franguntur , mittere signum
 sanguinis aut aliquid , nostro quae corpore aluntur ;
 cum lapidi lapidem terimus , manare cruorem.
- 885 consimili ratione herbas quoque saepe decebat
 et laticis dulcis guttas similique sapore
 mittere , lanigeræ quali sunt ubere lactis ,
 scilicet , et glebis terrarum saepe friatis
 herbarum genera et fruges frondesque videri
- 890 dispertita inter terram latitare minute ,
 postremo in lignis cinerem fumumque videri ,
 cum praefracta forent , ignisque latere minutos.
 quorum nil fieri quoniam manifesta docet res ,
 scire licet non esse in rebus res ita mixtas ,
- 895 verum semina multimodis inmixta latere
 multarum rerum in rebus communia debent
 ' At saepe in magnis sit montibus ' inquis ' ut altis
 arboribus vicina cacumina summa terantur

inter se , validis facere id cogentibus austris ,
 900 donec flammai fulserunt flore coorto.
 scilicet , et non est lignis tamen insitus ignis ,
 verum semina sunt ardoris multa , terendo
 quae cum confluxere , creant incendia silvis :
 quod si facta foret silvis abscondita flamma ,
 905 non possent ullum tempus celarier ignes ,
 conficerent volgo silvas , arbusta cremarent.
 iamne vides igitur , paulo quod diximus ante ,
 permagni referre eadem primordia saepe
 cum quibus et quali positura contineantur
 910 et quos inter se dent motus accipiantque ,
 atque eadem paulo inter se mutata creare
 ignes et lignum ? quo pacto verba quoque ipsa
 inter se paulo mutatis sunt elementis ,
 cum ligna atque ignes distincta voce notemus.
 915 denique iam quae cumque in rebus cernis apertis
 si fieri non posse putas , quin materiai
 corpora consimili natura praedita fingas ,
 hac ratione tibi pereunt primordia rerum :
 fiet uti risu tremulo concussa cachinnent
 920 et lacrimis salsis umectent ora genasque .

Nunc age , quod super est cognosce et clarius audi.
 nec me animi fallit quam sint obscura : sed acri
 percussit thyrsos laudis spes magna meum cor
 et simul incussit suavem mi in pectus amorem
 925 musarum , quo nunc instinctus mente vigenti
 avia Pieridum peragro loca nullius ante
 trita solo . iuvat integros accedere fontis
 atque haurire , iuvatque novos decerpere flores
 insignemque meo capiti petere inde coronam ,
 930 unde prius nulli velarint tempora musae ;
 primum quod magnis doceo de rebus et artis
 religionum animam nodis exsolvere pergo ,
 deinde quod obscura de re tam lucida pango
 carmina , musaeo contingens cuncta lepore .
 935 id quoque enim non ab nulla ratione videtur :
 sed veluti pueris absinthia taetra medentes

cum dare conantur , prius oras , pocula circum ,
 contingunt mellis dulci flavoque liquore ,
 ut puerorum aetas improvida ludificetur
 940 laborum tenuis , interea perpotet amarum
 absinthii laticem , deceptaque non capiatur ,
 sed potius tali pacto recreata valescat ,
 sic ego nunc , quoniam haec ratio plerumque videtur
 tristior esse quibus non est tractata , retroque
 945 vulgus abhorret ab hac , volui tibi suaviloquenti
 carmine Pierio rationem exponere nostram
 et quasi musaeo dulci contingere melle ;
 si tibi forte animum tali ratione tenere
 versibus in nostris possem , dum perspicis omnem
 950 naturam rerum , qua constet compta figura .

Sed quoniam docui solidissima materiai
 corpora perpetuo volitare invicta per aevom ,
 nunc age , summai quaedam sit finis eorum ,
 necne sit , evolvam : item quod inane repertumst
 955 seu locus ac spatium , res in quo quaeque gerantur ,
 pervideamus utrum finitum funditus omne
 constet , an immensum pateat vasteque profundum .

Omne quod est igitur nulla regione viarum
 finitumst : namque extremum debebat habere :
 960 extremum porro nullius posse videtur
 esse , nisi ultra sit quod finiat ; ut videatur
 quo non longius haec sensus natura sequatur .
 nunc extra summam quoniam nil esse fatendum ,
 non habet extremum , caret ergo sine modoque .
 965 nec refert quibus adsistas regionibus eius :
 usque adeo , quem quisque locum possedit , in omnis
 tantundem partis infinitum omne relinquit .
 praeterea si iam finitum constituatur
 omne quod est spatium , siquis procurrat ad oras
 970 ultimus extremas iaciatque volatile telum ,
 id validis utrum contortum viribus ire
 quo fuerit missum mavis longeque volare ,
 an prohibere aliquid censes obstareque posse ?
 alterutrum fatearis enim sumasque necessesse .

975 quorum utrumque tibi effugium praecludit et omne
 cogit ut exempta concedas sine patere.
 nam sive est aliquid quod probeat efficiatque
 quo minu' quo missum est veniat finique locet se,
 sive foras fertur, non est a fine profectum.

980 hoc pacto sequar atque, oras ubicumque locaris
 extremas, quaeram quid telo denique fiat.
 fiet uti nusquam possit consistere finis,
 effugiumque fugae prolatet copia semper.

Praeterea spatium summai totius omne
 985 undique si inclusum certis consisteret oris
 finitumque foret, iam copia materiai
 undique ponderibus solidis confluet ad imum,
 nec res ulla geri sub caeli tegmine posset,
 nec foret omnino caelum neque lumina solis;

990 quippe ubi materies omnis cumulata iaceret
 ex infinito iam tempore subsidendo.
 at nunc, nimirum, requies data principiorum
 corporibus nullast, quia nil est funditus imum,
 quo quasi confluere et sedes ubi ponere possint.

995 semper in adsiduo motu res quaeque geruntur
 partibus e cunctis, aeternaque suppeditantur
 ex infinito cita corpora materiai.

Postremo ante oculos res rem finire videtur:
 aër dissaepit collis atque aëra montes,

1000 terra mare et contra mare terras terminat omnis:
 omne quidem vero nil est quod finiat extra.
 est igitur natura loci spatiumque profundi,
 quod neque clara suo percurrere fulmina cursu
 perpetuo possint aevi labentia tractu

1005 nec prorsum facere ut restet minus ire meando.
 usque adeo passim patet ingens copia rebus,
 finibus exemptis, in cunctas undique partis.
 ipsa modum porro sibi rerum summa parare
 ne possit, natura tenet, quae corpus inani

1010 et quod inane autem est finiri corpore cogit,
 ut sic alternis infinita omnia reddat.
 aut etiam alterutrum, nisi terminet alterum, eorum

- simplice natura pateat tamen inmoderatum,
nec mare nec tellus neque caeli lucida templa
1015 nec mortale genus nec divum corpora sancta
exiguam possent horai sistere tempus:
nam dispulsa suo de coetu material
copia ferretur magnum per inane soluta,
sive adeo potius nunquam concreta creasset
1020 ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset.
nam certe neque consilio primordia rerum
ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt
nec quos quaeque darent motus pepigere profecto,
sed quia multa modis multis mutata per omne
1025 ex infinito vexantur percita plagis,
omne genus motus et coetus experiundo
tandem deveniunt in talis disposituras,
qualibus haec rerum consistit summa creata,
et multos etiam magnos servata per annos
1030 ut semel in motus coniectast convenientis,
efficit ut largis avidum mare fluminis undis
integrent amnes et solis terra vapore
fota novet fetus summissaque gens animantum
floreat et vivant labentes aetheris ignes;
1035 quod nullo facerent pacto, nisi material
ex infinito suboriri copia posset,
unde amissa solent reparare in tempore quaeque.
nam veluti privata cibo natura animantum
diffluit amittens corpus, sic omnia debent
1040 dissolui simul ac defecit suppeditare
materies aliqua ratione aversa viaque.
nec plagae possunt extrinsecus undique summam
conservare omnem, quaecumque est conciliata.
cudere enim crebro possunt partemque morari,
1045 dum veniant aliae ac suppleri summa queatur:
interdum resilire tamen coguntur et una
principiis rerum spatium tempusque fugai
largiri, ut possint a coetu libera ferri.
quare etiam atque etiam suboriri multa necessest,

1050 et tamen ut plagae quoque possint suppetere ipsae,
 infinita opus est vis undique material.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
 in medium summae quod dicunt omnia niti,
 atque ideo mundi naturam stare sine ullis

1055 ictibus externis neque quosquam posse resolvi
 summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa;
 ipsum si quicquam posse in se sistere credis,
 et quae pondera sunt sub terris omnia sursum
 nitier in terraque retro requiescere posta.

1060 ut per aquas quae nunc rerum simulacra videmus,
 adsimili ratione animalia suppa vagari
 contendunt, neque posse e terris in loca caeli
 reccidere inferiora magis quam corpora nostra
 sponte sua possint in caeli templa volare

1065 illi cum videant solem, nos sidera noctis
 cernere, et alternis nobiscum tempora caeli
 dividere et noctes parilis agitare diebus.

sed vanus stolidis haec
 amplexi quod habent perv

1070 nam medium nil esse potest
 infinita. neque omnino, si iam *medium sit*,
 possit ibi quicquam consistere
 quam quavis alia longe ratione

omnis enim locus ac spatium, quod *inane vocamus*,
 1075 per medium, per non medium, concedere *debet*
 aequae ponderibus, motus qua cumque feruntur.
 nec quisquam locus est, quo corpora cum venerunt,
 ponderis amissa vi possint stare in inani:
 nec quod inane autem est ulli subsistere debet,

1080 quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
 haud igitur possunt tali ratione teneri
 res in concilium medii cuppedine vinctae.

Praeterea quoniam non omnia corpora fingunt
 in medium niti, sed terrarum atque liquoris,

1085 et quasi terreno quae corpore contineantur,
 umorem ponti magnasque e montibus undas,
 at contra tenuis exponunt aëris auras

et calidos simul a medio differrier ignis ,
 atque ideo totum circum tremere aethera signis
 1090 et solis flammam per caeli caerula pasci ,
 quod calor a medio fugiens se ibi conligat omnis ,
 nec prorsum arboribus summos frondescere ramos
 posse , nisi a terris paulatim cuique cibatum

. . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

ne volucris ritu flammaram moenia mundi
 1095 diffugiant subito magnum per inane soluta ,
 et ne cetera consimili ratione sequantur ,
 neve ruant caeli penetrabilia templa superne
 terraque se pedibus raptim subducat et omne
 inter permixtas rerum caelique ruinas
 1100 corpora solventes abeat per inane profundum ,
 temporis ut puncto nil extet reliquiarum ,
 desertum praeter spatium et primordia caeca.
 nam quacumque prius de parti corpora desse
 constitues , haec rebus erit pars ianua leti :
 1105 hac se turba foras dabit omnis material.

Haec , sis , pernoscas parva perdoctus opella.
 namque alid ex alio clarescet , nec tibi caeca
 nox iter eripiet , quin ultima naturai
 pervideas : ita res accendent lumina rebus.

T. LUCRETI CARI
DE RERUM NATURA
LIBER SECUNDUS.

- Suave , mari magno turbantibus aequora ventis ,
 e terra magnum alterius spectare laborem ;
 non quia vexari quemquamst iucunda voluptas ,
 sed quibus ipse malis careas quia cernere suave est :
- 5 suave etiam belli certamina magna tueri
 per campos instructa , tua sine parte pericli
 sed nil dulcius est , bene quam munita tenere
 edita doctrina sapientum templa serena ,
 despicerere unde queas alios passimque videre
- 10 errare atque viam palantis quaerere vitae ,
 certare ingenio , contendere nobilitate ,
 noctes atque dies niti praestante labore
 ad summas emergere opes rerumque potiri.
 o miseras hominum mentes , o pectora caeca !
- 15 qualibus in tenebris vitae quantisque periclis
 degitur hoc aevi quodcumquest ! nonne videre
 nil aliud sibi naturam latrare , nisi ut , cui
 corpore seiunctus dolor absit , menti' fruatur
 iucundo sensu , cura semotu' metuque ?
- 20 ergo corpoream ad naturam pauca videmus
 esse opus omnino , quae demant cumque dolorem ,
 delicias quoque uti multas substernere possint .
 gratius interdum neque natura ipsa requirit ,
 si non aurea sunt iuvenum simulacra per aedes
- 25 lampadas igniferas manibus retinentia dextris ,
 lumina nocturnis epulis ut suppeditentur ,
 nec domus argento fulgenti auroque renidet ,
 nec citharae reboant laqueata arquataque tecta ,
 cum tamen inter se prostrati in gramine molli
- 30 propter aquae rivum sub ramis arboris altae
 non magnis opibus iucunde corpora curant ,

praesertim cum tempestas adridet et anni
 tempora conspergunt viridantis floribus herbas
 nec calidae citius decedunt corpore febres ,
 35 textilibus si in picturis ostroque rubenti
 iacteris , quam si in plebeia veste cubandum est.
 quapropter quoniam nil nostro in corpore gazae
 proficiunt neque nobilitas nec gloria regni ,
 quod superest , animo quoque nil prodesse putandum ;
 40 si non forte tuas legiones per loca campi
 fervere cum videas , belli simulacra cientis ,
 subsidiis magnis hastatis constabilitas ,
 ornatas armis pariter pariterque animatas ,
 fervere cum videas classem lateque vagari ,
 his tibi tum rebus timefactae religiones
 45 effugiunt animo pavide , mortisque timores
 tum vacuum pectus lincunt curaque solutum.
 quod si ridicula haec ludibriaque esse videmus ,
 re veraque metus hominum curaeque sequaces
 nec metuunt sonitus armorum nec fera tela ,
 50 audacterque inter reges rerumque potentis
 versantur , neque fulgorem reverentur ab auro
 nec clarum vestis splendorem purpureai ,
 quid dubitas quin omni' sit haec rationi' potestas ?
 omnis cum in tenebris praesertim vita laboret :
 55 nam veluti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt , sic nos in luce timemus
 interdum , nilo quae sunt metuenda magis quam
 quae pueri in tenebris pavitant finguntque futura.
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
 60 non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant , sed naturae species ratioque.
 Nunc age , quo motu genitalia materiai
 corpora res varias gignant genitasque resolvant ,
 et qua vi facere id cogantur , quaeque sit ollis
 65 reddita mobilitas magnum per inane meandi ,
 expediam : tu te dictis praebere memento.
 nam certe non inter se stipata cohaeret
 materies , quoniam minui rem quamque videmus ,

- et quasi longinquo fluere omnia cernimus aevo
 70 ex oculisque vetustatem subducere nostris,
 cum tamen incolumis videatur summa manere
 propterea quia, quae decedunt corpora cuique,
 unde abeunt minuunt, quo venere augmine donant.
 illa senescere at haec contra florescere cogunt,
 75 nec remorantur ibi. sic rerum summa novatur
 semper, et inter se mortales mutua vivunt.
 augescunt aliae gentes, aliae minuuntur,
 inque brevi spatio mutantur saecla animantum
 et quasi cursores vitae lampada tradunt.
- 80 Si cessare putas rerum primordia posse
 cessandoque novos rerum progignere motus,
 avius a vera longe ratione vagaris.
 nam quoniam per inane vagantur, cuncta necessest
 aut gravitate sua ferri primordia rerum,
 85 aut ictu forte alterius. nam *cum* cita saepe
 obvia conflixere, fit ut diversa repente
 dissiliant: neque enim mirum, durissima quae sint
 ponderibus solidis neque quicquam a tergo ibus obstet.
 et quo iactari magis omnia material
- 90 corpora pervideas, reminiscere totius inum
 nil esse in summa, neque habere ubi corpora prima
 consistant; quoniam spatium sine fine modoquest,
 inmensumque patere in cunctas undique partis
 pluribus ostendi et certa ratione probatumst.
- 95 quod quoniam constat, nimirum, nulla quies est
 reddita corporibus primis per inane profundum,
 sed magis adsiduo varioque exercita motu
 partim intervallis magnis consulta resultant,
 pars etiam brevibus spatiis vexantur ab ictu.
- 100 et quaecumque magis condense conciliatu
 exiguis intervallis convecta resultant,
 indupedita suis perplexis ipsa figuris,
 haec validas saxi radices et fera ferri
 corpora constituunt, et cetera *de* genere horum
- 105 paucula quae porro magnum per inane vagantur
 cetera dissiliunt longe, longeque recursant

- in magnis intervallis : haec aëra rarum
sufficiunt nobis et splendida lumina solis.
multaque praeterea magnum per inane vagantur ,
110 conciliis rerum quae sunt reiecta nec usquam
consociare etiam motus potuere recepta.
cuius , uti memoro , rei simulacrum et imago
ante oculos semper nobis versatur et instat.
contemplator enim , cum solis lumina cumque
115 inserti fundunt radii per opaca domorum :
multa minuta modis multis per inane videbis
corpora misceri , radiorum lumine in ipso ,
et velut aeterno certamine proelia pugnās
edere turmatim certantia nec dare pausam ,
120 conciliis et discidiis exercita crebris ;
conicere ut possis ex hoc , primordia rerum
quale sit in magno iactari semper inani.
dumtaxat , rerum magnarum parva potest res
exemplare dare et vestigia notitiae.
125 hoc etiam magis haec animum te advertere par est
corpora quae in solis radiis turbare videntur ,
quod tales turbae motus quoque materiai
significant clandestinos caecosque subesse.
multa videbis enim plagis ibi percita caecis
130 commutare viam retroque repulsa reverti ,
nunc huc nunc illuc , in cunctas undique partis.
scilicet , hic a principiis est omnibus error.
prima moventur enim per se primordia rerum :
inde ea quae parvo sunt corpora conciliatu
135 et quasi proxima sunt ad viris principiorum ,
ictibus illorum caecis impulsa cientur ,
ipsaque proporro paulo maiora lacessunt.
sic a principiis ascendit motus et exit
paulatim nostros ad sensus , ut moveantur
140 illa quoque , in solis quae lumine cernere quimus
nec quibus id faciant plagis apparet aperte.

Nunc quae mobilitas sit reddita materiai
corporibus , paucis licet hinc cognoscere , Memmi.
primum aurora novo cum spargit lumine terras ,

- 145 et variae volucres nemora avia pervolitantes
 aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplent,
 quam subito soleat sol ortus tempore tali
 convestire sua perfundens omnia luce,
 omnibus in promptu manifestumque esse videmus.
- 150 at vapor is quem sol mittit lumenque serenum,
 non per inane meat vacuum; quo tardius ire
 cogitur, aërias quasi dum diverberet undas:
 nec singillatim corpuscula quaeque vaporis
 sed complexa meant inter se conque globata;
- 155 quapropter simul inter se retrahuntur et extra
 efficiuntur, uti cogantur tardius ire.
 at quae sunt solida primordia simplicitate,
 cum per inane meant vacuum, nec res remoratur
 ulla foris, atque ipsa suis e partibus unum,
- 160 unum, in quem coepere locum conixa feruntur,
 debent, ni mirum, praecellere mobilitate,
 et multo citius ferri quam lumina solis,
 multiplexque loci spatium transcurrere eodem
 tempore quo solis pervolgant fulgura caelum.
- 165 || At quidam contra haec, ignari materiali
 nec persectati primordia singula quaeque,
 ut videant qua quicque geratur cum ratione,
 naturam non posse, deum sine numine, rentur
 tanto opere humanis rationibus admoderate
- 170 tempora mutare annorum, frugesque creare,
 et iam cetera, mortalis quae suadet adire
 ipsaque deducit dux vitae dia voluptas
 et res per Veneris blanditur saecula propagent,
 ne genus occidat humanum. quorum omnia causa
- 175 constituisse deos cum fingunt, omnibu' rebus
 magno opere a vera lapsi ratione videntur.
 nam quamvis rerum ignorem primordia quae sint,
 hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
 confirmare aliisque ex rebus reddere multis,
- 180 nequaquam nobis divinitus esse creatam
 naturam mundi: tanta stat praedita culpa.
 quae tibi posterius, Memmi, faciemus aperta:

nunc id quod superest de motibus expediemus. ||

- Nunc locus est, ut opinor, in his illud quoque rebus
 185 confirmare tibi, nullam rem posse sua vi
 corpoream sursum ferri sursumque meare;
 ne tibi dent in eo flammaram corpora fraudem.
 sursus enim versus gignuntur et augmina sumunt
 et sursum nitidae fruges arbustaque crescunt,
 190 pondera, quantum in se est, cum deorsum cuncta ferantur.
 nec cum subsiliunt ignes ad tecta domorum
 et celeri flamma degustant tigna trabesque,
 sponte sua facere id sine vi subeunte putandum est.
 quod genus est, nostro cum missus corpore sanguis
 195 emicat exultans alte spargitque cruorem.
 nonne vides etiam quanta vi tigna trabesque
 respuat umor aquae? nam quo magis ursimus alte
 deiecta et magna vi multi pressimus aegre,
 tam cupide sursum revomit magis atque remittit,
 200 plus ut parte foras emergant exiliantque.
 nec tamen haec, quantum est in se, dubitamus, opinor,
 quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.
 sic igitur debent flammae quoque posse per auras
 aëris expressae sursum succedere, quamquam
 205 pondera, quantum in se est, deversus ducere pugnent.
 nocturnasque faces caeli, sublime volantis,
 nonne vides longos flammaram ducere tractus
 in quascumque dedit partis natura meatum?
 non cadere in terram stellas et sidera cernis?
 210 sol etiam *caeli* de vertice dissipat omnis
 ardorem in partis et lumine conserit arva:
 in terras igitur quoque solis vergitur ardor.
 transversosque volare per imbris fulmina cernis,
 nunc hinc nunc illinc abrupti nubibus ignes
 215 concursant: cadit in terras vis flammea volgo.
 Illud in his quoque te rebus cognoscere avemus,
 corpora cum deorsum rectum per inane feruntur,
 ponderibus propriis incerto tempore ferme
 incertisque loci spatiis decellere paulum,
 220 tantum quod momen mutatum dicere possis.

quod nisi declinare solerent , omnia deorsum ,
imbris uti guttae , caderent per inane profundum ,
nec foret offensus natus nec plaga creata
principiis : ita nil umquam natura creasset.

- 225 Quod si forte aliquis credit graviora potesse
corpora , quo citius rectum per inane feruntur ,
incidere ex supero levioribus , atque ita plagas
gignere , quae possint genitalis reddere motus ,
avius a vera longe ratione recedit.
- 230 nam per aquas quaecumque cadunt atque aëra rarum ,
haec pro ponderibus casus celerare necessest
propterea quia corpus aquae naturaque tenvis
aëris haut possunt aequae rem quamque morari ,
sed citius cedunt gravioribus exsuperata :
- 235 at contra nulli de nulla parte neque ullo
tempore inane potest vacuum subsistere rei ,
quin , sua quod natura petit , concedere pergat ;
omnia quapropter debent per inane quietum
aeque ponderibus non aequis concita ferri.
- 240 haud igitur poterunt levioribus incidere umquam
ex supero graviora , neque ictus gignere per *se* ,
qui variant motus , per quos natura gerat res .
quare etiam atque etiam paulum inclinare necessest
corpora ; nec plus quam minimum , ne fingere motus
- 245 obliquos videamur et id res vera refutet .
namque hoc in promptu manifestumque esse videmus ,
pondera , quantum in se est , non posse obliqua meare ,
ex supero cum praecipitant , quod cernere possis :
sed nil omnino *nulla* regione viai
- 250 declinare quis est qui possit cernere sensus ?
Denique si semper motus conectitur omnis
et vetere exoritur *semper* novus ordine certo ,
nec declinando faciunt primordia motus
principium quoddam , quod fati foedera rumpat ,
- 255 ex infinito ne causam causa sequatur ,
libera per terras unde haec animantibus exstat ,
unde est haec , inquam , fati avolsa potestas ,
per quam progredimur quo ducit quemque voluntas ,

- declinamus item motus nec tempore certo
 260 nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit mens?
 nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas
 principium dat, et hinc motus per membra rigantur.
 nonne vides etiam patefactis tempore puncto
 carceribus non posse tamen prorumpere equorum
 265 vim cupidam tam de subito quam mens avet ipsa?
 omnis enim, totum per corpus, materiali
 copia conciri debet, concita per artus
 omnis ut studium mentis conixa sequatur;
 ut videas initum motus a corde creari,
 270 ex animique voluntate id procedere primum,
 inde dari porro per totum corpus et artus.
 nec similest ut cum impulsu procedimus ictu,
 viribus alterius magnis magnoque coactu
 nam tum materiem totius corporis omnem
 275 perspicuumst nobis invitis ire rapique,
 donec eam refrenavit per membra voluntas.
 iamne vides igitur, quamquam vis exera multos
 pellat et invitos cogat procedere saepe
 praecipitesque rapi, tamen esse in pectore nostro
 280 quiddam quod contra pugnare obstareque possit?
 cuius ad arbitrium quoque copia materiali
 cogitur interdum flecti per membra per artus,
 et proiecta refrenatur retroque residit.
 quare in seminibus quoque idem fateare necessest,
 285 esse aliam praeter plagas et pondera causam
 motibus, unde haec est nobis innata potestas;
 de nilo quoniam fieri nil posse videmus.
 pondus enim prohibet ne plagis omnia fiant
 externa quasi vi: sed ne mens ipsa necessum
 290 intestinum habeat cunctis in rebus agendis
 et devicta quasi id cogatur ferre patique,
 id facit exiguum clinamen principiorum
 nec regione loci certa nec tempore certo.
 Nec stipata magis fuit umquam materiali
 295 copia nec porro maioribus intervallis:
 nam neque adaugescit quicquam neque deperit inde.

quapropter quo nunc in motu principiorum
 corpora sunt, in eodem ante acta aetate fuere
 et post haec semper simili ratione ferentur,
 300 et quae consuerint gigni gignentur eadem
 condicione et erunt et crescent vique valebunt,
 quantum cuique datum est per foedera naturai.
 nec rerum summam commutare ulla potest vis:
 nam neque quo possit genus ullum materiai
 305 effugere ex omni quicquam est *usquam*, neque in omne
 unde coorta queat nova vis inrumpere et omnem
 naturam rerum mutare et vertere motus.

Illud in his rebus non est mirabile, quare,
 omnia cum rerum primordia sint in motu,
 310 summa tamen summa videatur stare quiete,
 praeter quam siquid proprio dat corpore motus.
 omnis enim longe nostris ab sensibus infra
 primorum natura iacet; quapropter, ubi ipsa
 cernere iam nequeas, motus quoque surpere debent;
 315 praesertim cum, quae possimus cernere, celent
 saepe tamen motus, spatio diducta locorum.
 nam saepe in colli tondentes pabula laeta
 lanigerae reptant pecudes quo quamque vocantes
 invitant herbae gemmantes rore recenti,
 320 et satiati agni ludunt blandeque coruscant;
 omnia quae nobis longe confusa videntur
 et velut in viridi candor consistere colli.
 praeterea magnae legiones cum loca cursu
 camporum complent, belli simulacra cientes,
 325 fulgor ibi ad caelum se tollit, totaque circum
 aere renidescit tellus, supterque virum vi
 excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
 icti reiectant voces ad sidera mundi,
 et circum volitant equites mediosque repente
 330 tramittunt valido quatientes impete campos:
 et tamen est quidam locus altis montibus, *unde*
 stare videntur et in campis consistere fulgor.

Nunc age, iam deinceps cunctarum exordia rerum
 qualia sint et quam longe distantia formis

- 335 percipe , multigenis quam sint variata figuris ;
 non quo multa parum simili sint praedita forma ,
 sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
 nec mirum : nam cum sit eorum copia tanta ,
 ut neque finis , uti docui , neque summa sit ulla ,
- 340 debent , nimirum , non omnibus omnia prorsum
 esse pari filo similique adfecta figura.
 parturiunt genus humanum mutaeque natantes
 squamigerum pecudes et laeta armenta feraeque ,
 et variae volucres , laetantia quae loca aquarum
- 345 concelebrant circum ripas fontisque lacusque ,
 et quae pervolgant nemora avia pervolitantes ;
 quorum unum quidvis generatim sumere perge :
 invenes tamen inter se differre figuris.
 nec ratione alia proles cognoscere matrem
- 350 nec mater posset prolem ; quod posse videmus ,
 nec minus atque homines inter se nota cluere.
 nam saepe ante deum vitulus delubra decora
 turicremas propter mactatus concidit aras ,
 sanguinis expirans calidum de pectore flumen :
- 355 at mater viridis saltus orbata peragrans
 noscit humi pedibus vestigia pressa bisulcis ,
 omnia convisens oculis loca , si queat usquam
 conspicere amissum fetum , completque querellis
 frondiferum nemus adsiduis , et crebra revisit
- 360 ad stabulum , desiderio perfixa iuvenci ,
 nec tenerae salices atque herbae rore vigentes
 fluminaque illa queunt summis labentia ripis
 oblectare animum dubiamque avertere curam ,
 nec vitulorum aliae species per pabula laeta
- 365 derivare queunt animum curaque levare :
 usque adeo quiddam proprium notunque requirit.
 praeterea teneri tremulis cum vocibus haedi
 cornigeras norunt matres , agnique petulci
 balantum pecudes : ita , quod natura reposcit ,
- 370 ad sua quisque fere decurrunt ubera lactis.
 postremo quodvis frumentum non tamen omne
 quique suo genere inter se simile esse videbis ,

quin intercurrat quaedam distantia formis.
 concharumque genus parili ratione videmus
 375 pingere telluris gremium, qua mollibus undis
 litoris incurvi bibulam pavit aequor harenam.
 quare etiam atque etiam simili ratione necessest,
 natura quoniam constant neque facta manu sunt
 unius ad certam formam primordia rerum,
 380 dissimili inter se quaedam volitare figura.

Perfacile est parili ratione exsolvere nobis
 quare fulmineus multo penetratior ignis
 quam noster fuit e taedis terrestribus ortus:
 dicere enim possis caelestem fulminis ignem
 385 subtilem magis e parvis constare figuris,
 atque ideo transire foramina quae nequit ignis
 noster hic e lignis ortu taedaque creatus.
 praeterea lumen per cornum transit, at imber
 respuitur. quare? nisi luminis illa minora
 390 corpora sunt quam de quibus est liquor almus aquarum.
 et quamvis subito per colum vina videmus
 perfluere: at contra tardum cunctatur olivom,
 aut quia, nimirum, maioribus est elementis
 aut magis hamatis inter se perque plicatis,
 395 atque ideo fit uti non tam diducta repente
 inter se possint primordia singula quaeque
 singula per cuiusque foramina permanere.

Huc accedit uti mellis lactisque liquores
 iucundo sensu linguae tractentur in ore:
 400 at contra taetra absinthi natura ferique
 centauri foedo pertorquent ora sapore;
 ut facile agnoscas e levibus atque rutundis
 esse ea quae sensus iucunde tangere possunt,
 at contra quae amara atque aspera cumque videntur,
 405 haec magis hamatis inter se nexa teneri,
 proptereaque solere vias rescindere nostris
 sensibus introituque suo perrumpere corpus.

Omnia postremo bona sensibus et mala tactu
 dissimili inter se pugnant perfecta figura;
 410 ne tu forte putes serrae stridentis acerbum

horrorem constare elementis levibus aequè
 ac musæa mele, per chordas organici quæ
 mobilibus digitis expergefacta figurant;
 neu simili penetrare putes primordia forma
 415 in nares hominum, cum taetra cadavera torrent,
 et cum scena croco Cilici perfusa recens est
 araque Panchæos exhalat propter odores;
 neve bonos rerum simili constare colores
 semine constituas, oculos qui pascere possunt,
 420 et qui compungunt aciem lacrimareque cogunt
 aut foeda specie diri turpesque videntur.
 omnis enim, sensus quæ mulcet cumque, *figura*
 haut sine principiali aliquo levore creatast:
 at contra quaecumque molesta atque aspera constat,
 425 non aliquo sine materiae squalore repertast.
 sunt etiam quæ iam nec levia iure putantur
 esse neque omnino flexis mucronibus unca,
 sed magis angellis paulum prostantibus, *unde*
 titillare magis sensus quam laedere possunt;
 430 fecula iam quo de genere est inulæque sapes.
 denique iam calidos ignis gelidamque pruinam
 dissimili dentata modo compungere sensus
 corporis, indicio nobis est tactus uterque.
 tactus enim, tactus, pro, divum numina sancta,
 435 corporis est sensus, vel cum res externa sese
 insinuat, vel cum lædit quæ in corpore natast
 aut iuvat egrediens genitalis per Veneris res.
 atque ex offensu cum turbant corpore in ipso
 semina, confundunt inter se concita sensum;
 440 ut si forte manu quamvis iam corporis ipse
 tute tibi partem ferias atque experiare.
 qua propter longe formas distare necessest
 principiis, varios quæ possint edere sensus.
 Denique quæ nobis durata ac spissa videntur,
 445 hæc magis hamatis inter sese esse necessest
 et quasi ramosis alte compacta teneri.
 in quo iam genere in primis adamantina saxa
 prima acie constant, ictus contemnere sueta,

et validi silices , ac duri robora ferri ,
 450 aeraque quae claustris restantia vociferantur.
 illa quidem debent e levibus atque rutundis
 esse magis , fluvido quae corpore liquida constant.
 namque papaveris haustus itemst facilis quasi aquarum
 nec retinentur enim inter se glomeramina quaeque ,
 455 et procursus item præclive volubilis exstat.
 omnia postremo quae puncto tempore cernis
 diffugere , ut fumum nebulas flammisque , necessest ,
 si minus omnibu' sunt e levibus atque rutundis ,
 at non esse tamen perplexis indupedita ,
 460 pungere uti possint corpus penetrareque sese ,
 nec tamen haerere inter se quod cumque videmus
 ventis esse datum , facile ut cognoscere possis
 non e perplexis sed acutis esse elementis.
 sed quod amara vides eadem quae fluvida constant ,
 465 sudor uti maris est , minime mirabile debet

.....
 nam quod fluidus est , e levibus atque rutundis
 est , *et squalida sunt illis* admixta doloris
 corpora . nec tamen haec retineri hamata necessumst :
 scilicet esse globosa tamen , cum squalida constant ,
 470 provolvi simul ut possint et laedere sensus.
 et quo mixta putes magis aspera levibus esse
 principiis , unde est Neptuni corpus acerbum ,
 est ratio discernendi seorsumque videndi :
 linquit enim supera taetri primordia viri
 475 umor dulcis , ubi per terras crebrius idem
 percolatur , ut in foveam fluat ac mansuescat ,
 aspera quo magis in terris haerescere possint.

Quod quoniam docui , pergam conectere rem quae
 ex hoc apta fidem ducat , primordia rerum
 480 finita variare figurarum ratione.
 quod si non ita sit , rursus iam semina quaedam
 esse infinito debebunt corporis auctu.
 namque eadem unius cuiusvis in brevitate
 corporis inter se multum variare figurae
 485 non possunt . fac enim minimis e partibus esse

- corpora prima tribus, vel paulo pluribus auge :
 nempe ubi eas partis unius corporis omnis,
 summa atque ina locaus, transmutans dextera laevis,
 omnimodis expertus eris, quam quisque det ordo
 490 formai speciem totius corporis eius,
 quod superest, si forte voles variare figuras,
 addendum partis alias erit. inde sequetur,
 adsimili ratione alias ut postulet ordo,
 si tu forte voles etiam variare figuras.
 495 ergo formarum novitatem corporis augmen
 subsequitur. quare non est ut credere possis
 esse infinitis distantia semina formis,
 ne quaedam cogas inmani maximitate
 esse, supra quod iam docui non posse probari.
 500 iam tibi barbaricae vestes Meliboeaque fulgens
 purpura Thessalico concharum tacta colore
 caudaque pavonum ridenti imbuta lepore
 caeca novo rerum superata colore iacerent
 et contemptus odor smyrnae mellisque sapes,
 505 et cycnea mele Phoebeaque daedala chordis
 carmina consimili ratione oppressa silerent :
 namque aliis aliud praestantius exoreretur.
 cedere item retro possent in deteriores
 omnia sic partis, ut diximus in melioris :
 510 namque aliis aliud retro quoque tactrius esset
 naribus auribus atque oculis orisque sapor.
 quae quoniam non sunt, sed rebus reddita certa
 finis utrimque tenet summam, fateare necessest
 materiem quoque finitis differre figuris.
 515 denique ab ignibus ad gelidas iter usque pruinas
 finitumst retroque pari ratione remensumst.
 ambit enim calor ac frigus, mediique tepores
 interutraque iacent explentes ordine summam :
 ergo finita distant ratione creata,
 520 ancipiti quoniam mucroni utrimque notantur,
 hinc flammis illinc rigidis infesta pruinis.
 ¶ Quod quoniam docui, pergam conectere rem quae
 ex hoc apta fidem ducat, primordia rerum,

inter se simili quae sunt perfecta figura,
 525 infinita cluere. etenim distantia cum sit
 formarum finita, necesse est quae similes sint
 esse infinitas, aut summam materiai
 finitam constare, id quod non esse probavi. ||

*

versibus ostendam corpuscula materiai
 530 ex infinito summam rerum usque tenere,
 undique protelo plagarum continuato.
 nam quod rara vides magis esse animalia quaedam,
 fecundamque minus naturam cernis in illis,
 at regione locoque alio terrisque remotis
 535 multa licet genere esse in eo numerumque repleri;
 sicut quadripedum cum primis esse videmus
 in genere anguimanus elephantos, India quorum
 milibus e multis vallo munitur eburno,
 ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum
 540 vis est; quarum nos perpauca exempla videmus.
 sed tamen id quoque uti concedam, quam lubet esto
 unica res quaedam nativo corpore sola,
 cui similis toto terrarum *nulla* sit orbi:
 infinita tamen nisi erit vis materiai,
 545 unde ea progigni possit concepta, creari
 non poterit, neque, quod superest, procreescere aliquo
 quippe etenim si manticuler finita per omne
 corpora iactari unius genitalia rei,
 unde ubi qua vi et quo pacto congressa coibunt
 550 materiae tanto in pelago turbaque aliena?
 non, ut opinor, habent rationem conciliandi:
 sed quasi naufragiis magnis multisque coortis
 disiectare solet magnum mare transtra, gubernas,
 antemnas, proram, malos, tonsasque natantis,
 555 per terrarum omnis oras fluitantia aplustra
 ut videantur et indicium mortalibus edant,
 infidi maris insidias virisque dolumque
 ut vitare velint, neve ullo tempore credant,

subdola cum ridet placidi pellacia ponti,
 560 sic tibi si finita semel primordia quaedam
 constitues, aevom debebunt sparsa per omnem
 disiectare aestus diversi materiai,
 numquam in concilium ut possint compulsa coïre
 nec remorari in concilio nec crescere adaucta;
 565 quorum utrumque palam fieri manifesta docet res,
 et res progigni et genitas procreare posse.
 esse igitur genere in quovis primordia rerum
 infinita palam est, unde omnia suppeditantur.

Nec superare queunt motus itaque exitiales
 570 perpetuo neque in aeternum sepelire salutem,
 nec porro rerum genitales auctificique
 motus perpetuo possunt servare creata.
 sic aequo geritur certamine principiorum
 ex infinito contractum tempore bellum.

575 nunc hic nunc illic superant vitalia rerum,
 et superantur item. miscetur funere vagor,
 quem pueri tollunt visentis luminis oras:
 nec nox ulla diem neque noctem aurora secutast,
 quae non audierit mixtos vagitibus aegris
 580 ploratus, mortis comites et funeris atri.

Illud in his obsignatum quoque rebus habere
 convenit et memori mandatum mente tenere,
 nil esse, in promptu quorum natura videtur,
 quod genere ex uno consistat principiorum,
 585 nec quicquam quod non permixto semine constet:
 et quodcumque magis vis multas possidet in se
 atque potestates, ita plurima principiorum
 in sese genera ac varias docet esse figuras.
 principio tellus habet in se corpora prima,
 590 unde mare immensum volventes frigora fontes
 adsidue renovent, habet ignes unde oriantur:
 nam multis succensa locis ardent sola terrae,
 eximiis vero furit ignibus impetus Aetnae:
 tum porro nitidas fruges arbustaque laeta
 595 gentibus humanis habet unde extollere possit,
 unde etiam fluvios frondes et pabula laeta

montivago generi possit praebere ferarum.
 quare magna deum mater materque ferarum
 et nostri genetrix haec dicta est corporis una.

600 Hanc veteres Graium docti cecinere poëtae

sedibus in curru biiugos agitare leones,
 aëris in spatio magnam pendere docentes
 tellurem, neque posse in terra sistere terram.
 adiunxere feras, quia quamvis effera proles

605 officiis debet molliri victa parentum.

muralique caput summum cinxere corona,
 eximiis munita locis quia sustinet urbes;
 quo nunc insigni per magnas praedita terras
 horrifice fertur divinae matris imago.

610 hanc variae gentes antiquo more sacrorum
 Idaeam vocitant matrem, Phrygiasque catervas
 dant comites, quia primum ex illis sinibus edunt
 per terrarum orbem fruges coepisse creari.
 gallos attribuunt, quia, numen qui violarint

615 matris et ingrati genitoribus inventi sint,
 significare volunt indignos esse putandos,
 vivam progeniem qui in oras luminis edant.
 tympana tenta tonant palmis et cymbala circum
 concava, raucisonoque minantur cornua cantu,

620 et Phrygio stimulat numero cava tibia mentis,
 telaque praeportant, violenti signa furoris,
 ingratos animos atque impia pectora volgi
 conterrere metu quae possint numini' divae.
 ergo cum primum magnas invecta per urbis

625 munificat tacita mortalis muta salute,
 aere atque argento sternunt iter omne viarum,
 largifica stipe ditantes, ninguntque rosarum
 floribus umbrantes matrem comitumque catervas.
 hic armata manus, Curetas nomine Grai

630 quos memorant Phrygios, inter se forte *quod armis*
 ludunt in numerumque exultant sanguinolenti,
 terrificas capitum quatientes momine cristas,
 Dictaeos referunt Curetas, qui Iovis illum

- vagitum in Creta quondam occultasse feruntur
 635 cum pueri circum puerum pernixe chorea
 armati in numerum pulsarent aeribus aera,
 ne Saturnus eum malis mandaret adeptus
 aeternumque daret matri sub pectore volnus.
- 640 propterea magnam matrem armati comitantur,
 aut quia significant divam praedicere ut armis
 ac virtute velint patriam defendere terram,
 praesidioque parent decorique parentibus esse.
 quae bene et eximie quamvis disposta ferantur,
- 645 longe sunt tamen a vera ratione repulsa.
 omnis enim per se divom natura necessest
 innortali aevo summa cum pace fruatur
 semota ab nostris rebus seiunctaque longe:
 nam privata dolore omni, privata periclis,
 650 ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri,
 nec bene promeritis capitur neque tangitur ira.
 terra quidem vero caret omni tempore sensu,
 et quia multarum potitur primordia rerum,
 multa modis multis effert in lumina solis.
- 655 hic siquis mare Neptunum Cereremque vocare
 constituit fruges et Bacchi nomine abuti
 mavolt quam laticis proprium proferre vocamen,
 concedamus ut hic terrarum dictitet orbem
 esse deum matrem, dum vera re tamen ipse
- 660 religione animum turpi contingere parcat.
 Saepe itaque ex uno tondentes gramina campo
 lanigeræ pecudes et equorum duellica proles
 buceriaeque greges eodem sub tegmine caeli
 ex unoque sitim sedantes flumine aquai
- 665 dissimili vivont specie, retinentque parentum
 naturam et mores generatim quaeque imitantur.
 tanta est, in quovis genere herbae, material
 dissimilis ratio, tanta est in flumine quoque.
 hinc porro quamvis animantem ex omnibus unam
- 670 ossa cruor venae calor umor viscera nervi
 constituunt, quae sunt porro distantia longe,
 dissimili perfecta figura principiorum.

- tum porro quaecumque igni flammata cremantur,
 si nil praeterea, tamen haec in corpore cludent,
 675 unde ignem iacere et lumen summittere possint
 scintillasque agere ac late differre favillam.
 cetera consimili mentis ratione peragrans
 invenies igitur multarum semina rerum
 corpore celare et varias cohibere figuras.
 680 denique multa vides, quibus et color et sapor una
 reddita sunt cum odore, in primis pleraque dona
 . . . . .
 haec igitur variis debent constare figuris:
 nidor enim penetrat qua fucus non it in artus,
 fucus item sorsum, sorsum sapor insinuatur
 685 sensibus; ut noscas privis differe figuris.
 dissimiles igitur formae glomeramen in unum
 conveniunt, et res permixto semine constant.
 quin etiam passim nostris in versibus ipsis
 multa elementa vides multis communia verbis,
 690 cum tamen inter se versus ac verba necesse est
 confiteare alia ex aliis constare elementis;
 non quo multa parum communis littera currat
 aut nulli inter se duo sint ex omnibus idem,
 sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
 695 sic aliis in rebus item communia multa
 multarum rerum cum sint primordia, verum
 dissimili tamen inter se consistere summa
 possunt; ut merito ex aliis constare feratur
 humanum genus et fruges arbustaque laeta.
 700 Nec tamen omnimodis coneciti posse putandum est
 omnia: nam volgo fieri portenta videres,
 semiferas hominum species existere, et altos
 interdum ramos egigni corpore vivo,
 multaue coneciti terrestria membra marinis,
 705 tum flammam taetro spirantis ore Chimaeras
 pascere naturam per terras omniparentis.
 quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
 seminibus certis certa genetrice creata
 conservare genus crescentia posse videmus.

- 710 scilicet , id certa fieri ratione necessust.
 nam sua cuique cibus ex omnibus intus in artus
 corpora discedunt conexaque convenientis
 efficiunt motus : at contra aliena videmus
 reicere in terras naturam , multaue caecis
- 715 corporibus fugiunt e corpore , percita plagis ,
 quae neque conecti quoquam potuere neque in se
 vitalis motus consentire atque imitari.
 sed ne forte putes animalia sola teneri
 legibus hisce , eadem ratio disterminat omne.
- 720 nam veluti tota natura dissimiles sunt
 inter se genitae res quaeque , ita quamque necessest
 dissimili constare figura principiorum ;
 non quo multa parum simili sint praedita forma ,
 sed quia non volgo paria omnibus omnia constant :
- 725 semina cum porro distent , differre necessust
 intervalla , vias , conexus , pondera , plagas ,
 concursus , motus ; quae non animalia solum
 corpora seiungunt , sed terras ac mare totum
 secernunt caelumque a terris omne retentant.
- 730 Nunc age dicta meo dulci quaesita labore
 percipe , ne forte haec albis ex alba rearis
 principiiis esse , ante oculos quae candida cernis ,
 aut ea quae nigrant nigro de semine nata ;
 nive alium quemvis , quo sunt inbuta colore ,
- 735 propterea gerere hunc credas , quod materiai
 corpora consimili sint eius tincta colore :
 nullus enim color est omnino materiai
 corporibus , neque par rebus neque denique dispar.
 in quae corpora si nullus tibi forte videtur
- 740 posse animi iniectus fieri , procul avius erras.
 nam cum caecigeni , solis qui lumina numquam
 dispexere , tamen cognoscant corpora tactu ,
 scire licet nostrae quoque menti corpora posse
 vorti in notitiam nullo circum lita fuco.
- 745 denique nos ipsi caecis quaecumque tenebris
 tangimus , haud ullo sentimus tincta colore.
 quod quoniam vinco fieri , nunc esse docebo

- ex ineunte aevo nullo coniuncta colore.
 omnis enim color omnino mutatur in omnis;
 750 quod facere haud ullo debent primordia pacto.
 immutabile enim quiddam superare necessest,
 ne res ad nilum redigantur funditus omnes:
 nam quodcumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
- 755 proinde colore cave contingas semina rerum,
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
- Praeterea si nulla coloris principiis est
 reddita natura et variis sunt praedita formis,
 e quibus omne genus gignunt variantque colores
- 760 propterea, magni quod refert semina quaeque
 cum quibus et quali positura contineantur
 et quos inter se dent motus accipiantque,
 perfacile extemplo rationem reddere possis,
 cur ea quae nigro fuerint paulo ante colore,
 765 marmoreo fieri possint candore repente;
 ut mare, cum magni commorunt aequora venti,
 vertitur in canos candenti marmore fluctus:
 dicere enim possis, nigrum quod saepe videmus,
 materies ubi permixta est illius et ordo
- 770 principiis mutatus et addita demptaque quaedam,
 continuo id fieri ut candens videatur et album.
 quod si caeruleis constarent aequora ponti
 seminibus, nullo possent albescere pacto:
 nam quocumque modo perturbes caerula quae sint,
 775 numquam in marmoreum possunt migrare colorem.
 sin alio atque alio sunt semina tincta colore,
 quae maris efficiunt unum purumque nitorem,
 ut saepe ex aliis formis variisque figuris
 efficitur quiddam quadratum unaque figura,
- 780 conveniebat, ut in quadrato cernimus esse
 dissimiles formas, ita cernere in aequore ponti
 aut alio in quovis uno puroque nitore
 dissimiles longe inter se variosque colores.
 praeterea nil officiant obstantque figurae
- 785 dissimiles, quo quadratum minus omne sit extra:

at varii rerum inpediunt prohibentque colores,
quo minus esse uno possit res tota nitore.

- Tum porro quae ducit et inlicit ut tribuamus
principiis rerum nonnumquam causa colores,
790 occidit, ex albis quoniam non alba creantur,
nec quae nigra cluent de nigris, sed variis ex.
quippe etenim multo proclivius exorientur
candida de nullo quam nigro nata colore,
aut alio quovis, qui contra pugnet et obstat.
- 795 Praeterea quoniam nequeunt sine luce colores
esse, neque in lucem existunt primordia rerum,
scire licet quam sint nullo velata colore:
qualis enim caecis poterit color esse tenebris?
lumine quin ipso mutatur propterea quod
800 recta aut obliqua percussus luce refulgit;
pluma columbarum quo pacto in sole videtur,
quae sita cervices circum collumque coronat:
namque alias fit uti claro sit rubra pyropo,
interdum quodam sensu fit uti videatur
805 inter curalium viridis miscere zmaragdos.
caudaque pavonis, larga cum luce repleta est,
consimili mutat ratione obversa colores;
qui quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
scire licet, sine eo fieri non posse putandum est.
- 810 et quoniam plagae quoddam genus excipit in se
pupula, cum sentire colorem dicitur album,
atque aliud porro, nigrum cum et cetera sentit,
nec refert ea quae tangas quo forte colore
praedita sint, verum quali magis apta figura,
815 scire licet nil principiis opus esse colores,
sed variis formis variantes edere tactus.

- Praeterea quoniam non certis certa figuris
est natura coloris et omnia principiorum
formamenta queunt in quovis esse nitore,
820 cur ea quae constant ex illis non pariter sunt
omne genus perfusa coloribus in genere omni?
conveniebat enim corvos quoque saepe volantis
ex albis album pinnis iactare colorem,

et nigros fieri nigro de semine cygnos
 825 aut alio quovis uno varioque colore.

Quin etiam quanto in partes res quaeque minutas
 distrahitur magis, hoc magis est ut cernere possis
 evanescere paulatim stinguique colorem;
 ut sit ubi in parvas partis discerpitur usu
 830 purpura, poeniceusque color clarissimu' multo,
 filatim cum distracta est, dispergitur omnis;
 noscere ut hinc possis prius omnem efflare colorem
 particulas, quam discedant ad semina rerum.

Postremo quoniam non omnia corpora vocem
 835 mittere concedis neque odorem, propterea fit
 ut non omnibus adtribuas sonitus et odores:
 sic oculis quoniam non omnia cernere quimus,
 scire licet quaedam tam constare orba colore
 quam sine odore ullo quaedam sonituque remota,
 840 nec minus haec animum cognoscere posse sagacem
 quam quae sunt aliis rebus privata notare.

Sed ne forte putes solo spoliata colore
 corpora prima manere, etiam secreta teporis
 sunt ac frigoris omnino calidique vaporis,
 845 et sonitu sterila et suco ieiuna feruntur,
 nec iaciunt ullum proprio de corpore odorem.
 sicut amaracini blandum stactaeque liquorem
 et nardi florem, nectar qui naribus halat,
 cum facere instituas, cum primis quaerere par est,
 850 quoad licet ac potis es reperire, inolentis olivi
 naturam, nullam quae mittat naribus auram,
 quam minime ut possit mixtos in corpore odores
 concoctosque suo contractans perdere viro,
 propter eandem *rem* debent primordia rerum
 855 non adhibere suum gignundis rebus odorem,
 nec sonitum, quoniam nil ab se mittere possunt,
 nec simili ratione saporem denique quemquam
 nec frigus neque item calidum tepidumque vaporem,
 cetera; quae cum ita sunt tamen ut mortalia constant,
 860 molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro,
 omnia sint a principiis seiuncta necessest,

immortalia si volumus subiungere rebus
 fundamenta, quibus nitatur summa salutis;
 ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.

865 Nunc ea quae sentire videmus cumque necessesit
 ex insensilibus tamen omnia confiteare
 principiiis constare. neque id manifesta refutant
 nec contra pugnant, in promptu cognita quae sunt,
 sed magis ipsa manu ducunt et credere cogunt

870 ex insensilibus, quod dico, animalia gigni.
 quippe videre licet vivos existere vermes
 stercore de taetro, putorem cum sibi nacta est
 intempestivis ex imbribus umida tellus;
 praeterea cunctas itidem res vertere sese.

875 vertunt se fluvii frondes et pabula laeta
 in pecudes, vertunt pecudes in corpora nostra
 naturam, et nostro de corpore saepe ferarum
 aurescunt vires et corpora pennipotentum.
 ergo omnes natura cibos in corpora viva

880 vertit et hinc sensus animantium procreat omnes,
 non alia longe ratione atque arida ligna
 explicat in flammam et in ignis omnia versat.
 iamne vides igitur magni primordia rerum
 referre in quali sint ordine quaeque locata

885 et commixta quibus dent motus accipiantque?

Tum porro quid id est, animum quod percutit, ipsum
 quod movet et varios sensus expromere cogit,
 ex insensilibus ne credas sensibile gigni?

nimirum, lapides et ligna et terra quod una

890 mixta tamen nequeunt vitalem reddere sensum.
 illud in his igitur rebus meminisse decebit,
 non ex omnibus omnino, quaecumque creant res,
 sensibile et extemplo me gigni dicere sensus,
 sed magni referre ea primum quantula constant,

895 sensibile quae faciunt, et qua sint praedita forma,
 motibus ordinibus posituris denique quae sint.
 quarum nil rerum in lignis glaebisque videmus:
 et tamen haec, cum sunt quasi putrefacta per imbres,
 vermiculos pariunt, quia corpora materiai

- 900 antiquis ex ordinibus permota nova re
 conciliantur ita ut debent animalia gigni.
 deinde ea, sensilibus qui sensile posse creari
 constituunt, porro ex aliis sentire suētis
 mollia conficiunt: nam sensus iungitur omnis
- 905 visceribus nervis venis, quae cuncta videmus
 mollia mortali consistere corpore creta.
 sed tamen esto iam posse haec aeterna manere:
 nempe tamen debent aut sensum partis habere
 aut simili totis animalibus esse putari.
- 910 at nequeant per se partes sentire necesse est:
 nam ratio sensus membrorum respuit omnis,
 nec manus a nobis potis est secreta neque ulla
 corporis omnino sensum pars sola tenere.
 linquitur ut totis animantibus adsimulentur.
- 915 sic itidem quae sentimus sentire necessest,
 vitali ut possint consentire undique sensu.
 qui poterunt igitur rerum primordia dici
 et leti vitare vias, animalia cum sint,
 atque animalia sint mortalibus una eademque?
- 920 quod tamen ut possint, at coetu concilioque
 nil facient praeter volgum turbamque animantum,
 scilicet, ut nequeunt homines armenta feraeque
 inter sese ullam rem gignere conveniundo.
 quod si forte suum dimittunt corpore sensum
- 925 atque alium capiunt, quid opus fuit adtribui id quod
 detrahitur? tum praeterea, quod fugimus ante,
 quatenus in pullos animalis vertier ova
 cernimus alituum, vermisque effervere, terram
 intempestivos quom putor cepit ob imbris,
- 930 scire licet gigni posse ex non sensibu' sensus.
 Quod si forte aliquis dicet, dumtaxat, oriri
 posse ex non sensu sensum mutabilitate,
 aut aliquo tamquam partu quod proditur extra,
 huic satis illud erit planum facere atque probare,
- 935 non fieri partum nisi concilio ante coacto,
 nec quicquam commutari sine conciliatu.
 principio nequeunt ullius corporis esse

sensus ante ipsam genitam naturam animantis,
 ni mirum, quia materies disiecta tenetur
 940 aëre, fluminibus, terris, aethraque creatis,
 nec congressa modo vitalis convenientes
 contulit inter se motus, quibus omnicientes
 accensi sensus animantem quamque tuentur.

Praeterea quamvis animantem grandior ictus,
 945 quam patitur natura, repente adfligit et omnis
 corporis atque animi pergit confundere sensus.
 dissoluuntur enim positurae principiorum,
 et penitus motus vitales inpediuntur,
 donec materies, omnis concussa per artus,

950 vitalis animae nodos a corpore solvit
 dispersamque foras per caulas eiecit omnis:
 nam quid praeterea facere ictum posse reamur
 oblatum, nisi discutere ac dissolvere quaeque?
 fit quoque uti soleant minus oblato acriter ictu

955 reliqui motus vitalis vincere saepe,
 vincere, et ingentis plagae sedare tumultus,
 inque suos quicquid rursus revocare meatus,
 et quasi iam leti dominantem in corpore motum
 discutere, ac paene amissos accendere sensus:

960 nam quare potius leti iam limine ab ipso
 ad vitam possit conlecta mente reverti,
 quam quo decursum prope iam siet ire et abire?
 propterea, quoniam dolor est, ubi materiai
 corpora vi quadam per viscera viva per artus

965 sollicitata suis trepidant in sedibus intus,
 inque locum quando remigrant, sit blanda voluptas,
 scire licet nullo primordia posse dolore
 temptari nullamque voluptatem capere ex se;
 quandoquidem non sunt, ex ullis principiorum

970 corporibus, quorum motus novitate laborent
 aut aliquem fructum capiant dulcedinis almae:
 haut igitur debent esse ullo praedita sensu.

Denique uti possint sentire animalia quaeque,
 principiis si iam est sensus tribuendus eorum,
 975 quid, genus humanum proprium de quibus factumst?

- scilicet, et risu tremulo concussa cachinnant
 et lacrimis spargunt rorantibus ora genasque,
 multaque de rerum mixtura dicere callent,
 et sibi proporro quae sint primordia quaerunt;
 980 quandoquidem totis mortalibus adsimulata
 ipsa quoque ex aliis debent constare elementis,
 inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis:
 quippe sequar, quodcumque loqui ridereque dices
 et sapere, ex aliis eadem haec facientibus ut sit.
 985 quod si delira haec furiosaque cernimus esse,
 et ridere potest non ex ridentibu' factus,
 et sapere et doctis rationem reddere dictis
 non ex seminibus sapientibus atque disertis,
 qui minus esse queant ea quae sentire videmus
 990 seminibus permixta carentibus undique sensu?

- Denique caelesti sumus omnes semine oriundi:
 omnibus ille idem pater est, unde alma liquentis
 umoris guttas mater cum terra recepit,
 feta parit nitidas fruges arbustaque laeta
 995 et genus humanum, parit omnia saecula ferarum,
 pabula cum praebet, quibus omnes corpora pascunt
 et dulcem ducunt vitam prolemque propagant;
 quapropter merito maternum nomen adepta est.
 cedit item retro, de terra quod fuit ante,
 1000 in terras, et quod missumst ex aetheris oris,
 id rursus caeli rellatum templa receptant.
 nec sic interemit mors res, ut materiai
 corpora conficiat, sed coetum dissipat ollis:
 inde aliis aliud coniungitur, et fit ut omnes
 1005 res ita convertant formas mutentque colores
 et capiant sensus et puncto tempore reddant,
 ut noscas referre eadem primordia rerum
 cum quibus et quali positura contineantur
 et quos inter se dent motus accipiantque,
 1010 neve putes aeterna penes residere potesse
 corpora prima, quod in cunctis fluitare videmus
 rebus et interdum nasci subitoque perire.

|| Quin etiam refert nostris in versibus ipsis

cum quibus et quali sint ordine quaeque locata.

1015 [namque eadem caelum mare terras flumina solem
significant eadem fruges arbusta animantis]
si non omnia sunt, at multo maxima pars est
consimilis: verum positura discrepitant res.
sic ipsis in rebus item iam materiai

1020 [intervalla vias conexus pondera plagas]
concursum motus ordo positura figurae
cum permutantur, mutari res quoque debent.

Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
nam tibi vehementer nova res molitur ad auris

1025 accidere et nova se species ostendere rerum.
sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
difficilis magis ad credendum constet, itemque
nil adeo magnum neque tam mirabile quicquam,
quod non paulatim mittant mirarier omnes.

1030 suspicito caeli clarum purumque colorem,
quaeque in se cohibet, palantia sidera passim,
lunamque et solis praeclara luce nitorem;
omnia quae nunc si primum mortalibus essent
ex improviso visu subiecta repente,

1035 quid magis his rebus poterat mirabile dici,
aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
nil, ut opinor: ita haec species miranda fuisset.
quam tibi iam nemo, fessus satiate videndi,
susplicere in caeli dignatur lucida templa!

1040 desine quapropter novitate exterritus ipsa
expuere ex animo rationem, sed magis acri
iudicio perpende, et si tibi vera videntur,
dede manus, aut, si falsum est, accingere contra.
quaerit enim rationem animus, cum summa loci sit

1045 infinita foris haec extra moenia mundi,
quid sit ibi porro, quo prospicere usque velit mens
atque animi iactus liber quo pervolet ipse.

Principio nobis in cunctas undique partis
et latere ex utroque *supra* *supter*que per omne

1050 nulla est finis; uti docui, res ipsaque per se
vociferatur, et elucet natura profundi.

- nullo iam pacto veri simile esse putandumst ,
 undique cum vorsum spatium vacet infinitum
 seminaque innumero numero summaque profunda
 1055 multimodis volitent aeterno percita motu ,
 hunc unum terrarum orbem caelumque creatum ,
 nil agere illa foris tot corpora materiai ;
 cum praesertim hic sit natura factus , et ipsa
 sponte sua forte offensando *ut* semina rerum
 1060 multimodis temere in cassum frustra que coacta
 tandem coluerunt ea quae convecta repente
 magnarum rerum fierent exordia semper ,
 terrai maris et caeli generisque animantum.
 quare etiam atque etiam talis fateare necesse est
 1065 esse alios alibi congressus materiai ,
 qualis hic est , avido complexu quem tenet aether.
 Praeterea cum materies est multa parata ,
 cum locus est praesto , nec res nec causa moratur
 ulla , geri debent , nimirum , et confieri res.
 1070 nunc ex seminibus , si tanta est copia quantam
 enumerare aetas animantum non queat omnis ,
 quis eadem natura manet , quae semina rerum
 conicere in loca quaeque queat simili ratione
 atque huc sunt coniecta , necesse est confiteare
 1075 esse alios aliis terrarum in partibus orbis
 et varias hominum gentis et saecula ferarum.
 Huc accedit ut in summa res nulla sit una ,
 unica quae gignatur et unica solaque crescat ,
 quin aliquoiv' siet saeculi permultaque eodem
 1080 sint genere. in primis animalibus , inclute Memmi ,
 invenes sic montivagum genus esse ferarum ,
 sic hominum genitam prolem , sic denique mutas
 squamigerum pecudes et corpora cuncta volantum.
 quapropter caelum simili ratione fatendumst ,
 1085 terramque et solem , lunam , mare , cetera quae sunt ,
 non esse unica , sed numero magis innumerati ;
 quandoquidem vitae depactus terminus alte
 tam manet haec , et tam nativo corpore constant ,
 quam genus omne quod hic generatim rebus abundat.

- 1090 Quae bene cognita si teneas , natura videtur
libera continuo , dominis privata superbis ,
ipsa sua per se sponte omnia dis agere experts.
nam pro , sancta deum tranquilla pectora pace
quae placidum degunt aevom vitamque serenam ,
- 1095 quis regere immensi summam , quis habere profundi
indu manu validas potis est moderanter habenas ,
quis pariter caelos omnis convertere et omnis
ignibus aetheriis terras sufflre feracis ,
omnibus inve locis esse omni tempore praesto ,
- 1100 nubibus ut tenebras faciat caelique serena
concutiat sonitu , tum fulmina mittat et aedis
saepe suas disturbet et in deserta recedens
saevia , exercens telum , quod saepe nocentes
praeterit exanimatque indignos inque merentes ? ||
- 1105 Multaque post mundi tempus genitale diemque
primigenum maris et terrae solisque coortum
addita corpora sunt extrinsecus , addita circum
semina , quae magnum iaculando contulit omne ;
unde mare et terrae possent augescere , et unde
- 1110 appareret spatium caeli domus altaque tecta
tolleret a terris procul , et consurgeret aër.
nam sua cuique , locis ex omnibus , omnia plagis
corpora distribuuntur et ad sua saecla recedunt ,
umor ad umorem , terreno corpore terra
- 1115 crescit , et ignem ignes procidunt aëraque aër ,
donique ad extremam crescendi perfica finem
omnia perduxit rerum natura creatrix ;
ut fit ubi nilo iam plus est quod datur intra
vitalis venas quam quod fluit atque recedit.
- 1120 omnibus his aetas debet consistere rebus :
hic natura suis refrenat viribus auctum.
nam quaecumque vides hilaro grandescere adauctu
paulatimque gradus aetatis scandere adultae ,
plura sibi adsumunt quam de se corpora mittunt ,
- 1125 dum facile in venas cibus omnis inditur , et dum
non ita sunt late dispersa , ut multa remittant
et plus dispendi faciant quam vescitur aetas.

- nam certe fluere atque recedere corpora rebus
 multa manus dandum est: sed plura accedere debent,
 1130 donec alescendi summum tetigere cacumen.
 inde minutatim vires et robur adultum
 frangit et in partem peiorem liquitur aetas.
 quippe etenim quanto est res amplior, augmine adempto,
 et quo latior est, in cunctas undique partis
 1135 plura modo dispargit et ab se corpora mittit,
 nec facile in venas cibus omnis diditur ei,
 nec satis est, pro quam largos exaestuat aestus,
 unde queat tantum suboriri ac subpeditare.
 iure igitur pereunt, cum rarefacta fluendo
 1140 sunt et cum externis succumbunt omnia plagis;
 quandoquidem grandi cibus aevo denique defit,
 nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
 corpora conficere et plagis infesta domare.
 Sic igitur magni quoque circum moenia mundi
 1145 expugnata dabunt labem putrisque ruinas:
 omnia debet enim cibus integrare novando
 et fulcire cibus, *cibus* omnia sustentare,
 nequiquam, quoniam nec venae perpetiuntur
 quod satis est, neque quantum opus est natura ministrat.
 1150 iamque adeo fracta est aetas, effetaque tellus
 vix animalia parva creat, quae cuncta creavit
 saecla deditque ferarum ingentia corpora partu.
 haud, ut opinor, enim mortalia saecla superne
 aurea de caelo demisit funis in arva,
 1155 nec mare nec fluctus plangentis saxa crearunt,
 sed genuit tellus eadem quae nunc alit ex se.
 praeterea nitidas fruges vinetaque laeta
 sponte sua primum mortalibus ipsa creavit,
 ipsa dedit dulcis fetus et pabula laeta;
 1160 quae nunc vix nostro grandescunt aucta labore,
 conterimusque boves et viris agricolarum,
 conficimus ferrum, vix arvis suppeditati:
 usque adeo parcunt fetus augentque labore.
 iamque caput quassans grandis suspirat arator
 1165 crebrius, incassum manuum cecidisse labores,

et cum tempora temporibus praesentia confert
 praeteritis , laudat fortunas saepe parentis.
 tristis item vetulae vitis sator atque vietae
 temporis incusat momen , caelumque fatigat ,
 1170 et crepat , antiquum genus ut pietate repletum
 perfacile angustis tolerarit finibus aevom ,
 cum minor esset agri multo modus ante viritim :
 nec tenet omnia paulatim tabescere et ire
 ad capulum , spatio aetatis defessa vetusto.

T. LUCRETI CARI
 DE RERUM NATURA
 LIBER TERTIUS.

Etenebris tantis tam clarum extollere lumen
 qui primus potuisti inlustrans commoda vitae ,
 te sequor , o Graiae gentis decus , inque tuis nunc
 ficta pedum pono pressis vestigia signis ,
 5 non ita certandi cupidus quam propter amorem
 quod te imitari aveo : quid enim contendat hirundo
 cynnis , aut quid nam tremulis facere artibus haedi
 consimile in cursu possint et fortis equi vis ?
 tu , pater , es rerum inventor , tu patria nobis
 10 suppeditas praecepta , tuisque ex , inclute , chartis ,
 floriferis ut apes in saltibus omnia libant ,
 omnia nos itidem depascimur aurea dicta ,
 aurea , perpetua semper dignissima vita.
 nam simul ac ratio tua coepit vociferari
 15 naturam rerum , divina mente coorta ,
 diffugiunt animi terrores , moenia mundi
 discedunt , totum video per inane geri res.

- apparet divum numen sedesque quietae ,
 quas neque concutiunt venti nec nubila nimbis
 20 aspergunt neque nix acri concreta pruina
 cana cadens violat semperque innubilus aether
 integit , et large diffuso lumine rident :
 omnia suppeditat porro natura , neque ulla
 res animi pacem delibat tempore in ullo .
 25 at contra nusquam apparent Acherusia templa ,
 nec tellus obstat quin omnia dispiciantur ,
 sub pedibus quaecumque infra per inane geruntur .
 his ibi me rebus quaedam divina voluptas
 percipit atque horror , quod sic natura tua vi
 30 tam manifesta patens ex omni parte resecta est .
 Et quoniam docui , cunctarum exordia rerum
 qualia sint et quam variis distantia formis
 sponte sua volitent aeterno percita motu ,
 quove modo possint res ex his quaeque creari ,
 35 hasce secundum res animi natura videtur
 atque animae claranda meis iam versibus esse ,
 et metus ille foras praeceps Acheruntis agendus ,
 funditus humanam qui vitam turbat ab imo ,
 omnia suffundens mortis nigrore , neque ullam
 40 esse voluptatem liquidam puramque relinquit .
 nam quod saepe homines morbos magis esse timendos
 infamemque ferunt vitam quam Tartara leti ,
 et se scire animae naturam sanguinis esse ,
 aut etiam venti , si fert ita forte voluntas ,
 45 nec prosum quicquam nostrae rationis egere ,
 hinc licet advertas animum magis omnia laudis
 iactari causa quam quod res ipsa probetur .
 extorres idem patria longeque fugati
 conspectu ex hominum , foedati crimine turpi ,
 50 omnibus erumnis adfecti denique vivunt ,
 et quocumque tamen miseri venere parentant
 et nigras mactant pecudes et manibu' divis
 inferias mittunt , multoque in rebus acerbis
 acrius advertunt animos ad religionem .
 55 quo magis in dubiis hominem spectare periculis

- convenit adversisque in rebus noscere qui sūt.
 nam verae voces tum demum pectore ab imo
 eliciuntur, *et* eripitur persona, manet res.
 denique avarities et honorum caeca cupido,
 60 quae miseros homines cogunt transcendere fines
 iuris et interdum socios scelerum atque ministros
 noctes atque dies niti praestante labore
 ad summas emergere opes, haec vulnera vitae
 non minimam partem mortis formidine aluntur.
 65 turpis enim ferme contemptus et acris egestas
 semota ab dulci vita stabilique videntur
 et quasi iam leti portas cunctarier ante;
 unde homines dum se falso terrore coacti
 effugisse volunt longe, longaeque remosse,
 70 sanguine civili rem conflant divitiasque
 conduplicant avidi, caedem caede accumulantes,
 crudeles gaudent in tristi funere fratris,
 et consanguineum mensas odere timentque.
 consimili ratione ab eodem saepe timore
 75 macerat invidia. ante oculos illum esse potentem,
 illum aspectari, claro qui incedit honore,
 ipsi se in tenebris volvi caenoque queruntur.
 intereunt partim statuarum et nominis ergo.
 et saepe usque adeo, mortis formidine, vitae
 80 percipit humanos odium lucisque videndae,
 ut sibi consciscant maerenti pectore letum,
 obliti fontem curarum hunc esse timorem,
 hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiae
 rumpere et in summa pietatem evertere clade:
 85 nam iam saepe homines patriam carosque parentis
 prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.
 nam veluti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
 interdum, nilo quae sunt metuenda magis quam
 90 quae pueri in tenebris pavitant finguntque futura.
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessessest
 non radii solis neque lucida tela diei
 discutiant, sed naturae species ratioque.

Primum animum dico , mentem quam saepe vocamus ,
 95 in quo consilium vitae regimenque locatum est ,
 esse hominis partem nilo minus ac manus et pes
 atque oculi partes animantis totius extant.

. . . . .
 sensum animi certa non esse in parte locatum ,
 verum habitum quendam vitalem corporis esse ,
 100 harmoniam Graei quam dicunt , quod faciat nos
 vivere cum sensu , nulla cum in parte siet mens ;
 ut bona saepe valetudo cum dicitur esse
 corporis , et non est tamen haec pars ulla valentis .
 sic animi sensum non certa parte reponunt ;

105 magno opere in quo mi diversi errare videntur .
 saepe itaque , in promptu corpus quod cernitur , aegret ,
 cum tamen ex alia laetamur parte latenti :
 et retro fit uti contra sit saepe vicissim ,
 cum miser ex animo laetatur corpore toto ;

110 non alio pacto quam si , pes cum dolet aegri ,
 in nullo caput interea sit forte dolore .

praeterea molli cum somno dedita membra
 effusumque iacet sine sensu corpus onustum ,
 est aliud tamen in nobis quod tempore in illo
 115 multimodis agitur et omnis accipit in se
 laetitiae motus et curas cordis inanis .
 nunc animam quoque ut in membris cognoscere possis
 esse , neque harmonia corpus sentire solere ,
 principio fit uti detracto corpore multo

120 saepe tamen nobis in membris vita moretur :
 atque eadem rursum , cum corpora pauca caloris
 diffugere forasque per os est editus aër ,
 deserit extemplo venas atque ossa relinquit ;
 noscere ut hinc possis non aequas omnia partis

125 corpora habere neque ex aequo fulcire salutem ,
 sed magis haec , venti quae sunt calidique vaporis
 semina , curare in membris ut vita moretur .
 est igitur calor ac ventus vitalis in ipso
 corpore , qui nobis moribundos deserit artus .

130 quapropter quoniam est animi natura reperta

- atque animae quasi pars hominis , redde harmoniai
nomen , ad organicos alto delatum Heliconi ;
sive aliunde ipsi porro traxere et in illam
transtulerunt , proprio quae tum res nomine egebat.
- 135 quidquid *id* est , habeant : tu cetera percipe dicta.
Nunc animum atque animam dico coniuncta teneri
inter se atque unam naturam conficere ex se ,
sed caput esse quasi et dominari in corpore toto
consilium , quod nos animum mentemque vocamus.
- 140 idque situm media regione in pectoris haeret.
hic exultat enim pavor ac metus , haec loca circum
laetitiae mulcent : hic ergo mens animusquest.
cetera pars animae per totum dissita corpus
paret et ad numen mentis momenque movetur.
- 145 idque sibi solum per se sapit : *id* sibi gaudet ,
cum neque res animam neque corpus commovet una.
et quasi , cum caput aut oculus temptante dolore
laeditur in nobis , non omni conruciamur
corpore , sic animus nonnumquam laeditur ipse
- 150 laetitiaque viget , cum cetera pars animai
per membra atque artus nulla novitate cietur :
verum ubi vementi magis est commota metu mens ,
consentire animam totam per membra videmus ,
sudoresque ita palloremque existere toto
- 155 corpore et infringi linguam vocemque aboriri ,
caligare oculos , sonere auris , succidere artus ,
denique concidere ex animi terrore videmus
saepe homines ; facile ut quivis hinc noscere possit
esse animam cum animo coniunctam , quae cum animi vi
- 160 percussast , exim corpus propellit et icit.
Haec eadem ratio naturam animi atque animai
corpoream docet esse : ubi enim propellere membra ,
corripere ex somno corpus , mutareque vultum
atque hominem totum regere ac versare videtur ,
- 165 quorum nil fieri sine tactu posse videmus ,
nec tactum porro sine corpore , nonne fatendumst
corporea natura animum constare animamque ?
praeterea pariter fungi cum corpore et una

consentire animum nobis in corpore cernis.

170 si minus offendit vitam vis horrida teli
ossibus ac nervis disclusis intus adacta,
at tamen insequitur languor terraeque petitus,
saevus et in terra mentis qui gignitur aestus,
interdumque quasi exurgendi incerta voluntas.

175 ergo corpoream naturam animi esse necessest,
corporeis quoniam telis ictuque laborat.

Is tibi nunc animus quali sit corpore et unde
constiterit pergam rationem reddere dictis.
principio esse aio persuptilem atque minutis

180 perquam corporibus factum constare. id ita esse
hinc licet advertas animum ut pernoscere possis.

nil adeo fieri celeri ratione videtur,
quam sibi mens fieri proponit et inchoat ipsa:
ocius ergo animus quam res se perciet ulla,

185 ante oculos quorum in promptu natura videtur:
at quod mobile tanto operest, constare rutundis
perquam seminibus debet perquamque minutis,
momine uti parvo possint impulsa moveri.

namque movetur aqua et tantillo momine flutat,

190 quippe volubilibus parvisque creata figuris.

at contra mellis constantior est natura
et pigri latices magis et cunctantior actus:

haeret enim inter se magis omnis materiai
copia, nimirum, quia non tam levibus extat

195 corporibus neque tam suptilibus atque rutundis.

namque papaveris aura potest suspensa levisque
cogere ut ab summo tibi diffluat altus acervus,
at contra lapidum conlectum Cauru' movere

noenu potest. igitur parvissima corpora pro quam

200 et levissima sunt, ita mobilitate fruuntur:

at contra quae cumque magis cum pondere magno
asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.

nunc igitur quoniam *est* animi natura reperta
mobilis egregie, perquam constare necessest

205 corporibus parvis et levibus atque rutundis.

quae tibi cognita res in multis, o bone, rebus

- utilis inveniatur et opportuna cluebit.
 haec quoque res etiam naturam dedicat eius,
 quam tenui constet textura, quamque loco se
 210 contineat parvo, si possit conglomerari,
 quod simul atque hominem leti secunda quies est
 indepta atque animi natura animaeque recessit,
 nil ibi libatum de toto corpore cernas
 ad speciem, nil ad pondus: mors omnia praestat,
 215 vitalem praeter sensum calidumque vaporem.
 ergo animam totam perparvis esse necessest
 seminibus, nexam per venas viscera nervos;
 quatenus, omnis ubi e toto iam corpore cessit,
 extrema membrorum circum caesura tamen se
 220 incolumem praestat nec deficit ponderis hilum.
 quod genus est, Bacchi cum flos evanuit, aut cum
 spiritus unguenti suavis diffugit in auras,
 aut aliquo cum iam sucus de corpore cessit:
 nil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
 225 propterea neque detractum de pondere quicquam,
 nimirum, quia multa minutaque semina sucos
 efficiunt et odorem in toto corpore rei.
 quare etiam atque etiam mentis naturam animaeque
 scire licet perquam paucis esse creatam
 230 seminibus, quoniam fugiens nil ponderis aufert.
 Nec tamen haec simplex nobis natura putanda est.
 tenuis enim quaedam moribundos deserit aura
 mixta vapore, vapor porro trahit aëra secum.
 nec calor est quisquam, cui non sit mixtus et aer:
 235 rara quod eius enim constat natura, necessest
 aëris inter eum primordia multa moveri.
 iam triplex animi est igitur natura reperta:
 nec tamen haec sat sunt ad sensum cuncta creandum;
 nil horum quoniam recipit res posse creare
 240 sensiferos motus, quidam quod manticulantur.
 quarta quoque his igitur quaedam natura necessest
 adtribuatur: east omnino nominis expers;
 qua neque mobilius quicquam neque tenuius exstat,
 nec magis e parvis et levibus est elementis;

- 245 sensiferos motus quae didit prima per artus.
 prima cietur enim, parvis perfecta figuris :
 inde calor motus et venti caeca potestas
 accipit, inde aër : inde omnia mobilitantur,
 concutitur sanguis, tum viscera persentiscunt
- 250 omnia, postremis datur ossibus atque medullis
 sive voluptas est sive est contrarius ardor.
 nec temere huc dolor usque potest penetrare neque acre
 permanare malum, quin omnia perturbentur
 usque adeo *ut* vitae desit locus atque animai
- 255 diffugiant partes per caulas corporis omnis.
 sed plerumque fit in summo quasi corpore finis
 motibus : hanc ob rem vitam retinere valemus.
- Nunc ea quo pacto inter sese mixta quibusque
 compta modis vigeant rationem reddere aventem
- 260 abstrahit invitum patrii sermonis egestas :
 sed tamen, ut potero summatim attingere, tangam.
 inter enim cursant primordia principiorum
 motibus inter se, nil ut secernier unum
 possit nec spatio fieri divisa potestas,
- 265 sed quasi multae vis unius corporis extant.
 quod genus in quovis animantium viscere volgo
 est odor et quidam calor et sapor, et tamen ex his
 omnibus est unum perfectum corporis augmen.
 sic calor atque aër et venti caeca potestas
- 270 mixta creant unam naturam, et mobilis illa
 vis, initum motus ab se quae dividit ollis,
 sensifer unde oritur primum per viscera motus.
 nam penitus prorsum latet haec natura subestque,
 nec magis hac infra quicquam est in corpore nostro,
- 275 atque anima est animae porporro totius ipsa.
 quod genus in nostris membris et corpore toto
 mixta latens animi vis est animaeque potestas,
 corporibus quia de parvis paucisque creatast.
 sic tibi nominis haec expers vis, facta minutis
- 280 corporibus, latet atque animae quasi totius ipsa
 porporrost anima et dominatur corpore toto.
 consimili ratione necesseset ventus et aër

- et calor inter se vigeant commixta per artus ,
 atque aliis aliud subsit magis emineatque ,
 285 ut quiddam fieri videatur ab omnibus unum ,
 ne calor ac ventus seorsum seorsumque potestas
 aëris interemant sensum diductaque solvant.
 est etenim calor ille animo , quem sumit , in ira
 cum fervescit et ex oculis micat acribus ardor :
 290 est et frigida multa , comes formidinis , aura ,
 quae ciet horrorem membris et concitat artus :
 est etiam quoque pacati status aëris ille ,
 pectore tranquillo qui fit voltuque sereno.
 sed calidi plus est illis quibus acria corda
 295 iracundaque mens facile effervescit in ira ;
 quo genere in primis vis est violenta leonum ,
 pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes ,
 nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
 at ventosa magis cervorum frigida mens est
 300 et gelidas citius per viscera concitat auras ,
 quae tremulum faciunt membris existere motum.
 at natura boum placido magis aëre vivit ,
 nec nimis irai fax umquam subdita percit
 fumida , suffundens caecae caliginis umbra ,
 305 nec gelidis torpet telis perfixa pavoris ,
 interutraque secat cervos saevosque leones.
 sic hominum genus est. quamvis doctrina politos
 constituat pariter quosdam , tamen illa relinquit
 naturae cuiusque animi vestigia prima.
 310 nec radicitus evelli mala posse putandumst ,
 quin proclivius hic iras decurrat ad acris ,
 ille metu citius paulo temptetur , at ille
 tertius accipiat quaedam clementius aequo.
 inque aliis rebus multis differre necessessest
 315 naturas hominum varias moresque sequacis ;
 quorum ego nunc nequeo caecas exponere causas ,
 nec reperire figurarum tot nomina quot sunt
 principiis , unde haec oritur variantia rerum.
 illud in his rebus videor firmare potesse ,
 320 usque adeo naturarum vestigia linqui

parvola, quae nequeat ratio depellere nobis,
 ut nil inpediat dignam dis degere vitam.

- Haec igitur natura tenetur corpore ab omni,
 ipsaque corporis est custos et causa salutis:
- 325 nam communibus inter se radicibus haerent,
 nec sine pernicie divelli posse videntur.
 quod genus e thuris glaebris evellere odorem
 haud facile est, quin intereat natura quoque eius.
 sic animi atque animae naturam corpore toto
- 330 extrahere haut facile est, quin omnia dissoluantur.
 inplexis ita principiis ab origine prima
 inter se fiunt consorti praedita vita,
 nec sibi quaeque sine alterius vi posse videtur
 corporis atque animi seorsum sentire potestas,
- 335 sed communibus inter eas conflatur utrimque
 motibus accensus nobis per viscera sensus.
 praeterea corpus per se nec gignitur umquam
 nec crescit neque post mortem durare videtur.
 non enim, ut umor aquae dimittit saepe vaporem,
- 340 qui datus est, neque ea causa convellitur ipse,
 sed manet incolumis, non, inquam, sic animai
 discidium possunt artus perferre relictis,
 sed penitus pereunt convulsi conque putrescunt.
 ex ineunte aevo sic corporis atque animai
- 345 mutua vitalis discunt contagia motus,
 maternis etiam membris alvoque reposta,
 discidium *ut* nequeat fieri sine peste maloque;
 ut videas, quoniam coniunctast causa salutis,
 coniunctam quoque naturam consistere eorum.
- 350 || Quod super est, siquis corpus sentire refutat,
 atque animam credit permixtam corpore toto
 suscipere hunc motum quem sensum nominamus,
 vel manifestas res contra verasque repugnat.
 quid sit enim corpus sentire quis adferet umquam,
- 355 si non ipsa palam quod res dedit ac docuit nos?
 at dimissa anima corpus caret undique sensu:
 perdit enim quod non proprium fuit eius in aevo.
 [multaque praeterea perdit cum expellitur aevo]

- Dicere porro oculos nullam rem cernere posse,
 360 sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
 desiperest, contra cum sensus dicat eorum;
 [sensus enim trahit atque acies detrudit ad ipsas]
 fulgida praesertim cum cernere saepe nequimus,
 lumina luminibus quia nobis praepediuntur.
- 365 quod foribus non fit: neque enim, quia cernimus ipsi,
 ostia suscipiunt ullum reclusa laborem.
 praeterea si pro foribus sunt lumina nostra,
 iam magis exemptis oculis debere videtur
 cernere res animus sublatis postibus ipsis.
- 370 Illud in his rebus nequaquam sumere possis,
 Democriti quod sancta viri sententia ponit,
 corporis atque animi primordia, singula privis
 adposita, alternis variare, ac nectere membra.
 nam cum multo sunt elementa minora animai
- 375 quam quibus e corpus nobis et viscera constant,
 tum numero quoque concedunt et rara per artus
 dissita sunt dumtaxat; ut hoc promittere possis,
 quantula priva queant nobis iniecta ciere
 corpora sensiferos motus in corpore, tanta
- 380 intervalla tenere exordia priva animai.
 nam neque pulveris inter dum sentimus adhaesum
 corpore nec membris incussam sidere cretam,
 nec nebulam noctu neque arani tenvia fila
 obvia sentimus, quando obretimur euntes,
- 385 nec supera caput eiusdem cecidisse vietam
 vestem, nec plumas avium papposque volantis,
 qui nimia levitate cadunt plerumque gravatim,
 nec repentis itum cuiusviscumque animantis
 sentimus, nec priva pedum vestigia quaeque,
- 390 corpore quae in nostro culices et cetera ponunt.
 usque adeo prius est in nobis multa ciendum
 semina corporibus nostris inmixta per artus,
 quam primordia sentiscant concussa animai
 et quam in his intervallis tuditantia possint
- 395 concursare coire et dissultare vicissim. ||

Et magis est animus vitae claustra coercens

- et dominantior ad vitam quam vis animai.
 nam sine mente animoque nequit residere per artus
 temporis exiguam partem pars ulla animai,
 400 sed comes insequitur facile et discedit in auras
 et gelidos artus in leti frigore linquit.
 at manet in vita cui mens animusque remansit.
 quamvis est circum caesis lacer undique membris
 truncus, adempta anima circum membrisque remota
 405 vivit et aërias vitalis suscipit auras:
 si non omnimodis, at magna parte animai
 privatus, tamen in vita cunctatur et haeret;
 ut, lacerato oculo circum si pupula mansit
 incolumis, stat cernundi vivata potestas,
 410 dum modo ne totum corrupas luminis orbem,
 et circum caedas aciem solamque relinquis:
 [id quoque enim sine pernicie non fiet eorum]
 at si tantula pars oculi media illa peresa est,
 occidit extemplo lumen tenebraeque secuntur.
 415 [incolumis quamvis alioqui splendidus orbis]
 hoc anima atque animus vincti sunt foedere semper.
 Nunc age, nativos animantibus et mortalis
 esse animos animasque levis ut noscere possis,
 conquisita diu dulcique reperta labore
 420 perpetua pergam disponere carmina vita.
 tu fac utrumque uni subiungas nomen eorum,
 atque animam verbi causa cum dicere pergam,
 mortalem esse docens, animum quoque dicere credas,
 quatenus est unum inter se coniunctaque res est.
 425 principio quoniam tenuem constare minutis
 corporibus docui multoque minoribus esse
 principiis factam quam liquidus umor aquai
 aut nebula aut fumus, iam longe mobilitate
 praestat et a tenui causa magis icta movetur.
 430 [quippe ubi imaginibus fumi nebulaeque movetur]
 quod genus est, somnis sopiti ubi cernimus alte
 exhalare vaporem altaria ferreque fumum.
 [nam procul hinc dubio nobis simulacra geruntur]
 nunc igitur quoniam quassatis undique vasis

- 435 diffluere umorem et laticem discedere cernis,
 et nebula ac fumus quoniam discedit in auras,
 crede animam quoque diffundi multoque perire
 ocius et citius dissolvi in corpora prima,
 cum semel ex hominis membris ablata recessit:
- 440 quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit eius,
 quam cohibere nequit conquassatum ex aliqua re
 ac rarefactum detracto sanguine venis,
 aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo,
 corpore qui nostro rarus magis usque liquescit?
- 445 Praeterea gigni pariter cum corpore et una
 crescere sentimus pariterque senescere mentem.
 nam velut infirmo pueri teneroque vagantur
 corpore, sic animi sequitur sententia tenvis:
 inde ubi robustis adolevit viribus aetas,
- 450 consilium quoque maius et auctior est animi vis:
 post ubi iam validis quassatum est viribus aevi
 corpus et obtusis ceciderunt viribus artus,
 claudicat ingenium, delirat lingua, *labat* mens,
 omnia deficiunt atque uno tempore desunt.
- 455 ergo dissolui quoque convenit omnem animai
 naturam, ceu fumus, in altas aëris auras;
 quandoquidem gigni pariter pariterque videmus
 crescere et, *ut* docui, simul aevo fessa fatisci.
- Huc accedit uti videamus, corpus ut ipsum
- 460 suscipere inmanis morbos durumque dolorem,
 sic animum curas acris luctumque metumque;
 quare participem leti quoque convenit esse.
 quin etiam morbis in corporis avius errat
 saepe animus: dementit enim deliraque fatur,
- 465 interdumque gravi lethargo fertur in altum
 aeternumque soporem oculis nutuque cadenti;
 unde neque exaudit voces nec noscere voltus
 illorum potis est, ad vitam qui revocantes
 circum stant lacrimis rorantes ora gasque.
- 470 quare animum quoque dissolui fateare necessest,
 quandoquidem penetrant in eum contagia morbi:
 nam dolor ac morbus leti fabricator uterquest;

- multorum exitio perdocti quod sumus ante.
 denique cur, hominem cum vini vis penetravit
 475 acris et in venas discessit diditus ardor,
 consequitur gravitas membrorum, praepediuntur
 crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens,
 nant oculi, clamor singultus iurgia gliscunt,
 et iam cetera de genere hoc quaecumque secuntur,
 480 cur ea sunt, nisi quod vemens violentia vini
 conturbare animam consuevit corpore in ipso?
 at quaecumque queunt conturbari inque pediri,
 significant, paulo si durior insinuarit
 causa, fore ut pereant aevo privata futuro.
 485 quin etiam subito vi morbi saepe coactus
 ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
 concidit et spumas agit, ingemit et tremit artus,
 desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat
 inconstanter, et in iactando membra fatigat.
 490 nimirum, quia vis morbi distracta per artus
 turbat, agens animam spumat, quasi in aequore salso
 ventorum validis fervere viribus undae.
 exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
 adficiuntur, et omnino quod semina vocis
 495 eiciuntur et ore foras glomerata feruntur
 qua quasi consuerunt et sunt munita viai.
 desipientia fit, quia vis animi atque animai
 conturbatur et, ut docui, divisa seorsum
 disiectatur eodem illo distracta veneno.
 500 inde ubi iam morbi reflexit causa, reditque
 in latebras acer corrupti corporis umor,
 tum quasi vaccillans primum consurgit et omnis
 paulatim redit in sensus animamque receptat.
 haec igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
 505 iactentur miserisque modis distracta laborent,
 cur eadem credis sine corpore in aëre aperto
 cum validis ventis aetatem degere posse?
 et quoniam mentem sanari, corpus ut aegrum,
 cernimus et flecti medicina posse videmus,
 510 id quoque praesagit mortalem vivere mentem.

addere enim partis aut ordine traiecere aecumst
 aut aliquid prosum de summa detrahere hilum,
 commutare animum quicumque adoritur et infit
 aut aliam quamvis naturam flectere quaerit.

- 515 at neque transferri sibi partis nec tribui vult
 immortale quod est quicumque neque defluere hilum:
 nam quodcumque suis mutatum finibus exit,
 continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
 ergo animus sive aegrescit, mortalia signa
 520 mittit, uti docui, seu flectitur a medicina.
 usque adeo falsae rationi vera videtur
 res occurrere et effugium praeccludere eunti,
 ancipitique refutatu convincere falsum.

- Denique saepe hominem paulatim cernimus ire
 525 et membratim vitalem deperdere sensum;
 in pedibus primum digitos livescere et unguis,
 inde pedes et crura mori, post inde per artus
 ire alios tractim gelidi vestigia leti.
 scinditur aequae animae haec quoniam natura nec uno
 530 tempore sincera existit, mortalis habendast.
 quod si forte putas ipsam se posse per artus
 introsum trahere et partis conducere in unum
 atque ideo cunctis sensum deducere membris,
 at locus ille tamen, quo copia tanta animai
 535 cogitur, in sensu debet maiore videri;
 qui quoniam nusquamst, nimirum, ut diximus *ante*,
 dilaniata foras dispargitur, interit ergo.
 quin etiam si iam libeat concedere falsum,
 et dare posse animam glomerari in corpore eorum,
 540 lumina qui lincunt moribundi particulatim,
 mortalem tamen esse animam fateare necesse,
 nec refert utrum pereat dispersa per auras
 an contracta suis e partibus obbrutescat,
 quando hominem totum magis ac magis undique sensus
 545 deficit et vitae minus et minus undique restat.

Et quoniam mens est hominis pars una, loco quae
 fixa manet certo, velut aures atque oculi sunt
 atque alii sensus qui vitam cumque gubernant,

- et veluti manus aut oculus naresve seorsum
 550 secreta ab nobis nequeunt sentire neque esse,
 sed tamen in parvo lincuntur tempore tabi,
 sic animus per se non quit sine corpore et ipso
 esse homine, illius quasi quod vas esse videtur,
 sive aliud quid vis potius coniunctius ei
 555 fingere: quandoquidem conexu corpus adhaeret
 denique, corporis atque animi vivata potestas
 inter se coniuncta valent vitaque fruuntur:
 nec sine corpore enim vitalis edere motus
 sola potest animi per se natura nec autem
 560 cassum anima corpus durare et sensibus uti.
 scilicet, avolsus radicibus ut nequit ullam
 dispicere ipse oculus rem seorsum corpore toto,
 sic anima atque animus per se nil posse videtur.
 nimirum, quia *per* venas et viscera mixtim,
 565 per nervos atque ossa, tenentur corpore ab omni
 nec magnis intervallis primordia possunt
 libera dissultare, ideo conclusa moventur
 sensiferos motus, quos extra corpus in auras
 aëris haut possunt post mortem eiecta moveri
 570 propterea quia non simili ratione tenentur:
 corpus enim atque animans erit aër, si cohibere
 in se animam atque in eos poterit concludere motus,
 quos ante in nervis et in ipso corpore agebat.
 quare etiam atque etiam resolutio corporis omni
 575 tegmine et eiectis extra vitalibus auris
 dissolui sensus animi fateare necessessest
 atque animam, quoniam coniunctast causa duobus.
 Denique cum corpus nequeat perferre animai
 discidium, quin in taetro tabescat odore,
 580 quid dubitas quin ex imo penitusque coorta
 emanarit uti fumus diffusa animae vis,
 atque ideo tanta mutatum putre ruina
 conciderit corpus, penitus quia mota loco sunt
 fundamenta, foras manante anima usque per artus
 585 perque viarum omnis flexus, in corpore qui sunt,
 atque foramina? multimodis ut noscere possis

- dispertitam animae naturam exisse per artus,
 et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
 quam prolapsa foras enaret in aëris auras.
- 590 quin etiam finis dum vitae vertitur intra,
 saepe aliqua tamen e causa labefacta videtur
 ire anima ac toto solui de corpore *velle*,
 et quasi supremo languescere tempore voltus,
 molliaque exsanguī cadere *horrore* omnia membra.
- 595 quod genus est, animo male factum cum perhibetur
 aut animam liquisse; ubi iam trepidatur et omnes
 extremum cupiunt vitae reprehendere vinclum:
 conquassatur enim tum mens animaeque potestas
 omnis, et haec ipso cum corpore conlabefiunt;
- 600 ut gravior paulo possit dissolvere causa.
 quid dubitas tandem quin extra prodita corpus
 inbecilla foras, in aperto, tegmine dempto,
 non modo non omnem possit durare per aevom,
 sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?
- 605 nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
 ire foras animam incolumem de corpore toto,
 nec prius ad iugulum et supera succedere fauces,
 verum deficere in certa regione locatam;
 ut sensus alios in parti quemque sua scit
- 610 dissolui. quod si immortalis nostra foret mens,
 non tam se moriens dissolvi conquereretur,
 sed magis ire foras vestemque relinquere, ut anguis.

- Denique cur animi numquam mens consiliumque
 gignitur in capite aut pedibus manibusve, sed unis
- 615 sedibus et certis regionibu' pectoris haeret,
 si non certa loca ad nascendum reddita cuique
 sunt, et ubi quicquid possit durare creatum
 atque ita multimodis partitis artubus esse,
 membrorum ut numquam existat praeposterus ordo?
- 620 usque adeo sequitur res rem, neque flamma creari
 fluminibus solitast neque in igni gignier algor.

Praeterea si immortalis natura animaist
 et sentire potest secreta a corpore nostro,
 quinque, ut opinor, eam faciundum est sensibus auctam.

- 625 nec ratione alia nosmet proponere nobis
 possumus infernas animas Acherunte vagari.
 pictores itaque et scriptorum saecla priora
 sic animas introduxerunt sensibus auctas.
 at neque sorsum oculi neque nares nec manus ipsa
- 630 esse potest animae , neque sorsum lingua neque aures :
 haud igitur per se possunt sentire neque esse.
 Et quoniam toto sentimus corpore inesse
 vitalem sensum et totum esse animale videmus ,
 si subito medium celeri praeciderit ictu
- 635 vis aliqua , ut sorsum partem secernat utramque ,
 dispertita procul dubio quoque vis animai
 et discissa simul cum corpore dissocietur.
 at quod scinditur et partis discedit in ullas ,
 scilicet , aeternam sibi naturam abnuit esse.
- 640 falciferos memorant currus abscidere membra
 saepe ita de subito permixta caede calentis ,
 ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
 decidit abscisum , cum mens tamen atque hominis vis
 mobilitate mali non quit sentire dolorem :
- 645 et semel in pugnae studio quod dedita mens est ,
 corpore reliquo pugnam caedesque petessit ,
 nec tenet amissam laevam cum tegmine saepe
 inter equos abstraxe rotas falcesque rapaces ,
 nec cecidisse alius dextram , cum scandit et instat.
- 650 inde alius conatur adempto surgere crure ,
 cum digitos agit propter moribundus humi pes.
 et caput abscisum calido viventeque trunco
 servat humi voltum vitalem oculosque patentis ,
 donec reliquias animai reddidit omnes.
- 655 quin etiam tibi si , lingua vibrante , minanti
 serpentem cauda , procero corpore utrimque ,
 sit libitum in multas partis discidere ferro ,
 omnia iam sorsum cernes ancisa recenti
 volnere tortari et terram conspargere tabo ,
- 660 ipsam seque retro partem petere ore priorem ,
 volneris ardenti ut morsu premat icta dolorem.
 omnibus esse igitur totas dicemus in illis

particulis animas? at ea ratione sequetur
unam animantem animas habuisse in corpore multas.

665 ergo divisast ea quae fuit una simul cum
corpore; quapropter mortale utrumque putandumst,
in multas quoniam partis disciditur aequae.

Praeterea si immortalis natura animai
constat et in corpus nascentibus insinuat, ,
670 cur super ante actam aetatem meminisse nequimus,
nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
nam si tanto operest animi mutata potestas,
omnis ut actarum exciderit retinentia rerum,
non, ut opinor, id a leto iam longiter errat;
675 quapropter fateare necessest quae fuit ante
interiisse, et quae nunc est nunc esse creatam.

Praeterea si iam perfecto corpore nobis
inferri solitast animi vivata potestas
tum cum gignimur et vitae cum limen inimus,
680 haud ita conveniebat uti cum corpore et una
cum membris videatur in ipso sanguine cresse,
sed velut in cavea per se sibi vivere solam.
[convenit ut sensu corpus tamen affluat omne]
quod fieri totum contra manifesta docet res:
685 namque ita conexas est per venas viscera nervos
ossaque, uti dentes quoque sensu participantur;
morsus ut indicat, et gelidai stringor aquai,
et lapis oppressus, subiit si e frugibus, asper.
quare etiam atque etiam neque originis esse putandumst
690 expertis animas nec leti lege solutas:
nam neque tanto opere adnecti potuisse putandumst
corporibus nostris extrinsecus insinuatam,
nec, tam contextae cum sint, exire videntur
incolumes posse et salvas exsolvere sese
695 omnibus e nervis atque ossibus articulisque.
quod si forte putas extrinsecus insinuatam
permanare animam nobis per membra solere,
tanto quique magis cum corpore fusa peribit:
quod permanat enim dissolvitur, interit ergo.
700 dispertitus enim per caulas corporis omnis

- ut cibus, in membra atque artus cum diditur omnis,
 disperit atque aliam naturam sufficit ex se,
 sic anima atque animus quamvis integra recens in
 corpus eunt, tamen in manando dissoluuntur,
 705 dum quasi per caulas omnis diduntur in artus
 particulae quibus haec animi natura creatur,
 quae nunc in nostro dominatur corpore nata
 ex illa quae tum periit partita per artus.
 quapropter neque natali privata videtur
 710 esse die natura animae nec funeris expers.
 Semina praeterea linquuntur, necne, animai
 corpore in exanimo? quod si lincuntur et insunt,
 haut erit ut merito immortalis possit haberi,
 partibus amissis quoniam libata recessit:
 715 sin ita sinceris membris ablata profugit,
 ut nullas partis in corpore liquerit ex se,
 unde cadavera racenti iam viscere vermes
 expirant, atque unde animantum copia tanta
 exos et exanguis tumidos perfluctuat artus?
 720 quod si forte animas extrinsecus insinuari
 vermibus et privas in corpora posse venire
 credis, nec reputas cur milia multa animarum
 convenient unde una recesserit, hoc tamen est ut
 quaerendum videatur et in discrimen agendum,
 725 utrum tandem animae venentur semina quaeque
 vermiculorum ipsaeque sibi fabricentur ubi sint,
 an quasi corporibus perfectis insinuentur.
 at neque cur faciant ipsae quareve laborent
 dicere suppeditat. neque enim, sine corpore cum sunt,
 730 sollicitae volitant morbis alguque fameque:
 corpus enim magis his vitiis adfines laborat,
 et mala multa animus contagibu' fungitur eius.
 sed tamen his esto quamvis facere utile corpus
 cui subeant: at qua possint via nulla videtur.
 735 haut igitur faciunt animae sibi corpora et artus.
 nec tamen est quidum perfectis insinuentur
 corporibus: neque enim poterunt suptiliter esse
 conexae, neque consensus contagia fient.

- Denique cur acris violentia triste leonum
 740 seminium sequitur, volpes dolus, et fuga cervos,
 [a patribus datur et patrius pavor incitat artus]
 et iam cetera de genere hoc cur omnia membris
 ex ineunte aevo generascunt ingenioque,
 si non, certa suo quia semine seminioque
 745 vis animi pariter crescit cum corpore toto?
 quod si immortalis foret et mutare soleret
 corpora, permixtis animantes moribus essent,
 effugeret canis Hyrcano de semine saepe
 cornigeri incursum cervi, tremeretque per auras
 750 aëris accipiter fugiens veniente columba,
 desiperent homines, saperent fera saecla ferarum.
 illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt
 inmortalem animam mutato corpore flecti:
 quod mutatur enim dissolvitur, interit ergo.
 755 traiciuntur enim partes atque ordine migrant;
 quare dissolui quoque debent posse per artus,
 denique ut intereant una cum corpore cunctae.
 sin animas hominum dicent in corpora semper
 ire humana, tamen quaeram cur e sapienti
 760 stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus?
 [si non certa suo quia semine seminioque
 nec tam doctus equae pullus quam fortis equi vis]
 scilicet, in tenero tenerascere corpore mentem
 confugient. quod si iam fit, fateare necessest
 765 mortalem esse animam, quoniam mutata per artus
 tanto opere amittit vitam sensumque priorem.
 quove modo poterit pariter cum corpore quoque
 confirmata cupitum aetatis tangere florem
 vis animi, nisi erit consors in origine prima?
 770 quidve foras sibi vult membris exire senectis?
 an metuit conclusa manere in corpore putri,
 et domus aetatis spatio ne fessa vetusto
 obruat? at non sunt immortalis ulla pericla.
 Denique conubia ad Veneris partusque ferarum
 775 esse animas praesto deridiculum esse videtur,
 expectare immortalis mortalia membra

innumero numero, certareque praeproperanter
inter se quae prima potissimaque insinuetur;
si non forte ita sunt animarum foedera pacta,
780 ut quae prima volans advenerit insinuetur
prima, neque inter se contendant viribus hilum.

Denique in aethere non arbor, non aequore salso
nubes esse queunt, nec pisces vivere in arvis,
nec cruor in lignis neque saxis sucus inesse.
785 certum ac dispositumst ubi quicquid crescat et insit.
sic animi natura nequit sine corpore oriri
sola neque a nervis et sanguine longiter esse.
hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis
in capite aut umeris aut imis calcibus esse
790 posset, et innasci quavis in parte soleret
tandem in eodem homine atque in eodem vase manere.
quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
dispositumque videtur ubi esse et crescere possit
sorsum anima atque animus, tanto magis infitiandum
795 totum posse extra corpus durare genique.
quare, corpus ubi interiit, periisse necessest
confiteare animam distractam in corpore toto.
quippe etenim mortale aeterno iungere et una
consentire putare et fungi mutua posse
800 desiperest: quid enim diversius esse putandumst
aut magis inter se disiunctum discrepitanque,
quam mortale quod est inmortali atque perenni
iunctum in concilio saevas tolerare procellas?
[praeterea quaecumque manent aeterna necessest
805 aut quia sunt solido cum corpore respuere ictus
nec penetrare pati sibi quicquam quod queat artas
dissociare intus partis ut material
corpora sunt quorum naturam ostendimus ante
aut ideo durare aetatem posse per omnem
810 plagarum quia sunt expertia sicut inanest
quod manet intactum neque ab ictu fungitur hilum
aut etiam quia nulla loci sit copia circum
quo quasi res possint discedere dissoluique
sicuti summarum summast aeterna neque extra

- 815 quis locus est quo diffugiant neque corpora sunt quae
 possint incidere et valida dissolvere plaga]
 quod si forte ideo magis immortalis habendast,
 quod letalibus ab rebus munita tenetur,
 aut quia non veniunt omnino aliena salutis,
- 820 aut quia quae veniunt aliqua ratione recedunt
 pulsa prius quam quid noceant sentire queamus,
 . . . . .
 praeter enim quam quod morbis cum corporis aegret,
 advenit id quod eam de rebus saepe futuris
 macerat inque metu male habet curisque fatigat,
- 825 praeteritisque male admissis peccata remordent.
 adde furorem animi proprium atque obliviam rerum,
 adde quod in nigras lethargi mergitur undas.
 Nil igitur mors est ad nos neque pertinet hilum,
 quandoquidem natura animi mortalis habetur.
- 830 et velut ante acto nil tempore sensimus aegri,
 ad confligendum venientibus undique Poenis,
 omnia cum belli trepido concussa tumultu
 horrida contremuere sub altis aetheris oris,
 in dubioque fuere utrorum ad regna cadendum
- 835 omnibus humanis esset terraque marique,
 sic, ubi non erimus, cum corporis atque animai
 discidium fuerit, quibus e sumus uniter apti,
 scilicet, haud nobis quicquam, qui non erimus tum,
 accidere omnino poterit sensumque movere,
- 840 non si terra mari miscebitur et mare caelo.
 et si iam nostro sentit de corpore, postquam
 distractast, animi natura animaeque potestas,
 nil tamen est ad nos, qui compta coniugioque
 corporis atque animae consistimus uniter apti.
- 845 nec, si materiem nostram collegerit aetas
 post obitum rursusque redegerit ut sita nunc est,
 atque iterum nobis fuerint data lumina vitae,
 pertineat quicquam tamen ad nos id quoque factum,
 interrupta semel cum sit retinentia nostri.
- 850 et nunc nil ad nos de nobis attinet, ante
 qui fuimus, neque iam de illis nos adficit angor.

- nam cum respicias inmensi temporis omne
 praeteritum spatium, tum motus material
 multimodis quam sint, facile hoc adcredere possis,
 855 semina saepe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta
 haec eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse:
 nec memori tamen id quimus reprehendere mente:
 inter enim iectast vitae pausa, vageque
 deerrarunt passim motus ab sensibus omnes.
 860 debet enim, misere si forte aegreque futurumst,
 ipse quoque esse in eo tum tempore, cui male possit
 accidere: id quoniam mors eximit, esseque probet
 illum cui possint incommoda conciliari,
 scire licet nobis nil esse in morte timendum,
 865 nec miserum fieri qui non est posse, neque hilum
 differre ante ullo fuerit iam tempore natus,
 mortalem vitam mors cum immortalis ademit.
 Proinde ubi se videas hominem indignarier ipsum,
 post mortem fore ut aut putescat corpore posto
 870 aut flammis interfiat malisve ferarum,
 scire licet non sincerum sonere, atque subesse
 caecum aliquem cordi stimulum, quamvis neget ipse
 credere se quemquam sibi sensum in morte futurum:
 non, ut opinor, enim dat quod promittit et unde,
 875 nec radicitus e vita se tollit et eicit,
 sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
 vivus enim sibi cum proponit quisque futurum,
 corpus uti volucres lacerent in morte feraeque,
 ipse sui miseret: neque enim se dividit illum
 880 nec removet satis, a proiecto corpore, et illum
 se fingit sensuque suo contaminat astans:
 hinc indignatur se mortalem esse creatum,
 nec videt in vera nullum fore morte alium se,
 qui possit vivus sibi se lugere peremptum,
 885 stansque iacentem se lacerari urive dolere.
 nam si in morte malumst malis morsuque ferarum
 tractari, non invenio qui non sit acerbum
 ignibus inpositum calidis torrescere flammis,
 aut in melle situm suffocari atque rigere

- 890 frigore , cum summo gelidi cubat aequore saxi ,
 urgerive superne obtritum pondere terrae.
 'Iam iam non domus accipiet te laeta , neque uxor
 optima nec dulces occurrent oscula nati
 praeripere et tacita pectus dulcedine tangent.
- 895 non poteris factis florentibus esse , tuisque
 praesidium . misero misere' aiunt 'omnia ademit
 una dies infesta tibi tot praemia vitae.'
 illud in his rebus non addunt , 'nec tibi earum
 iam desiderium rerum super insidet una.'
- 900 quod bene si videant animo dictisque sequantur ,
 dissoluant animi magno se angore metuque.
 'tu quidem ut es leto sopitus , sic eris aevi
 quod super est cunctis privatu' doloribus aegris :
 at nos horrifico cinefactum te prope busto
- 905 insatiabiliter deslevimus , aeternumque
 nulla dies nobis merorem e pectore demet.'
 illud ab hoc igitur quaerendum est , quid sit amari
 tanto opere , ad somnum si res redit atque quietem ,
 cur quisquam aeterno possit tabescere luctu.
- 910 Hoc etiam faciunt ubi discubuere tenentque
 pocula saepe homines et inumbrant ora coronis ,
 ex animo ut dicant 'brevis hic est fructus homullis :
 iam fuerit , neque post umquam revocare licebit.'
 tamquam in morte mali cum primis hoc sit eorum ,
- 915 quod sitis exurat miseros atque arida torres ,
 aut aliae cuius desiderium insideat rei.
 nec sibi enim quisquam tum se vitamque requirit ,
 cum pariter mens et corpus sopita quiescunt :
 nam licet aeternum per nos sic esse per aevom ,
- 920 nec desiderium nostri nos adfcit ullum :
 et tamen haud quaquam nostros tunc illa per artus
 longe ab sensiferis primordia motibus errant ,
 cum correptus homo ex somno se colligit ipse.
 multo igitur mortem minus ad nos esse putandumst ;
- 925 si minus esse potest quam quod nil esse videmus :
 maior enim turbae disiectus materiai
 consequitur leto , nec quisquam expergitus exstat ,

frigida quem semel est vitae pausa secuta.

Denique si vocem rerum natura repente

- 930 mittat et hoc alicui nostrum sic increpet ipsa,
 'quid tibi tanto operest, mortalis, quod nimis aegris
 luctibus indulges? quid mortem congemis ac fles?
 nam gratisne fuit tibi vita ante acta priorque,
 et non omnia pertusum congesta quasi in vas
 935 commoda perfluxere atque ingrata interiere:
 cur non ut plenus vitae conviva recedis,
 aequo animoque capis securam, stulte, quietem?
 sin ea quae fructus cumque es periere profusa,
 vitaeque in offensust, cur amplius addere quaeris,
 940 rursum quod pereat male et ingratum occidat omne,
 non potius vitae finem facis atque laboris?
 nam tibi praeterea quod machiner inveniamque,
 quod placeat, nil est: eadem sunt omnia semper.
 si tibi non annis corpus iam marcet et artus
 945 confecti languent, eadem tamen omnia restant,
 omnia si pergas vivendo vincere saecula,
 atque etiam potius, si numquam sis moriturus,
 quid respondemus, nisi iustam intendere litem
 naturam et veram verbis exponere causam?
 950 grandior hic vero si iam seniorque queratur
 atque obitum lamentetur miser amplius aequo,
 non merito inclamet magis et voce increpet acri?
 'aufer abhinc lacrimas, balatro, et compesce querellas.
 omnia perfunctus vitae praemia marces:
 955 sed quia semper aves quod abest, praesentia temnis,
 imperfecta tibi elapsast ingrataque vita,
 et necopinanti mors ad caput adstitit ante
 quam satur ac plenus possis discedere rerum.
 nunc aliena tua tamen aetate omnia mitte,
 960 aequo animoque, agedum, gnatis concede: necessesst.'
 iure, ut opinor, agat, iure increpet inciletque:
 cedit enim rerum novitate extrusa vetustas
 semper, et ex aliis aliud reparare necessesst.
 nec quisquam in barathrum nec Tartara deditur atra
 965 materies opus est, ut crescant postera saecula;

quae tamen omnia te vita perfuncta sequentur :
 nec minus ergo ante haec quam tu cecidere , cadentque .
 sic alid ex alio numquam desistet oriri ,
 vitaeque mancipio nulli datur , omnibus usu .

- 970 respice item quam nil ad nos ante acta vetustas
 temporis aeterni fuerit , quam nascimur ante .
 hoc igitur speculum nobis natura futuri
 temporis exponit post mortem denique nostram .
 numquid ibi horribile apparet , num triste videtur
 975 quicquam , non omni somno securius exstat ?

Atque ea , nimirum , quaecumque Acherunte profundo
 prodita sunt esse , in vita sunt omnia nobis .

nec miser inpendens magnum timet aëre saxum
 Tantalus , ut famast , cassa formidine torpens :

- 980 sed magis in vita divom metus urget inanis
 mortalis , casumque timent quem cuique ferat fors .
 nec Tityon volucres ineunt Acherunte iacentem ,
 nec quod sub magno scrutentur pectore quicquam
 perpetuam aetatem possunt reperire profecto .

- 985 quamlibet immani proiectu corporis exstet ,
 qui non sola novem dispessis iugera membris
 optineat , sed qui terrai totius orbem ,
 non tamen aeternum poterit perferre dolorem
 nec praebere cibum proprio de corpore semper .

- 990 sed Tityos nobis hic est , in amore iacentem
 quem volucres lacerant atque exest anxius angor
 aut alia quavis scindunt cuppedine curae .

Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est ,
 qui petere a populo fascas saevasque secures

- 995 imbibit , et semper victus tristisque recedit .
 nam petere imperium , quod inanest nec datur umquam ,
 atque in eo semper durum sufferre laborem ,
 hoc est adverso nixantem trudere monte
 saxum , quod tamen e summo iam vertice rusum

- 1000 volvitur et plani raptim petit aequora campi .
 deinde animi ingratham naturam pascere semper ,
 atque explere bonis rebus satiareque numquam ,
 quod faciunt nobis annorum tempora , circum

- cum redeunt, fetusque ferunt variosque lepores,
 1005 nec tamen explemur vitae fructibus umquam,
 hoc, ut opinor, id est, aevo florente puellas
 quod memorant laticem pertusum congerere in vas,
 quod tamen expleri nulla ratione potestur.
 Cerberus et Furiae iam vero, et lucis egenus
 1010 Tartarus horriferos eructans faucibus aestus,
 quid? neque sunt usquam nec possunt esse profecto:
 sed metus in vita poenarum pro male factis
 est insignibus insignis, scelerisque luella,
 carcer et horribilis de saxo iactu' deorsum,
 1015 verbera, carnifices, robur, pix, lammina, taedae;
 quae tamen etsi absunt, at mens sibi, conscia factis,
 praemetuens adhibet stimulos terretque flagellis,
 nec videt interea qui terminus esse malorum
 possit nec quae sit poenarum denique finis,
 1020 atque eadem metuit magis haec ne in morte gravescant.
 hic Acherusia fit stultorum denique vita.
 Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis.
 'lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
 qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus.
 1025 inde alii multi reges rerumque potentes
 occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
 ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
 stravit iterque dedit legionibus ire per altum
 ac pedibus salsas docuit superire lucunas
 1030 et contempsit equis insultans murmura ponti,
 lumine adempto animam moribundo corpore fudit.
 Scipiadas, belli fulmen, Carthaginis horror,
 ossa dedit terrae proinde ac famul infimus esset.
 adde repertoires doctrinarum atque leporum,
 1035 adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus
 sceptrata potitus eadem aliis sopitu' quietest.
 denique Democritum postquam matura vetustas
 admonuit memores motus languescere mentis,
 sponte sua leto caput obvius optulit ipse.
 1040 ipse Epicurus iit decurso lumine vitae,
 qui genus humanum ingenio superavit et omnis

- restinxit, stellas exortus ut aetherius sol.
 tu vero dubitabis et indignabere obire?
 mortua cui vita est prope iam vivo atque videnti,
 1045 qui somno partem maiorem conteris aevi,
 et vigilans stertis nec somnia cernere cessas,
 sollicitamque geris cassa formidine mentem,
 nec reperire potes tibi quid sit saepe mali, cum
 ebrius urgeris multis miser undique curis
 1050 atque animi incerto fluitans errore vagaris.
 Si possent homines, proinde ac sentire videntur
 pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget,
 e quibus id fiat causis quoque noscere et unde
 tanta mali tamquam moles in pectore constet,
 1055 haut ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus
 quid sibi quisque velit nescire, et quaerere semper
 commutare locum, quasi onus deponere possit.
 exit saepe foras magnis ex aedibus ille,
 esse domi quem pertaesumst, subitoque *revertit*,
 1060 quippe foris nilo melius qui sentiat esse.
 currit agens mannos ad villam praecipitanter,
 auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:
 oscitat extemplo, tetigit cum limina villae,
 aut abit in somnum gravis atque oblivia quaerit,
 1065 aut etiam properans urbem petit atque revisit.
 hoc se quisque modo fugit: at quom, scilicet, ut fit,
 effugere haut potis est, ingratis haeret et odit
 propterea, morbi quia causam non tenet aeger;
 quam bene si videat, iam rebus quisque relictis
 1070 naturam primum studeat cognoscere rerum,
 temporis aeterni quoniam, non unius horae,
 ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
 aetas, post mortem quae restat cumque manenda.
 Denique tanto opere in dubiis trepidare periclis
 1075 quae mala nos subigit vitai tanta cupido?
 certa quidem finis vitae mortalibus adstat,
 nec devitari letum pote, quin obeamus.
 praeterea versamur ibidem atque insumus usque,
 nec nova vivendo procuditur ulla voluptas:

- 1080 sed dum abest quod avemus, id exsuperare videtur
 cetera: post aliud, cum contigit illud, avemus,
 et sitis aequa tenet vitae semper hiantis.
 posteraque in dubios fortunam quam vehat aetas,
 quidve ferat nobis casus quive exitus instet.
- 1085 nec prorsum vitam ducendo demimus hilum
 tempore de mortis nec delibare valemus,
 quo minus esse diu possimus forte perempti.
 proinde licet quotvis vivendo condere saecula:
 mors aeterna tamen nilo minus illa manebit,
- 1090 nec minus ille diu iam non erit, ex hodierno
 lumine qui finem vitae fecit, et ille,
 mensibus atque annis qui multis occidit ante.

T. LUCRETI CARI
 DE RERUM NATURA
 LIBER QUARTUS.

- || **A**via Pieridum peragro loca nullius ante
 trita solo. iuvat integros accedere fontis
 atque haurire, iuvatque novos decerpere flores
 insignemque meo capiti petere inde coronam,
 5 unde prius nulli velarint tempora musae;
 primum quod magnis doceo de rebus et artis
 religionum animum nodis exsolvere pergo,
 deinde quod obscura de re tam lucida pango
 carmina, musaeo contingens cuncta lepore.
- 10 id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
 nam veluti pueris absinthia taetra medentes
 cum dare conantur, prius oras, pocula circum,
 contingunt mellis dulci flavoque liquore,

ut puerorum aetas improvida ludificetur
 15 labrorum tenuis, interea perpotet amarum
 absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
 sed potius tali pacto recreata valescat,
 sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
 tristior esse quibus non est tractata, retroque
 20 vulgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
 carmine Pierio rationem exponere nostram
 et quasi musaeo dulci contingere melle;
 si tibi forte animum tali ratione tenere
 versibus in nostris possem, dum percipis omnem
 25 naturam rerum ac persentis utilitatem. ||

Atque animi quoniam docui natura quid esset
 et quibus e rebus cum corpore compta vigeret
 quoque modo distracta rediret inordia prima,
 nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
 30 attinet, esse ea quae rerum simulacra vocamus;
 quae, quasi membranae summo de corpore rerum
 dereptae, volitant utroque citroque per auras,
 atque eadem nobis vigilantibus obvia mentes
 terrificant atque in somnis, cum saepe figuras
 35 contuimur miras simulacraque luce carentum,
 quae nos horrifice languentis saepe sopore
 excierunt; ne forte animas Acherunte reamur
 effugere aut umbras inter vivos volitare,
 neve aliquid nostri post mortem posse relinquere,
 40 cum corpus simul atque animi natura perempta
 in sua discessum dederint primordia cuique.

Dico igitur rerum effigias tenuisque figuras
 mitti ab rebus, summo de corpore rerum,
 quae quasi membranae vel cortex nominantur,
 45 quod speciem ac formam similem gerit eius imago,
 cuiuscumque cluet de corpore fusa vagari.
 id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
 [sed quoniam docui cunctarum exordia rerum
 qualia sint et quam variis distantia formis
 50 sponte sua volitent alterno percita motu
 quoque modo possit res ex his quaeque creari]

- principio quoniam mittunt in rebus apertis
 corpora res multae, partim diffusa solute,
 robora ceu fumum mittunt ignesque vaporem,
 55 et partim contexta magis condensaque, ut olim
 cum teretis ponunt tunicas aestate cicadae,
 et vituli cum membranas de corpore summo
 nascentes mittunt, et item cum lubrica serpens
 exiit in spinis vestem: nam saepe videmus
 60 illorum spoliis vepres volitantibus auctas:
 quae quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
 ab rebus mitti, summo de corpore rerum.
 nam cur illa cadant magis ab rebusque recedant
 quam quae tenuia sunt, hiscendist nulla potestas;
 65 praesertim cum sint in summis corpora rebus
 multa minuta, iaci quae possint ordine eodem
 quo fuerint, et formam servare figuram,
 et multo citius, quanto minus indupediri
 pauca queunt et quae sunt prima fronte locata.
 70 nam certe iacere ac largiri multa videmus,
 non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
 verum de summis ipsum quoque saepe colorem.
 et volgo faciunt id lutea russaque vela
 et ferrugina, cum, magnis intenta theatri,
 75 per malos volgata trabesque trementia flutant:
 namque ibi consessum caveai supter et omnem
 scaenai speciem claram variamque deorsum
 inficiunt coguntque suo fluitare colore:
 et quanto circum magis sunt inclusa theatri
 80 moenia, tam magis haec intus perfusa lepore
 omnia conrident correpta luce diei.
 ergo lintea de summo cum corpore fucum
 mittunt, effigias quoque debent mittere tenuis
 res quaeque, ex summo quoniam iaculantur utraque.
 85 sunt igitur iam formarum vestigia certa,
 quae volgo volitant subtili praedita filo
 nec singillatim possunt secreta videri.
 praeterea omnis odor, fumus, vapor, atque aliae res
 consimiles, ideo diffusa e rebus abundant,

- 90 ex alto quia dum veniunt , extrinsecu' torte
 scinduntur per iter flexum , nec recta viarum
 ostia sunt , qua contendant exire coorta.
 at contra tenuis summi membrana coloris
 cum iacitur , nil est quod eam discerpere possit ,
 95 in promptu quoniam est in prima fronte locata.
 postremo speculis in aqua splendoreque in omni
 quaecumque apparent nobis simulacra , necessest ,
 quandoquidem simili specie sunt praedita rerum ,
 excita imaginibus missis consistere rerum :
- 100 [nam cur illa cadant magis ab rebusque recedant
 quam quae tenuia sunt hiscendist nulla potestas]
 sunt igitur tenues formarum illis similesque
 effigiae , singillatim quas cernere nemo
 cum possit tamen , adsiduo crebroque repulso
- 105 reiectae reddunt speculorum ex aequore visum ,
 nec ratione alia servari posse videntur ,
 tanto opere ut similes reddantur cuique figurae.
 Nunc age , quam tenui natura constet imago
 percipe. et in primis , quoniam primordia tantum
- 110 sunt infra nostros sensus tantoque minora
 quam quae primum oculi coeptant non posse tueri ,
 nunc tamen id quoque uti confirmem , exordia rerum
 cunctarum quam sint subtilia percipe paucis.
 primum animalia sunt iam partim tantula , quorum
- 115 tertia pars nulla possit ratione videri.
 horum intestinum quodvis quale esse putandumst !
 quid cordis globus aut oculi ? quid membra ? quid artus ?
 quantula sunt ! quid praeterea primordia quaeque ,
 unde anima atque animi constet natura necessumst ?
- 120 nonne vides quam sint subtilia quamque minuta ?
 praeterea quaecumque suo de corpore odorem
 expirant acrem , panaces , absinthia taetra ,
 habrotonique graves et tristia centaurea ,
 quorum unum quidvis leviter si forte duobus

*

125 quin potius noscas rerum simulacra vagari

multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu?

- || Sed ne forte putes ea demum sola vagari,
 quaecumque ab rebus rerum simulacra recedunt,
 sunt etiam quae sponte sua gignuntur et ipsa
 130 constituuntur in hoc caelo, qui dicitur aër,
 quae multis formata modis sublime feruntur,
 nec speciem mutare suam liquentia cessant
 et cuiusque modi formarum vertere in oras;
 ut nubes facile interdum concreescere in alto
 135 cernimus et mundi speciem violare serenam,
 aëra mulcentes motu: nam saepe Gigantum
 ora volare videntur et umbram ducere late,
 interdum magni montes avolsaque saxa
 montibus anteire et solem succedere praeter,
 140 inde alios trahere atque inducere belua nimbos. ||

Nunc ea quam facili et celeri ratione genantur
 perpetuoque fluant ab rebus lapsaque cedant

- . . . . .
 semper enim summum quicquid de rebus abundat,
 quod iaculentur. et hoc alias cum pervenit in res,
 145 transit, ut in primis vestem: sed ubi aspera saxa
 aut in materiam ligni pervenit, ibi iam
 scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit.
 at cum splendida quae constant opposta fuerunt
 densaque, ut in primis speculum est, nil accidit horum.
 150 nam neque, uti vestem, potis est transire, neque autem
 scindi; quam meminit levor praestare salutem.
 quapropter fit ut hinc nobis simulacra redundant.
 et quamvis subito, quovis in tempore, quamque
 rem contra speculum ponas, apparet imago;
 155 perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
 texturas rerum tenuis tenuisque figuras.
 ergo multa brevi spatium simulacra genuntur,
 ut merito celer his rebus dicatur origo.
 et quasi multa brevi spatium summittere debet
 160 lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena,
 sic ab rebus item simili ratione necessessest
 temporis in puncto rerum simulacra ferantur

multa modis multis in cunctas undique partis ;
 quandoquidem speculum quocumque obvertimus oris
 165 res sibi respondent simili forma atque colore.

|| Praeterea modo cum fuerit liquidissima caeli
 tempestas, perquam subito fit turbida foede,
 undique uti tenebras omnis Acherunta rearis
 liquisse et magnas caeli complesse cavernas.

170 usque adeo taetra nimborum nocte coorta
 inpendent atrae formidinis ora superne ;
 quorum quantula pars sit imago dicere nemost
 qui possit, neque eam rationem reddere dictis,
 in quem quaeque locum diverso momine tendat. ||

175 Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur,
 et quae mobilitas ollis tranantibus auras
 reddita sit, longo spatio ut brevis hora teratur,
 suavidicis potius quam multis versibus edam ;
 parvus ut est cyeni melior canor, ille gruum quam

180 clamor in aetheriis dispersus nubibus austri.
 principio persaepe levis res atque minutis
 corporibus factas celeris licet esse videre.
 in quo iam genere est solis lux et vapor eius
 propterea quia sunt e primis facta minutis,

185 quae quasi cuduntur perque aëris intervallum
 non dubitant transire sequenti concita plaga
 perque volare mare ac terras caelumque rigare :
 suppeditatur enim confestim lumine lumen,
 et quasi protelo stimulator fulgere fulgur.

190 quapropter simulacra pari ratione necesse est
 inmemorable per spatium transcurrere posse
 temporis in puncto, primum quod parvola causa
 est procul a tergo quae provehat atque propellat,
 deinde quod usque adeo textura praedita rara

195 mittuntur, facile ut quasvis penetrare queant res
 et quasi permanare per aëris intervallum.

praeterea si quae penitus corpuscula rerum
 ex altoque foras mittuntur, solis uti lux
 ac vapor, haec puncto cernuntur lapsa diei

200 per totum caeli spatium diffundere sese.

- quid quae sunt igitur iam prima fronte parata?
 cum iaciuntur et emissum res nulla moratur,
 quod superest, ubi tam volucris levitate ferantur,
 quone vides citius debere et longius ire
 205 multiplexque loci spatium transcurrere eodem
 tempore quo solis pervolgant lumina caelum?
 hoc etiam in primis specimen verum esse videtur,
 quam celeri motu rerum simulacra ferantur,
 quod simul ac primum sub diu splendor aquai
 210 ponitur, extemplo caelo stellante serena
 sidera respondent in aqua radiantia mundo.
 iamne vides igitur quam puncto tempore imago
 aetheris ex oris in terrarum accidat oras?
 quare etiam atque etiam mitti fateare necessest
 215 corpora quae feriant oculos visumque lacesant:
 perpetuoque fluunt certis ab rebus odores;
 frigus ut a fluviis, calor ab sole, aestus ab undis
 aequoris, exesor moerorum, litora circum:
 nec variae cessant voces volitare per auras:
 220 denique in os salsi venit umor saepe saporis,
 cum mare versamur propter, dilutaque contra
 cum tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
 usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
 fertur et in cunctas dimittitur undique partis,
 225 nec mora nec requies interdatur ulla fluendi,
 perpetuo quoniam sentimus et omnia semper.
 [cernere odorari licet et sentire sonare]
 Praeterea quoniam manibus tractata figura
 in tenebris quaedam cognoscitur esse eadem quae
 230 cernitur in luce et claro candore, necessest
 consimili causa tactum visumque moveri.
 nunc igitur si quadratum temptamus et id nos
 commovet in tenebris, in luci quae poterit res
 accidere ad speciem quadrata, nisi eius imago?
 235 esse in imaginibus quapropter causa videtur
 cernundi neque posse sine his res ulla videri.
 nunc ea quae dico rerum simulacra feruntur
 undique et in cunctas iaciuntur didita partis:

- verum nos oculis quia solis cernere quimus ,
 240 propterea fit uti , speciem quo vertimus , omnes
 res ibi eam contra feriant forma atque colore.
 et quantum quaeque ab nobis res absit , imago
 efficit ut videamus et internoscere curat :
 nam cum mittitur , extemplo protrudit agitque
 245 aëra qui inter se cumque est oculosque locatus ,
 isque ita per nostras acies perlabitur omnis
 et quasi perterget pupillas atque ita transit.
 propterea fit uti videamus quam procul absit
 res quaeque. et quanto plus aëris ante agitur
 250 et nostros oculos perterget longior aura ,
 tam procul esse magis res quaeque remota videtur
 scilicet , haec summe celeri ratione geruntur ,
 quale sit ut videamus , et una quam procul absit.
 illud in his rebus minime mirabile habendumst ,
 255 cur , ea quae feriant oculos simulacra videri
 singula cum nequeant , res ipsae perspiciantur.
 ventus enim quoque paulatim cum verberat et cum
 acre fluit frigus , non privam quamque solemus
 particulam venti sentire et frigoris eius ,
 260 sed magis unorsum , fierique perinde videmus
 corpore tum plagas in nostro tamquam aliquae res
 verberet atque sui det sensum corporis extra.
 praeterea lapidem digito cum tundimus , ipsum
 tangimus extremum saxi summumque colorem ,
 265 nec sentimus eum tactu , verum magis ipsam
 duritiem penitus saxi sentimus in alto.

Nunc age , cur ultra speculum videatur imago
 illis , quae reddunt speculorum ex aequore visum ,
 percipe : nam certe penitus semota videtur.
 270 quod genus illa foris quae vere transpiciuntur ,
 ianua cum per se transpectum praebet apertum ,
 multa facitque foris ex aedibus ut videantur :
 is quoque enim duplici geminoque fit aëre visus.
 primus enim citra postes tum cernitur aër ,
 275 inde fores ipsae dextra laevaue secuntur ,
 post extraria lux oculos perterget et aër

- alter, et illa foris quae vere transpiciuntur.
 sic ubi se primum speculi proiecit imago,
 dum venit ad nostras acies, protrudit agitque
 280 aëra qui inter se cumquest oculosque locatus,
 et facit ut prius hunc omnem sentire queamus
 quam speculum: sed ubi speculum quoque sensimus ipsum,
 continuo a nobis iterum quae fertur imago
 pervenit, et nostros oculos reiecta revisit,
 285 atque alium prae se propellens aëra volvit,
 et facit ut prius hunc quam se videamus, eoque
 distare ab speculo tantum semota videtur.
 quare etiam atque etiam minime mirarier est par,
 aëribus binis quoniam res confit utraque.
 290 nunc ea quae nobis membrorum dextera pars est,
 in speculis fit ut in laeva videatur eo quod
 planitiam ad speculi veniens cum offendit imago,
 non convertitur incolumis, sed recta retrorsum
 sic eliditur, ut siquis, prius arida quam sit
 295 cretea persona, adlidat pilaeve trabive,
 atque ea continuo rectam si fronte figuram
 servet et elisam retro sese exprimat ipsa.
 fiet ita, ante oculus fuerit qui dexter, ut idem
 nunc sit laevus, et e laevo sit mutua dexter.
 300 fit quoque de speculo in speculum ut tradatur imago,
 quinque etiam *aut* sex ut fieri simulacra suërint.
 nam quaecumque retro parte interiore latebunt,
 inde tamen, quamvis torte penitusque remota,
 omnia per flexos aditus educta licebit
 305 pluribus haec speculis videantur in aedibus esse.
 usque adeo speculo in speculum translucet imago,
 et cum laeva data est, fit rusum ut dextera fiat,
 inde retro rursum redit et convertitur eodem.
 quin etiam quaecumque latuscula sunt speculorum
 310 adsimili lateris flexura praedita nostri,
 dextera eapropter nobis simulacra remittunt,
 aut quia de speculo in speculum transfertur imago,
 inde ad nos elisa bis advolat, aut etiam quod
 circum agitur, cum venit, imago propterea quod

- 315 flexa figura docet speculi convertier ad nos.
 indugredi porro pariter simulacra pedemque
 ponere nobiscum credas gestumque imitari
 propterea quia, de speculi qua parte recedas,
 continuo nequeunt illinc simulacra reverti;
- 320 omnia quandoquidem cogit natura referri
 ac resilire ab rebus ad aequos reddita flexus.
 Splendida porro oculi fugitant vitantque tueri:
 sol etiam caecat, contra si tendere pergas,
 propterea quia vis magnast ipsius, et alte
- 325 aëra per purum graviter simulacra feruntur
 et feriunt oculos, turbantia composituras.
 praeterea splendor quicumque est acer adurit
 saepe oculos ideo quod semina possidet ignis
 multa, dolorem oculis quae gignunt insinuando.
- 330 lurida praeterea fiunt quaecumque tuentur
 arquati, quia luroris de corpore eorum
 semina multa fluunt simulacris obvia rerum,
 multaque sunt oculis in eorum denique mixta,
 quae contage sua palloribus omnia pingunt.
- 335 e tenebris autem quae sunt in luce tuemur
 propterea quia, cum propior caliginis aër
 ater init oculos prior et possedit apertos,
 insequitur candens confestim lucidus aër,
 qui quasi purgat eos ac nigras discutit umbras
- 340 aëris illius: nam multis partibus hic est
 mobilior multisque minutior et mage pollens.
 qui simul atque vias oculorum luce replevit
 atque patefecit, quas ante obsederat aër
 ater, continuo rerum simulacra secuntur,
- 345 quae sita sunt in luce, laccessuntque ut videamus.
 quod contra facere in tenebris e luce nequimus
 propterea quia posterior caliginis aër
 crassior insequitur, qui cuncta foramina complet
 obsiditque vias oculorum, ne simulacra
- 350 possint ullarum rerum coniecta movere.
 quadratasque procul turris cum cernimus urbis,
 propterea fit uti videantur saepe rutundae,

- angulus optusus quia longe cernitur omnis ,
 sive etiam potius non cernitur ac perit eius
 355 plaga nec ad nostras acies perlabitur ictus ,
 aëra per multum quia dum simulacra feruntur ,
 cogit hebescere eum crebris offensibus aër.
 hoc ubi suffugit sensum simul angulus omnis ,
 fit quasi ut ad tornum saxorum structa tuamur :
 360 non tamen ut coram quae sunt vereque rutunda ,
 sed quasi adumbratim paulum simulata videntur.
 umbra videtur item nobis in sole moveri
 et vestigia nostra sequi gestumque imitari ;
 aëra si credis privatum lumine posse
 365 indugredi , motus hominum gestumque sequentem :
 nam nil esse potest aliud nisi lumine cassus
 aër id quod nos umbram perhibere suëmus.
 nimirum , quia terra locis ex ordine certis
 lumine privatur solis quacumque meantes
 370 officimus , repletur item quod liquimus eius ,
 propterea fit uti videatur , quae fuit umbra
 corporis , e regione eadem nos usque secuta.
 semper enim nova se radiorum lumina fundunt
 primaque dispereunt , quasi in ignem lana trahatur.
 375 propterea facile et spoliatur lumine terra ,
 et repletur item nigrasque sibi abluit umbras.
 Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum.
 nam quocumque loco sit lux atque umbra tueri
 illorum est : eadem vero sint lumina necne ,
 380 umbraque quae fuit hic eadem nunc transeat illuc
 an potius fiat paulo quod diximus ante ,
 hoc animi demum ratio discernere debet ,
 nec possunt oculi naturam noscere rerum.
 proinde animi vitium hoc oculis adfingere noli.
 385 qua vehimur navi , fertur , cum stare videtur :
 quae manet in statione , ea praeter creditur ire.
 et fugere ad puppim colles campique videntur ,
 quos agimus praeter navem velisque volamus.
 sidera cessare aetheriis adfixa cavernis
 390 cuncta videntur , et adsiduo sunt omnia motu ,

quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
 cum permensa suo sunt caelum corpore claro.
 solque pari ratione manere et luna videntur
 in statione, ea quae ferri res indicat ipsa.
 395 exstant usque procul medio de gurgite montis,
 classibus inter quos liber patet exitus ingens:
 insula coniunctis tamen ex his una videtur.
 atria versari et circumcursare columnae
 usque adeo fit uti pueris videantur, ubi ipsi
 400 desierunt verti, vix ut iam credere possint
 non supra sese ruere omnia tecta minari.
 iamque rubrum tremulis iubar ignibus erigere alte
 cum coeptat natura supraque extollere montes,
 quos tibi tum supra sol montis esse videtur
 405 comminus ipse suo contingens fervidus igni,
 vix absunt nobis missus bis mille sagittae,
 vix etiam cursus quingentos saepe veruti:
 inter eos solemque iacent immania ponti
 aequora substrata aetheriis ingentibus oris,
 410 interiectaque sunt terrarum milia multa,
 quae variae retinent gentes et saecula ferarum.
 at conlectus aquae digitum non altior unum,
 qui lapides inter sistit per strata viarum,
 despectum praebet sub terras inpete tanto,
 415 a terris quantum caeli patet altus hiatus;
 nubila dispicere et caelum ut videre videre et
 corpora miraclo sub terras abdita caeli.
 denique ubi in medio nobis equus acer obhaesit
 flumine et in rapidas amnis despeximus undas,
 420 stantis equi corpus transversum ferre videtur
 vis et in adversum flumen contrudere raptim,
 et quocumque oculos traiecimus omnia ferri
 et fluere adsimili nobis ratione videntur.
 porticus aequali quamvis est denique ductu
 425 stansque in perpetuum paribus suffulta columnis,
 longa tamen parte ab summa cum tota videtur,
 paulatim trahit angusti fastigia coni,
 tecta solo iungens atque omnia dextera laevis

donec in obscurum coni conduxit acumen.

- 430 in pelago nautis ex undis ortus in undis
sol fit uti videatur obire et condere lumen ;
quippe ubi nil aliud nisi aquam caelumque tuentur
ne leviter credas labefactari undique sensus.
at maris ignaris in portu clauda videntur
- 435 navigia aplustris fractis obnitier undae.
nam quaecumque supra rorem salis edita pars est
remorum , recta est , et recta superne gubernata :
quae demersa liquorem obeunt , refracta videntur
omnia converti sursumque supina reverti
- 440 et reflexa prope in summo fluitare liquore.
raraque per caelum cum venti nubila portant
tempore nocturno , tum splendida signa videntur
labier adversum nimbos atque ire superne
longe aliam in partem ac vera ratione feruntur.
- 445 at si forte oculo manus uni subdita supter
pressit eum , quodam sensu fit uti videantur
omnia , quae tuimur , fieri tum bina tuendo ,
bina lucernarum florentia lumina flammis ,
binaque per totas aedis geminare supellex ,
- 450 et duplicis hominum facies et corpora bina.
denique cum suavi devinxit membra sopore
sognus et in summa corpus iacet omne quiete ,
tum vigilare tamen nobis et membra movere
nostra videmur , et in noctis caligine caeca
- 455 cernere censemus solem lumenque diurnum ,
conclusoque loco caelum mare flumina montis
mutare et campos pedibus transire videmur ,
et sonitus audire , severa silentia noctis
undique cum constant , et reddere dicta tacentes.
- 460 cetera de genere hoc miracula multa videmus ,
quae violare fidem quasi sensibus omnia quaerunt ,
nequiquam , quoniam pars horum maxima fallit
propter opinatus animi , quos addimus ipsi ,
pro visis ut sint quae non sunt sensibu' visa :
- 465 nam nil aegrius est quam res secernere apertas
ab dubiis , animus quas ab se protinus addit.

Denique nil sciri si quis putat, id quoque nescit
 an sciri possit, quoniam nil scire fatetur.
 hunc igitur contra mittam contendere causam,
 470 qui capite ipse sua in statuit vestigia sese.
 et tamen hoc quoque uti concedam scire, at id ipsum
 quaeram, cum in rebus veri nil viderit ante,
 unde sciat quid sit scire et nescire vicissim,
 notitiam veri quae res falsique creavit,
 475 et dubium certo quae res differre probarit.
 inuenies primis ab sensibus esse creatam
 notitiam veri, neque sensus posse refelli
 nam maiore fide debet reperiri illud,
 sponte sua veris quod possit vincere falsa:
 480 quid maiore fide porro quam sensus haberi
 debet? an ab sensu falso ratio orta valebit
 dicere eos contra, quae tota ab sensibus orta est?
 qui nisi sunt veri, ratio quoque falsa sit omnis.
 an poterunt oculos aures reprehendere, an aures
 485 tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris,
 an confutabunt nares oculive revincent?
 non, ut opinor, ita est. nam seorsum cuique potestas
 divisast, sua vis cuiquest, ideoque necesse est
 et quod molle sit et gelidum fervensve seorsum
 490 et seorsum varios rerum sentire colores,
 et quaecumque coloribus sint coniuncta videre:
 seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores
 nascuntur, sorsus sonitus. ideoque necesse est
 non possint alios alii convincere sensus.
 495 nec porro poterunt ipsi reprehendere sese,
 aequa fides quoniam debet semper haberi.
 proinde quod in quoquest his visum tempore, verumst.
 et si non poterit ratio dissolvere causam,
 cur ea quae fuerint iuxtim quadrata, procul sint
 500 visa rutunda, tamen praestat rationis egentem
 reddere mendose causas utriusque figurae,
 quam manibus manifesta suis emittere quoquam
 et violare fidem primam et convellere tota
 fundamenta quibus nixatur vita salusque.

- 505 non modo enim ratio ruat omnis , vita quoque ipsa
 concidat extemplo , nisi credere sensibus ausis ,
 praecipitisque locos vitare et cetera quae sint
 in genere hoc fugienda , sequi contraria quae sint.
 illa tibi est igitur verborum copia cassa
- 510 omnis , quae contra sensus instructa paratast.
 denique ut in fabrica , si pravast regula prima ,
 normaque si fallax rectis regionibus exit ,
 et libella aliqua si ex parti claudicat hilum ,
 omnia mendose fieri atque obstipa necesse est
- 515 prava cubantia prona supina atque absona tecta ,
 iam ruere ut quaedam videantur velle , ruantque
 prodita iudiciis fallacibus omnia primis ,
 sic igitur ratio tibi rerum prava necessest
 falsaque sit , falsis quaecumque ab sensibus ortast.
- 520 Nunc alii sensus quo pacto quisque suam rem
 sentiat , haud quaquam ratio scruposa relicta est.
 Principio auditur sonus et vox omnis , in auris
 insinuata suo pepulere ubi corpore sensum.
 corpoream *vocem* quoque enim constare fatendumst
- 525 et sonitum , quoniam possunt impellere sensus.
 praeterea radit vox fauces saepe , facitque
 asperiora foras gradiens arteria clamor.
 quippe , per angustum turba maiore coorta
 ire foras ubi coeperunt primordia vocum ,
- 530 scilicet , expleti quoque ianua raditur oris.
 haud igitur dubiumst quin voces verbaque constant
 corporeis e principiis , ut laedere possint.
 nec te fallit item quid corporis auferat et quid
 detrahat ex hominum nervis ac viribus ipsis
- 535 perpetuus sermo nigrae noctis ad umbram
 aurorae perductus ab exoriente nitore ,
 praesertim si cum summost clamore profusus.
 ergo corpoream *vocem* constare necessest ,
 multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
- 540 asperitas autem vocis fit ab asperitate
 principiorum , et item levor levore creatur :
 nec simili penetrant auris primordia forma ,

cum tuba depresso graviter sub murmure mugit
 et reboat raucum regio cita barbara bombum ,
 545 et gelidis cycni nocte oris ex Heliconis
 cum liquidam tollunt lugubri voce querellam.

Hasce igitur penitus voces cum corpore nostro
 exprimimus rectoque foras emittimus ore ,
 mobilis articulatur verborum daedala lingua ,
 550 formaturaque laborum pro parte figurat.
 hoc ubi non longum spatiumst unde una profecta
 perveniat vox quaeque , necessest verba quoque ipsa
 plane exaudiri discernique articulatum :
 servat enim formaturam servatque figuram.
 555 at si interpositum spatium sit longius aequo ,
 aëra per multum confundi verba necessest
 et conturbari vocem , dum transvolat auras.
 ergo fit , sonitum ut possis sentire , neque illam
 internoscere , verborum sententia quae sit :
 560 usque adeo confusa venit vox inque pedita.
 praeterea verbum saepe unum perciet auris
 omnibus in populo , missum praeconis ab ore.
 in multas igitur voces vox una repente
 diffugit , in privas quoniam se dividit auris ,
 565 obsignans formam verbi clarumque sonorem.
 at quae pars vocum non auris incidit ipsas ,
 praeterlata perit frustra diffusa per auras :
 pars , solidis adlisa , locis reiecta sonorem
 reddit et interdum frustratur imagine verbi.
 570 quae bene cum videas , rationem reddere possis
 tute tibi atque aliis , quo pacto per loca sola
 saxa paris formas verborum ex ordine reddant ,
 palantis comites cum montis inter opacos
 quaerimus et magna dispersos voce ciemus.
 575 sex etiam aut septem loca vidi reddere voces ,
 unam cum iaceres : ita colles collibus ipsi
 verba repulsantes iterabant docta referri.
 haec loca capripedes satyros nymphasque tenere
 finitimi fingunt , et faunos esse locuntur ,
 580 quorum noctivago strepitu ludoque iocanti

adfirmant volgo taciturna silentia rumpi,
 chordarumque sonos fieri, dulcisque querellas,
 tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
 et genus agricolum late sentiscere, quom Pan
 585 pinea semiferi capitis velamina quassans
 unco saepe labro calamos percurrit hiantis,
 fistula silvestrem ne cesset fundere musam.
 cetera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur,
 ne loca deserta ab divis quoque forte putentur
 590 sola tenere. ideo iactant miracula dictis,
 aut aliqua ratione alia ducuntur, ut omne
 humanum genus est avidum nimi' miraculorum.

Quod superest, non est mirandum qua ratione,
 per loca quae nequeunt oculi res cernere apertas,
 595 haec loca per voces veniant aurisque lacessant,
 colloquium clausis foribus quo saepe videmus;
 nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
 incolumis transire potest, simulacra renutant:
 perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant,
 600 qualia sunt vitri, species qua travolat omnis.
 praeterea partis in cunctas dividitur vox,
 ex aliis aliae quoniam gignuntur, ubi una
 dissiluit semel in multas exorta, quasi ignis
 saepe solet scintilla suos se spargere in ignis.
 605 ergo replentur loca vocibus abdita retro
 omnia quae circum subsunt sonituque cientur.
 at simulacra viis directis omnia tendunt
 ut sunt missa semel; quapropter cernere nemo
 saepem ultra potis est, at voces accipere extra.
 610 et tamen ipsa quoque haec, dum transit clausa *domorum*,
 vox optunditur atque auris confusa penetrat,
 et sonitum potius quam verba audire videmur.

Nec, qui sentimus sucum, lingua atque palatum
 plusculum habent in se rationis plus operaeve.
 615 principio sucum sentimus in ore, cibum cum
 mandendo exprimimus, ceu plenam spongiam aquai
 siquis forte manu premere ac siccare coëpit.
 inde quod exprimimus per caulas omne palati

- diditur et rarae perplexa foramina linguae.
 620 hoc ubi levia sunt manantis corpora suci,
 suaviter attingunt et suaviter omnia tractant,
 umida linguae circum sidentia templa:
 at contra pungunt sensum lacerantque coorta,
 quanto quaeque magis sunt asperitate repleta.
- 625 deinde voluptas est e suco fine palati:
 cum vero deorsum per fauces praecipitavit,
 nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus.
 nec refert quicquam quo victu corpus alatur,
 dummodo quod capias concoctum didere possis
- 630 artubus et stomachi umidulum servare tenorem.
 Nunc aliis alius qui sit cibi' suppedtatus
 expediam, quareve, aliis quod triste et amarumst,
 hoc tamen esse aliis possit perdulce videri,
 tantaque in his rebus distantia differitasque,
 635 ut quod ali cibus est aliis fuat acre venenum,
 dedicat ut serpens, hominis quae tacta salivis
 disperit ac sese mandendo conficit ipsa.
 praeterea nobis veratrum est acre venenum,
 at capris adipos et coturnicibus auget.
- 640 ut quibus id fiat rebus cognoscere possis,
 principio meminisse decet quae diximus ante,
 semina multimodis in rebus mixta teneri.
 porro omnes quaecumque cibum capiunt animantes,
 ut sunt dissimiles extrinsecus et generatim
- 645 extrema membrorum circum caesura coërcet,
 proinde ex seminibus constant variante figura.
 semina cum porro distent, differre necessest
 intervalla viasque, foramina quae perhibemus,
 omnibus in membris et in ore ipsoque palato:
 650 esse minora igitur quaedam maioraque debent,
 esse triquetra aliis, aliis quadrata necessest,
 multa rutunda, modis multis multangula quaedam.
 namque figurarum ratio ut motusque reposcunt,
 proinde foraminibus debent differre figurae,
 655 et variare viae proinde ac textura coërcet.
 hoc ubi quod suave est aliis aliis fit amarum,

illi, cui suave est, levissima corpora debent
 contractabiliter caulas intrare palati,
 at contra quibus est eadem res intus acerba,
 660 aspera, nimirum, penetrant hamataque fauces.
 nunc facile est ex his rebus cognoscere quaeque:
 quippe, ubi cui febris bili superante coorta est
 aut alia ratione aliquast vis excita morbi,
 perturbatur ibi iam totum corpus, et omnes
 665 commutantur ibi positurae principiorum;
 ut prius ad sensum quae corpora conveniebant
 nunc non convenient, et cetera sint magis apta,
 quae penetrata queunt sensum progignere acerbum.

*

utraque enim sunt in mellis commixta sapore;
 670 id quod iam supera tibi saepe ostendimus ante.
 Nunc age, quo pacto naris adiectus odoris
 tangat agam. primum res multas esse necessest
 unde fluens volvat varius se fluctus odorum,
 et fluere et mitti volgo spargique putandumst:
 675 verum aliis alius magis est animantibus aptus,
 dissimilis propter formas. ideoque per auras
 mellis apes quamvis longe ducuntur odore,
 volturiique cadaveribus: tum fissa ferarum
 ungula quo tulerit gressum permissa canum vis
 680 ducit, et humanum longe praesentit odorem
 Romulidarum arcis servator, candidus anser.
 sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
 pabula ducit et a tetro resilire veneno
 cogit, eoque modo servantur saecula ferarum.
 685 Hic odor ipse igitur, naris quicumque lacessit,
 est alio ut possit permitti longius alter:
 sed tamen haud quisquam tam longe fertur eorum
 quam sonitus, quam vox, mitto iam dicere quam res
 quae feriunt oculorum acies visumque lacessunt.
 690 errabundus enim tarde venit, ac perit ante
 paulatim facilis distractus in aëris auras;

- ex alto primum quia vix emittitur ex re :
 nam penitus fluere atque recedere rebus odores
 significat quod fracta magis redolere videntur
 695 omnia , quod contrita , quod igni conlabefacta :
 deinde videre licet maioribus esse creatum
 principiis quam vox , quoniam per saxea saepta
 non penetrat , qua vox volgo sonitusque feruntur .
 quare etiam quod olet non tam facile esse videbis
 700 investigare in qua sit regione locatum :
 refrigescit enim cunctando plaga per auras ,
 nec calida ad sensum decurrunt nuntia rerum .
 errant saepe canes itaque et vestigia quaerunt .
 || Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum
 705 in generest , sed item species rerum atque colores
 non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes ,
 ut non sint aliis quaedam magis acria visu .
 quin etiam gallum , noctem explaudentibus alis
 auroram clara consuetum voce vocare ,
 710 noenu queunt rabidi contra constare leones
 inque tueri : ita continuo meminere fugai ,
 nimirum , quia sunt gallorum in corpore quaedam
 semina , quae cum sunt oculis inmissa leonum ,
 pupillas interfodiunt acremque dolorem
 715 praebent , ut nequeant contra durare feroces ;
 cum tamen haec nostras acies nil laedere possint ,
 aut quia non penetrant , aut quod penetrantibus illis
 exitus ex oculis liber datur , in remorando
 laedere ne possint ex ulla lumina parte . ||
 720 Nunc age , quae moveant animum res accipe , et unde
 quae veniunt veniant in mentem percipe paucis .
 principio hoc dico , rerum simulacra vagari
 multa modis multis in cunctas undique partis
 tenvia , quae facile inter se iunguntur in auris ,
 725 obvia cum veniunt , ut aranea bratteaque auri .
 quippe etenim multo magis haec sunt tenvia textu
 quam quae percipiunt oculos visumque lacessunt ,
 corporis haec quoniam penetrant per rara , cientque
 tenvem animi naturam intus sensumque lacessunt .

- 730 Centauros itaque et Scyllarum membra videmus,
 Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum
 quorum morte obita tellus amplectitur ossa;
 omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
 partim sponte sua quae fiunt aëre in ipso,
 735 partim quae variis ab rebus cumque recedunt
 et quae confiunt ex horum facta figuris.
 nam certe ex vivo Centauri non fit imago,
 nulla fuit quoniam talis natura animalis:
 verum ubi equi casu atque hominis convenit imago,
 740 haerescit facile extemplo, quod diximus ante,
 propter subtilem naturam et tenvia texta.
 cetera de genere hoc eadem ratione creantur.
 quae cum mobiliter summa levitate feruntur,
 ut prius ostendi, facile uno commovet ictu
 745 quaelibet una animum nobis subtilis imago:
 tervis enim mens est et mire mobilis ipsa.
 Haec fieri ut memoro, facile hinc cognoscere possis.
 quatenus hoc simile est illi, quod mente videmus
 atque oculis, simili fieri ratione necesse est.
- 750 nunc igitur quoniam docui me forte leonem
 cernere per simulacra, oculos quaecumque lacesunt,
 scire licet mentem simili ratione moveri,
 per simulacra leonem et cetera quae videt aequae
 nec minus atque oculi, nisi quod mage tenvia cernit.
- 755 nec ratione alia, cum somnus membra profudit,
 mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacesunt
 haec eadem nostros animos quae cum vigilamus,
 usque adeo, certe ut videamur cernere eum quem
 relicta vita iam mors et terra potitast.
- 760 hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
 corporis effecti sensus per membra quiescunt
 nec possunt falsum veris convincere rebus.
 praeterea meminisse iacet languetque sopore,
 nec dissentit eum mortis letique potitum
- 765 iam pridem, quem mens vivom se cernere credit.
 quod superest, non est mirum simulacra moveri
 brachiaque in numerum iactare et cetera membra.

- nam fit ut in somnis facere hoc videatur imago :
 quippe , ubi prima perit alioque est altera nata
 770 inde statu , prior hic gestum mutasse videtur.
 scilicet , id fieri celeri ratione putandumst :
 tanta est mobilitas et rerum copia tanta ,
 tantaque sensibili quovis est tempore in uno
 copia particularum , ut possit suppeditare.
- 775 || Multaque in his rebus quaeruntur , multaque nobis
 clarandumst , plane si res exponere avemus.
 quaeritur in primis quare , quod cuique libido
 venerit , extemplo mens cogitet eius id ipsum.
 anne voluntatem nostram simulacra tuentur ,
 780 et simul ac volumus nobis occurrit imago ,
 si mare , si terra in cordest , si denique caelum ?
 conventus hominum , pompam , convivia , pugnas ,
 omnia sub verbone creat natura paratque ?
 cum praesertim aliis eadem in regione locoque
 785 longe dissimilis animus res cogitet omnis.
 quid porro , in numerum procedere cum simulacra
 cernimus in somnis et mollia membra movere ,
 mollia , mobiliter cum alternis brachia mittunt
 et referunt oculis gestum pede convenienti ?
- 790 scilicet , arte madent simulacra et docta vagantur ,
 nocturno facere ut possint in tempore ludos.
 an magis illud erit verum ? quia tempore in uno
 [consentimus id est cum vox emittitur una]
 tempora multa latent , ratio quae comperit esse ,
 795 propterea fit uti quovis in tempore quaeque
 praesto sint simulacra locis in quisque parata.
 [tanta est mobilitas et rerum copia tanta
 hoc ubi prima perit alioque est altera nata
 inde statu prior hic gestum mutasse videtur]
- 800 et quia tenvia sunt , nisi se contendit , acute
 cernere non potis est animus : proinde omnia quae sunt
 praeterea pereunt , nisi *si* quae ad se ipse paravit.
 ipse parat sese porro , speratque futurum
 ut videat quod consequitur rem quamque : fit ergo.
 805 nonne vides oculos etiam , cum tenvia quae sunt

- cernere coeperunt, contendere se atque parare,
 nec sine eo fieri posse ut cernamus acute?
 et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
 si non advertas animum, proinde esse quasi omni
 810 tempore semotum fuerit longeque remotum.
 cur igitur mirumst, animus si cetera perdit
 praeter quam quibus est in rebus deditus ipse?
 deinde adopinamur de signis maxima parvis,
 ac nos in fraudem induimus frustraminis ipsi. ||
- 815 Fit quoque ut interdum non suppeditetur imago
 eiusdem generis, sed femina quae fuit ante,
 in manibus vir uti factus videatur adesse,
 aut alia ex alia facies aetasque sequatur.
 quod ne miremur sopor atque oblivia curant.
- 820 || Illud in his rebus vitium vehementer avemus
 te effugere, errorem vitareque praemetuenter,
 lumina ne facias oculorum clara creata,
 prospicere ut possemus, et ut proferre queamus
 proceros passus, ideo fastigia posse
- 825 surarum ac feminum pedibus fundata plicari,
 brachia tum porro validis ex apta lacertis
 esse manusque datas utraque ex parte ministras,
 ut facere ad vitam possemus quae foret usus.
 cetera de genere hoc inter quaecumque pretantur,
- 830 omnia perversa praepostera sunt ratione,
 nil ideo quoniam natumst in corpore ut uti
 possemus, sed quod natumst id procreat usum.
 nec fuit ante videre oculorum lumina natum,
 nec dictis orare prius quam lingua creatast,
- 835 sed potius longe linguae praecessit origo
 sermonem, multoque creatae sunt prius aures
 quam sonus est auditus, et omnia denique membra
 ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus:
 haud igitur potuere utendi crescere causa.
- 840 at contra conferre manu certamina pugnae
 et lacerare artus foedareque membra cruore
 ante fuit multo quam lucida tela volarent,
 et volnus vitare prius natura coëgit

quam daret obiectum parmai laeva per artem.

845 scilicet, et fessum corpus mandare quieti
 multo antiquius est quam lecti mollia strata,
 et sedare sitim prius est quam pocula natum.
 haec igitur possunt utendi cognita causa
 credier, ex usu quae sunt vitaque reperta.
 850 illa quidem seorsum sunt omnia, quae prius ipsa
 nata dedere suae post notitiam utilitatis.
 quo genere in primis sensus et membra videmus;
 quare etiam atque etiam procul est ut credere possis
 utilitatis ob officium potuisse creari. ||

855 || Illud item non est mirandum, corporis ipsa
 quod natura cibum quaerit cuiusque animantis.
 quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus
 multa modis multis docui, sed plurima debent
 ex animalibu'; quae quia sunt exercita motu,
 860 multa per os exhalantur, cum languida anhelant,
 multaque per sudorem ex alto pressa feruntur.
 his igitur rebus rarescit corpus et omnis
 subruitur natura; dolor quam consequitur rem.
 propterea capitur cibus, ut suffulciat artus
 865 et recreet vires interdatus, atque patentem
 per membra ac venas ut amorem opturet edendi.
 umor item discedit in omnia quae loca cumque
 poscunt umorem: glomerataque multa vaporis
 corpora, quae stomacho praebent incendia nostro,
 870 dissupat adveniens liquor ac restinguit ut ignem,
 urere ne possit calor amplius aridus artus.
 sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
 abluitur, sic expletur ieiuna cupido. ||

Nunc qui fiat uti passus proferre queamus,
 875 cum volumus, varieque datum sit membra movere,
 et quae res tantum hoc oneris protrudere nostri
 corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta.
 dico animo nostro primum simulacra meandi
 accidere atque animum pulsare, ut diximus ante.
 880 inde voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
 rem quisquam, quam mens providit quid velit ante.

id quod providet, illius rei constat imago.
 ergo animus cum sese ita commovet ut velit ire
 inque gredi, ferit extemplo quae in corpore toto,
 885 per membra atque artus, animai dissita vis est:
 et facilest factu, quoniam coniuncta tenetur.
 inde ea porporro corpus ferit, atque ita tota
 paulatim moles protruditur atque movetur.
 praeterea tum rarescit quoque corpus, et aër,
 890 scilicet, ut debet qui semper mobilis extat,
 per patefacta venit penetratque foramina largus,
 et dispargitur ad partis ita quasque minutas
 corporis. hic igitur rebus fit utrimque duabus,
aeque id ut ac navis velis ventoque feratur.
 895 nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
 tantula quod tantum corpus corpuscula possunt
 contorquere et onus totum convertere nostrum:
 quippe etenim ventus suptili corpore tenvis
 trudit agens magnam magno molimine navem,
 900 et manus una regit quantovis impete euntem
 atque gubernaculum contorquet quolibet unum,
 multaque, per trocleas et tympana, pondera magna
 commovet atque levi sustollit machina nisu.

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem
 905 inriget atque animi curas e pectore solvat,
 suavidicis potius quam multis versibus edam;
 parvus ut est cyeni melior canor, ille gruum quam
 clamor in aetheriis dispersus nubibus austri.
 tu mihi da tenuis aures animumque sagacem,
 910 ne fieri negites quae dicam posse, retroque
 vera repulsanti discedas pectore dicta,
 tutemet in culpa cum sis neque cernere possis.
 principio somnus fit ubi est distracta per artus
 vis animae partimque foras eiecta recessit
 915 et partim contrusa magis concessit in altum:
 dissoluuntur enim tum demum membra fluuntque.
 nam dubium non est, animai quin opera sit
 sensus hic in nobis, quem cum sopor inpedit esse,
 tum nobis animam perturbatam esse putandumst

- 920 eiectamque foras; non omnem: namque iaceret
aeterno corpus perfusum frigore leti.
quippe, ubi nulla latens animai pars remaneret
in membris, cinere ut multa latet obrutus ignis,
unde reconflari sensus per membra repente
925 posset, ut ex igni caeco consurgere flamma?
Sed quibus haec rebus novitas confiat, et unde
perturbari anima et corpus languescere possit,
expediam: tu fac ne ventis verba profundam.
principio externa corpus de parte necessum est,
930 aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
tundier atque ab ibus crebro pulsariet ictu,
proptereaque fere res omnes aut corio sunt
aut etiam conchis aut callo aut cortice tectae.
interiorem etiam partem spirantibus aër
935 verberat hic idem, cum ducitur atque reflatur.
quare utrimque secus cum corpus vapulet, et cum
perveniant plagae per parva foramina nobis
corporis ad primas partis elementaque prima,
fit quasi paulatim nobis per membra ruina.
940 conturbantur enim positurae principiorum
corporis atque animi. fit uti pars inde animai
eiciatur, et introrsum pars abdita cedat,
pars etiam distracta per artus non queat esse
coniuncta inter se neque motu mutua fungi:
945 inter enim saepit coetus natura viasque:
ergo sensus abit mutatis motibus alte.
et quoniam non est quasi quod suffulciat artus,
debile fit corpus, languescuntque omnia membra,
brachia palpebraeque cadunt, poplitesque cubanti
950 saepe tamen summittuntur virisque resolvunt.
deinde cibum sequitur somnus, quia, quae facit aër,
haec eadem cibus, in venas dum diditur omnis,
efficit. et multo sopor ille gravissimus exstat,
quem satur aut lassus capias, quia plurima tum se
955 corpora conturbant magno contusa labore.
fit ratione eadem coniectus partim animai
altior, atque foras eiectus largior eius,

et divisor inter se ac distractior actus.

- Et quo quisque fere studio devinctus adhaeret,
 960 aut quibus in rebus multum sumus ante morati
 atque in ea ratione fuit contenta magis mens,
 in somnis eadem plerumque videmur obire;
 causidici causas agere et componere leges,
 induperatores pugnare ac proelia obire,
 965 nautae contractum cum ventis degere bellum,
 nos agere hoc autem et naturam quaerere rerum
 semper et inventam patriis exponere chartis.
 cetera sic studia atque artes plerumque videntur
 in somnis animos hominum frustrata tenere.
- 970 et quicumque dies multos ex ordine ludis
 adsiduas dederunt operas, plerumque videmus,
 cum iam destiterunt ea sensibus usurpare,
 reliquas tamen esse vias in mente patentis,
 qua possint eadem rerum simulacra venire:
- 975 per multos itaque illa dies eadem obversantur
 ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
 cernere saltantis et mollia membra moventis,
 et citharae liquidum carmen chordasque loquentis
 auribus accipere, et consessum cernere eundem
- 980 scenaeque simul varios splendere decores.
 usque adeo magni refert studium atque voluptas,
 et quibus in rebus consuerint esse operati
 non homines solum sed vero animalia cuncta.
 quippe videbis equos fortis, cum membra iacebunt,
- 985 in somnis sudare tamen spirareque semper
 et quasi de palma summas contendere viris
 aut quasi carceribus patefactis . . . . .
 venantumque canes in molli saepe quiete
 iactant crura tamen subito vocesque repente
- 990 mittunt et crebro redducunt naribus auras,
 ut vestigia si teneant inventa ferarum,
 expergefactive secuntur inania saepe
 cervorum simulacra, fugae quasi dedita cernant,
 donec discussis redeant erroribus ad se.
- 995 at consueta domi catulorum blanda propago

- discutere et corpus de terra corripere instant
 proinde quasi ignotas facies atque ora tuantur.
 et quo quaeque magis sunt aspera semini-
 tam magis in somnis eadem saevire necessust:
- 1000 at variae fugiunt volucres pinnisque repente
 sollicitant divom nocturno tempore lucos,
 accipitres somno in leni si proelia pugn-
 edere sunt persectantes visaeque volantes.
 porro hominum mentes, magnis qui mortibus edunt
- 1005 magna, itidem saepe in somnis faciuntque geruntque,
 reges expugnant, capiuntur, proelia miscent,
 tollunt clamorem, quasi si iugulentur ibidem.
 multi depugnant gemitusque doloribus edunt,
 et quasi pantherae morsu saevive leonis
- 1010 mandantur magnis clamoribus omnia complent.
 multi de magnis per somnum rebu' loquuntur,
 indicioque sui facti persaepe fuere.
 multi mortem obeunt. multi, de montibus altis
 ut qui praecipitent ad terram corpore toto,
- 1015 experguntur, et ex somno quasi mentibu' capti
 vix ad se redeunt, permoti corporis aestu.
 flumen item sitiens aut fontem propter amoenum
 adsidet et totum prope faucibus occupat amnem.
 puri saepe lacum propter si ac dolia curta
- 1020 somno devincti credunt se extollere vestem,
 totius umorem saccatum corpori' fundunt,
 cum Babylo-nica magnifico splendore rigantur.
 tum quibus aetatis freta primitus insinuatur
 semen, ubi ipsa dies membris matura creavit,
- 1025 conveniunt simulacra foris e corpore quodam,
 nuntia praeclari voltus pulchrique coloris,
 qui ciet inritans loca turgida semine multo,
 ut quasi transactis saepe omnibu' rebu' profundant
 fluminis ingentis fluctus vestemque cruentent.
- 1030 Sollicitatur id *in* nobis, quod diximus ante,
 semen, adulta aetas cum primum roborat artus.
 namque alias aliud res commovet atque lacessit:
 ex homine humanum semen ciet una hominis vis.

- quod simul atque suis eiectum sedibus exit,
1035 per membra atque artus decedit corpore toto,
in loca conveniens nervorum certa, cietque
continuo partis genitalis corporis ipsas.
inritata tument loca semine, fitque voluntas
eicere id quo se contendit dira lubido,
1040 idque petit corpus, mens unde est saucia amore:
namque omnes plerumque cadunt in vulnus, et illam
emicat in partem sanguis, unde icimur ictu,
et si comminus est, hostem ruber occupat umor.
sic igitur Veneris qui telis accipit ictus,
1045 sive puer membris muliebribus hunc iaculatur
seu mulier toto iactans e corpore amorem,
unde feritur, eo tendit, gestitque coire
et iacere umorem in corpus de corpore ductum:
namque voluptatem praesagit muta cupido.
- 1050 Haec Venus est nobis: hinc autemst momen amoris,
hinc illaec. primum Veneris dulcedinis in cor
stillavit gutta, et successit frigida cura:
nam si abest quod aves, praesto simulacra tamen sunt
illius et nomen dulce obversatur ad auris.
- 1055 sed fugitare decet simulacra et pabula amoris
absterrere sibi atque alio convertere mentem
et iacere umorem conlectum in corpora quaeque,
nec retinere, semel conversum unius amore,
et servare sibi curam certumque dolorem:
- 1060 ulcus enim vivescit et inveterascit alendo,
inque dies gliscit furor atque aerumna gravescit,
si non prima novis conturbes volnera plagis
volgivagaque vagus Venere ante recentia cures
aut alio possis animi traducere motus.
- 1065 Nec Veneris fructu caret is qui vitat amorem,
sed potius quae sunt sine poena commoda sumit:
nam certe purast sanis magis inde voluptas
quam miseris. etenim potiundi tempore in ipso
fluctuat incertis erroribus ardor amantum,
- 1070 nec constat quid primum oculis manibusque fruantur.
quod petiere, premunt arte, faciuntque dolorem

- corporis , et dentes inlidunt saepe labellis ,
 osculaque adfligunt , quia non est pura voluptas
 et stimuli subsunt , qui instigant laedere id ipsum ,
 1075 quodcumque est , rabies unde illaec germina surgunt.
 sed leviter poenas frangit Venus inter amorem ,
 blandaque refrenat morsus admixta voluptas.
 namque in eo spes est , unde est ardoris origo ,
 restingui quoque posse ab eodem corpore flammam.
 1080 quod fieri contra totum natura repugnat :
 unaque res haec est , cuius quo magis plurima habemus ,
 tam magis ardescit dira cuppedine pectus.
 nam cibus atque umor membris adsumitur intus ;
 quae quoniam certas possunt obsidere partis ,
 1085 hoc facile expletur laticum frugumque cupido :
 ex hominis vero facie pulchroque colore
 nil datur in corpus praeter simulacra fruendum
 tenvia ; quae mentem spes raptat saepe misella.
 ut bibere in somnis sitiens quom quaerit , et umor
 1090 non datur , ardorem qui membris stinguere possit ,
 sed laticum simulacra petit frustra laborat
 in medioque sitit torrenti flumine potans ,
 sic in amore Venus simulacris ludit amantis ,
 nec satiare queunt spectando corpora coram ,
 1095 nec manibus quicquam teneris abradere membris
 possunt errantes incerti corpore toto.
 denique cum membris conlatis flore fruuntur
 aetatis , iam cum praesagit gaudia corpus
 atque in eost Venus ut muliebria conserat arva ,
 1100 adfigunt avidè corpus iunguntque salivas
 oris et inspirant pressantes dentibus ora ,
 nequiquam , quoniam nil inde abradere possunt
 nec penetrare et abire in corpus corpore toto :
 nam facere interdum velle et certare videntur.
 1105 usque adeo cupide in Veneris compagibus haerent ,
 membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
 tandem ubi se erupit nervis conlecta cupido ,
 parva fit ardoris violenti pausa parumper :
 inde redit rabies eadem et furor ille revisit ,

1110 cum sibi quid cupiant ipsi contingere quaerunt ,
nec reperire malum id possunt quae machina vincat.
usque adeo incerti tabescunt vulnere caeco.

Adde quod absumunt viris pereuntque labore ,
adde quod alterius sub nutu degitur aetas..

1115 labitur interea res et Babylonica fiunt ,
languent officia atque aegrotat fama vacillans.
argentum et pulchra in pedibus Sicyonia rident ,
scilicet , et grandes viridi cum luce zmaragdi
auro includuntur , teriturque thalassina vestis

1120 adsidue et Veneris sudorem exercita potat.
et bene parta patrum fiunt anademata , mitrae ,
interdum in pallam atque † alidensia Cique vertunt.
eximia veste et victu convivia , lychni ,
pocula crebra , unguenta , coronae , sarta , parantur ,

1125 nequiquam , quoniam medio de fonte leporum
surgit amari aliquid , quod in ipsis floribus angat ,
aut cum conscius ipse animus se forte remordet
desidiose agere aetatem lustrisque perire ,
aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit ,

1130 quod cupido adfixum cordi vivescit ut ignis ,
aut nimium iactare oculos aliumve tueri
quod putat in voltuque videt vestigia risus.

Atque in amore mala haec proprio summeque secundo
inveniuntur : in adverso vero atque inopi sunt ,

1135 prendere quae possis oculorum lumine operto ,
innumerabilia ; ut melius vigilare sit ante ,
qua docui ratione , cavereque ne inliciaris.
nam vitare , plagas in amoris ne iaciamur ,
non ita difficile est quam captum retibus ipsis

1140 exire et validos Veneris perrumpere nodos.
et tamen implicitus quoque possis inque peditus
effugere infestum , nisi tute tibi obvius obstes
et praetermittas animi vitia omnia primum
aut quae corpori' sunt eius , *si* quam petis ac vis.

1145 nam faciunt homines plerumque cupidine caeci
et tribuunt ea quae non sunt his commoda vere.
multimodis igitur pravas turpisque videmus

- esse in deliciis summoque in honore vigere.
 atque alios alii inrident Veneremque sūadent
 1150 ut placent , quoniam foedo adflitentur amore ,
 nec sua respiciunt miseri mala maxima saepe.
 nigra melichrus est , imunda et fetida acosmos ,
 caesia Palladium , nervosa et lignea dorcas ,
 parvula , pumilio , chariton mia , tota merum sal ,
 1155 magna atque inmanis cataplexis plenaque honoris.
 balba loqui non quit , traulizi , muta pudens est :
 at flagrans , odiosa , loquacula , Lampadium fit.
 ischnon eromenion tum fit , cum vivere non quit
 prae macie : rhadine verost iam mortua tussi.
 1160 at tumida et mammosa Ceres est ipsa ab Iaccho ,
 simula Silena ac saturast , labeosa philema.
 cetera de genere hoc longum est si dicere coner.
 sed tamen esto iam quantovis oris honore ,
 cui Veneris membris vis omnibus exoriatur :
 1165 nempe aliae quoque sunt : nempe hac sine viximus ante :
 nempe eadem facit , et scimus facere , omnia turpi ,
 et miseram taetris se suffit odoribus ipsa ,
 quam famulae longe fugitant furtimque cachinnant.
 at lacrimans exclusus amator limina saepe
 1170 floribus et sertis operit postisque superbos
 unguis amaracino et foribus miser oscula figit ;
 quem si iam iussu venientem offenderit aura
 una modo , causas abeundi quaerat honestas ,
 et meditata diu cadat alte sumpta querella ,
 1175 stultitiaeque ibi se damnet , tribuisse quod illi
 plus videat quam mortali concedere par est.
 nec Veneres nostras hoc fallit ; quo magis ipsae
 omnia summo opere hos vitae poscaenia celant ,
 quos retinere volunt adstrictosque esse in amore ,
 1180 nequiquam , quoniam tu animo tamen omnia possis
 protrahere in lucem atque omnis inquirere risus ,
 et , si bello animost et non odiosa , vicissim
 praetermittere *et* humanis concedere rebus.
 Nec mulier semper ficto suspirat amore ,
 1185 quae complexa viri corpus cum corpore iungit

et tenet adsuccis umectans oscula labris :
 nam facit ex animo saepe , et communia quaerens
 gaudia sollicitat spatium decurrere amoris.
 nec ratione alia volucres armenta feraeque

- 1190 et pecudes et equae maribus subsidere possunt ,
 si non ipsa , quod illorum subat , ardet abundans
 natura et Venerem salientum laeta retractat.
 nonne vides etiam quos mutua saepe voluptas
 vinxit , ut in vinclis communibus excrucientur ?
 1195 in triviis quam saepe canes , discedere aventis ,
 divorsi cupide summis ex viribu' tendunt ,
 quom interea validis Veneris compagibus haerent !
 quod facerent numquam , nisi mutua gaudia nossent ,
 quae iacere in fraudem possent victosque tenere.
 1200 quare etiam atque etiam , ut dico , est communi' voluptas.

Et commiscendo quom semine forte virili
 femina vim vicit subita vi corripuitque ,
 tum similes matrum materno semine fiunt ,
 ut patribus patrio. sed quos utriusque figurae
 1205 esse vides , iuxtim miscentes vultu parentum ,
 corpore de patrio et materno sanguine crescunt ,
 semina cum Veneris stimulis excita per artus
 obvia confligit conspirans mutuus ardor ,
 et neque utrum superavit eorum nec superatumst.

- 1210 fit quoque ut interdum similes existere avorum
 possint et referant proavorum saepe figuras
 propterea quia multa modis primordia multis
 mixta suo celant in corpore saepe parentis ,
 quae patribus patres tradunt ab stirpe profecta :
 1215 inde Venus varia producit sorte figuras ,
 maiorumque refert vultus vocesque comasque ;
 quandoquidem nilo magis haec *de* semine certo
 fiunt quam facies et corpora membraque nobis ,
 et muliebri oritur patrio de semine saeculum ,
 1220 maternoque mares existunt corpore creti.
 semper enim partus duplici de semine constat ,
 atque utri similest magis id quodcumque creatur ,
 eius habet plus parte aequa ; quod cernere possis ,

sive virum suboles sivist muliebris origo.

- 1225 Nec divina satum genitalem numina cuiquam
 absterrent, pater a gnatis ne dulcibus umquam
 appelletur et ut sterili Venere exigit aevom;
 quod plerumque putant, et multo sanguine maesti
 conspergunt aras adolentque altaria donis,
- 1230 ut gravidas reddant uxores semine largo,
 nequiquam, divom numen sortisque fatigant.
 nam steriles nimium crasso sunt semine partim,
 et liquido praeter iustum tenuique vicissim.
 tenve locis quia non potis est adfigere adhaesum,
- 1235 liquitur extemplo et revocatum cedit abortu.
 crassius his porro quoniam concretius aequo
 mittitur, aut non tam prolixo provolat ictu
 aut penetrare locos aeque nequit aut penetratum
 aegre admiscetur muliebri semine semen.
- 1240 nam multum harmoniae Veneris differre videntur.
 atque alias alii complent magis, ex aliisque
 succipiunt aliae pondus magis inque gravescunt.
 et multae steriles Hymenaeis ante fuerunt
 pluribus, et nactae post sunt tamen unde puellos
- 1245 suscipere et partu possent ditescere dulci.
 et quibus ante domi fecundae saepe nequissent
 uxores parere, inventast illis quoque compar
 natura, ut possent gnatis munire senectam.
 usque adeo magni refert, ut semina possint
- 1250 seminibus commisceri genitaliter apta,
 crassaque convenient liquidis et liquida crassis.
 atque in eo refert quo victu vita colatur:
 namque aliis rebus concrescunt semina membris,
 atque aliis extendantur tabentque vicissim.
- 1255 et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
 id quoque permagni refert: nam more ferarum
 quadrupedumque magis ritu plerumque putantur
 concipere uxores, quia sic loca sumere possunt,
 pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
- 1260 nec molles opu' sunt motus uxoribus hilum.
 nam mulier prohibet se concipere atque repugnat,

- clunibus ipsa viri Venerem si laeta retractat
 atque exossato ciet omni pectore fluctus :
 eicit enim sulcum recta regione viaque
 1265 vomeris , atque locis avertit seminis ictum.
 idque sua causa consuerunt scorta moveri ,
 ne complerentur crebro gravidaeque iacerent ,
 et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset ;
 coniugibus quod nil nostris opus esse videtur.
- 1270 Nec divinitus interdum Venerisque sagittis
 deteriore fit ut forma muliercula ametur :
 nam facit ipsa suis interdum femina factis
 morigerisque modis et munde corpore culto ,
 ut facile insuescat *te* secum degere vitam.
- 1275 quod superest , consuetudo concinnat amorem :
 nam leviter quamvis quod crebro tunditur ictu ,
 vincitur in longo spatio tamen atque labascit.
 nonne vides etiam guttas in saxa cadentis
 umoris longo in spatio pertundere saxa ?

T. LUCRETI CARI
 DE RERUM NATURA
 LIBER QUINTUS.

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
 condere pro rerum maiestate hisque repertis ?
 quisve valet verbis tantum , qui fingere laudes
 pro meritis eius possit , qui talia nobis
 5 pectore parta suo quaesitaque praemia liquit ?

- nemo, ut opinor, erit mortali corpore cretus.
nam si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
dicendum est, deus ille fuit, deus, inclyte Memmi,
qui princeps vitae rationem invenit eam quae
10 nunc appellatur sapientia, quique per artem
fluctibus e tantis vitam tantisque tenebris
in tam tranquillo et tam clara luce locavit.
confer enim divina aliorum antiqua reperta.
namque Ceres fertur fruges Liberque liquoris
15 vitigeni laticem mortalibus instituisse,
cum tamen his posset sine rebus vita manere,
ut fama est aliquas etiam nunc vivere gentis:
at bene non poterat sine puro pectore vivi;
quo magis hic merito nobis deus esse videtur,
20 ex quo nunc etiam per magnas didita gentis
dulcia permulcent animos solacia vitae.
Herculis antistare autem si facta putabis,
longius a vera multo ratione ferere.
quid Nemeaeus enim nobis nunc magnus hiatus
25 ille leonis obsesset et horrens Arcadius sus?
denique quid Cretae taurus Lernaeeque pestis
hydra venenatis posset vallata colubris?
quidve tripectora tergemini vis Geryonai
et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
30 Thracam Bistoniasque plagas atque Ismara propter,
. . . . .
tanto opere officerent nobis Stymphala colentes?
aureaque Hesperidum servans fulgentia mala,
asper, acerba tuens, immani corpore serpens
arboris amplexus stirpem quid denique obsesset
35 propter Atlanteum litus pelageque severa,
quo neque noster adit quisquam nec barbarus audet?
cetera de genere hoc quae sunt portenta perempta,
si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
nil, ut opinor: ita ad satietatem terra ferarum
40 nunc etiam scatit et trepido terrore repleta est
per nemora ac montes magnos silvasque profundas;
quae loca vitandi plerumque est nostra potestas.

at nisi purgatumst pectus , quae proelia nobis
atque pericula tumst ingratis insinuandum !

45 quantae tum scindunt hominem cuppedinis acres
sollicitum curae , quantique perinde timores !
quidve superbia spurcitia ac petulantia ? quantas
efficiunt clades ! quid luxus desidiaeque ?

haec igitur qui cuncta subegerit ex animoque
50 expulerit dictis , non armis , nonne decebit
hunc hominem numero divom dignarier esse ?
cum bene praesertim multa ac divinitus ipsis
immortalibu' de divis dare dicta suërit
atque omnem rerum naturam pandere dictis.

55 Cuius ego ingressus vestigia dum rationes
persequor ac doceo dictis , quo quaeque creata
foedere sint , in eo quam sit durare necessum
nec validas valeant aevi rescindere leges ,
quo genere in primis animi natura reperta est

60 nativo primum consistere corpore creta
nec posse incolumis magnum durare per aevom ,
sed simulacra solere in somnis fallere mentem ,
cernere cum videamur eum quem vita reliquit ,
quod superest , nunc huc rationis detulit ordo ,

65 ut mihi mortali consistere corpore mundum
nativomque simul ratio reddunda sit esse ;
et quibus ille modis congressus materiai
fundarit terram , caelum , mare , sidera , solem ,
lunaique globum ; tum quae tellure animantes

70 extiterint , et quae nullo sint tempore natae ;
quove modo genus humanum variante loquella
coeperit inter se vesci per nomina rerum ;
et quibus ille modis divom metus insinuarit
pectora , terrarum qui in orbi sancta tuetur

75 fana lacus lucos aras simulacraque divom.
praeterea solis cursus lunaeque meatus
expediam qua vi flectat natura gubernans ;
ne forte haec inter caelum terramque reamur
libera sponte sua cursus lustrare perennis ,

80 morigera ad fruges augendas atque animantis ,

- neve aliqua divom volvi ratione putemus.
 nam bene qui didicere deos securum agere aevom,
 si tamen interea mirantur qua ratione
 quaeque geri possint, praesertim rebus in illis
 85 quae supera caput aetheriis cernuntur in oris,
 rursus in antiquas referuntur religiones,
 et dominos acris adsciscunt, omnia posse
 quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 90 quanam sit ratione atque alte terminus haerens.
 Quod superest, ne te in promissis plura moremur,
 principio maria ac terras caelumque tuere;
 quorum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
 tris species tam dissimilis, tria talia texta,
 95 una dies dabit exitio, multosque per annos
 sustentata ruet moles et machina mundi.
 nec me animi fallit quam res nova miraque menti
 accidat exitium caeli terraeque futurum,
 et quam difficile id mihi sit pervincere dictis;
 100 ut fit ubi insolitam rem adportes auribus ante,
 nec tamen hanc possis oculorum subdere visu
 nec iacere indu manus, via qua munita fidei
 proxima fert humanum in pectus templaque mentis.
 sed tamen effabor. dictis dabit ipsa fidem res,
 105 forsitan, et graviter terrarum motibus ortis
 omnia conquassari in parvo tempore cernes.
 quod procul a nobis flectat fortuna gubernans,
 et ratio potius quam res persuadeat ipsa
 succidere horrisono posse omnia victa fragore.
 110 || Qua prius adgrediar quam de re fundere fata
 sanctius et multo certa ratione magis quam
 Pythia quae tripode a Phoebi lauroque profatur,
 multa tibi expediam doctis solacia dictis;
 religione refrenatus ne forte rearis
 115 terras et solem et caelum, mare sidera lunam,
 corpore divino debere aeterna manere,
 proptereaque putes ritu par esse Gigantum
 pendere eos poenas inmani pro scelere omnis,

- qui ratione sua disturbent moenia mundi
 120 praeclarumque velint caeli restinguere solem,
 immortalia mortali sermone notantes;
 quae procul usque adeo divino a numine distent,
 inque deum numero quae sint indigna videri,
 notitiam potius praebere ut posse putentur
 125 quid sit vitali motu sensuque remotum.
 quippe etenim non est, cum quovis corpore ut esse
 posse animi natura putetur consiliumque;
 sicut in aethere non arbor, non aequore salso
 nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis,
 130 nec cruor in lignis neque saxis sucus inesse.
 certum ac dispositumst ubi quicquid crescat et insit.
 sic animi natura nequit sine corpore oriri
 sola neque a nervis et sanguine longiter esse.
 quid si posset enim? multo prius ipsa animi vis
 135 in capite aut umeris aut imis calcibus esse
 posset, et innasci quavis in parte soleret
 tandem in eodem homine atque in eodem vase manere.
 quod quoniam nostro quoque constat corpore certum,
 dispositumque videtur ubi esse et crescere possit
 140 seorsum anima atque animus, tanto magis infitiandum
 totum posse extra corpus formamque animale
 putribus in glebis terrarum aut solis in igni
 aut in aqua durare aut altis aetheris oris.
 haud igitur constant divino praedita sensu,
 145 quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.
 Illud item non est ut possis credere, sedes
 esse deum sanctas in mundi partibus ullis.
 tenuis enim natura deum longeque remota
 sensibus ab nostris animi vix mente videtur;
 150 quae quoniam manuum tactum suffugit et ictum,
 tactile nil nobis quod sit contingere debet:
 tangere enim non quit quod tangi non licet ipsum.
 quare etiam sedes quoque nostris sedibus esse
 dissimiles debent, tenuest si corpu' deorum;
 155 quae tibi posterius largo sermone probabo.
 dicere porro hominum causa voluisse parare

- praeclaram mundi naturam , proptereaque
 adlaudabile opus divom laudare decere
 aeternumque putare atque immortale futurum ,
 160 nec fas esse , deum quod sit ratione vetusta
 gentibus humanis fundatum perpetuo aevo ,
 sollicitare suis ulla vi ex sedibus umquam ,
 nec verbis vexare et ab imo evertere summa ,
 cetera de genere hoc adfingere et addere , Memmi ,
 165 desiperest. quid enim immortalibus atque beatis
 gratia nostra queat largirier emolumentum ,
 ut nostra quicumque causa gerere adgrediantur ?
 quidve novi potuit tanto post ante quietos
 inlicere ut cuperent vitam mutare priorem ?
 170 at , credo , in tenebris vita ac merore iacebat ,
 donec diluxit rerum genitalis origo.
 nam gaudere novis rebus debere videtur
 cui veteres obsunt : sed cui nil accidit aegri
 tempore in anteacto , cum pulchre degeret aevom ,
 175 quid potuit novitatis amorem accendere tali ?
 quidve mali fuerat nobis non esse creatis ?
 natus enim debet quicumque est velle manere
 in vita , donec retinebit blanda voluptas :
 qui numquam vero vitae gustavit amorem
 180 nec fuit in numero , quid obest non esse creatum ?
 exemplum porro gignundis rebus et ipsa
 notities hominum dis unde est insita primum ,
 quid vellent facere ut scirent animoque viderent ,
 quoque modost umquam vis cognita principiorum ,
 185 quidque inter sese permutato ordine possent ,
 si non ipsa dedit specimen natura creandi ?
 namque ita multa modis multis primordia rerum
 ex infinito iam tempore percita plagis
 ponderibusque suis consuerunt concita ferri
 190 omnimodisque coire atque omnia pertemptare ,
 quaecumque inter se possent congressa creare ,
 ut non sit mirum , si in talis disposituras
 deciderunt quoque et in talis venere meatus ,
 qualibus haec rerum geritur nunc summa novando .

- 195 Quod si iam rerum ignorem primordia quae sint,
hoc tamen ex ipsis caeli rationibus ausim
confirmare aliisque ex rebus reddere multis,
nequaquam nobis divinitus esse paratam
naturam rerum: tanta stat praedita culpa.
- 200 principio quantum caeli tegit impetus ingens,
inde avidè partes montes silvaeque ferarum
possedere, tenent rupes vastaeque paludes
et mare, quod late terrarum distinet oras.
inde duas porro prope partis fervidus ardor
- 205 adsiduusque geli casus mortalibus aufert.
quod superest arvi, tamen id natura sua vi
sentibus obducat, ni vis humana resistat
vitae causa valido consueta bidenti
ingemere et terram pressis proscindere aratris
- 210 si non fecundas vertentes vomere glebas
terraeque solum subigentes cimus ad ortus,
sponte sua nequeant liquidas existere in auras,
et tamen interdum magno quaesita labore
cum iam per terras frondent atque omnia florent,
- 215 aut nimiis torret fervoribus aetherius sol
aut subiti peremunt imbris gelidaeque pruinae,
flabraque ventorum violento turbine vexant.
praeterea genus horrifera natura ferarum
humanae genti infestum terraque marique
- 220 cur alit atque auget? cur anni tempora morbos
adportant? quare mors inmaturo vagatur?
tum porro puer, ut saevis proiectus ab undis
navita, nudus humi iacet, infans, indigus omni
vitali auxilio, cum primum in luminis oras
- 225 nixibus ex alvo matris natura profudit,
vagituque locum lugubri complet, ut aequumst
cui tantum in vita restet transire malorum.
at variae crescunt pecudes armenta feraeque,
nec crepitacillis opus est, nec cuiquam adhibendast
- 230 almae nutricis blanda atque infracta loquella,
nec varias quaerunt vestes pro tempore caeli,
denique non armis opus est, non moenibus altis,

qui sua tutentur, quando omnibus omnia large
tellus ipsa parit naturaque daedala rerum. ||

- 235 Principio quoniam terrai corpus et umor
aurarumque leves animae calidique vapores,
e quibus haec rerum consistere summa videtur,
omnia nativo ac mortali corpore constant,
debet eodem omnis mundi natura putari.
- 240 quippe etenim, quorum partis et membra videmus
corpore nativo ac mortalibus esse figuris,
haec eadem ferme mortalia cernimus esse
et nativa simul. quapropter maxima mundi
cum videam membra ac partis consumpta regigni,
245 scire licet caeli quoque item terraeque fuisse
principiale aliquod tempus clademque futuram
Illud in his rebus ne corripuisse rearis
me mihi, quod terram atque ignem mortalia sumpsit
esse, neque umorem dubitavi aurasque perire,
250 atque eadem gigni rursusque augescere dixi,
principio pars terrai nonnulla, perusta
solibus adsiduis, multa pulsata pedum vi,
pulveris exhalat nebulam nubesque volantis,
quas validi toto dispergunt aëre venti.
- 255 pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
imbribus, et ripas radentia flumina rodunt.
praeterea pro parte sua, quodcumque alid auget,
redditur: et quoniam dubio procul esse videtur
omniparens eadem rerum commune sepulcrum,
260 ergo terra tibi libatur et aucta recrescit.
Quod superest, umore novo mare flumina fontes
semper abundare et latices manare perennis
nil opus est verbis: magnus decursus aquarum
undique declarat. sed primum quicquid aquai
265 tollitur, in summaque fit ut nil umor abundet,
partim quod validi verrentes aequora venti
diminuunt radiisque retexens aetherius sol,
partim quod supter per terras diditur omnis:
percolatur enim virus, retroque remanat
270 materies umoris et ad caput amnibus omnis

convenit, inde super terras fluit agmine dulci
qua via secta semel liquido pede detulit undas.

Aëra nunc igitur dicam, qui corpore toto
innumerabiliter privas mutatur in horas.

275 semper enim, quodcumque fluit de rebus, id omne
aëris in magnum fertur mare; qui nisi contra
corpora retribuatur rebus recreetque fluentis,
omnia iam resoluta forent et in aëra versa:
haut igitur cessat gigni de rebus et in res

280 recidere, adsidue quoniam fluere omnia constat.

Largus item liquidi fons luminis, aetherius sol,
inrigat adsidue caelum candore recenti
suppeditatque novo confestim lumine lumen.
nam primum quicquid fulgoris disperit ei,

285 quocumque accidit. id licet hinc cognoscere possis,
quod simul ac primum nubes succedere soli
coepere et radios inter quasi rumpere lucis,
extemplo inferior pars horum disperit omnis,
terraque inumbratur qua nimbi cumque feruntur;

290 ut noscas splendore novo res semper egere,
et primum iactum fulgoris quemque perire,
nec ratione alia res posse in sole videri,
perpetuo ni suppeditet lucis caput ipsum.

quin etiam nocturna tibi, terrestria quae sunt,
295 lumina, pendentes lychni claraeque coruscis
fulguribus pingues multa caligine taedae
consimili properant ratione, ardore ministro,
suppeditare novom lumen, tremere ignibus instant,
instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit:

300 usque adeo properanter ab omnibus ignibus ei
exitium celeri celatur origine flammae.
sic igitur solem lunam stellasque putandumst
ex alio atque alio lucem iactare subortu
et primum quicquid flammaram perdere semper;

305 inviolabilia haec ne credas forte vigere.

Denique non lapides quoque vinci cernis ab aevo,
non altas turris ruere et putrescere saxa,
non delubra deum simulacraque fessa fatisci,

nec sanctum numen fati protollere finis
 310 posse neque adversus naturae foedera niti?
 denique non monumenta virum dilapsa videmus,
 [quare proporro sibi cumque senescere credas]
 non ruere avolsos silices a montibus altis
 nec validas aevi vires perferre patique
 315 finiti? neque enim caderent avolsa repente,
 ex infinito quae tempore pertolerassent
 omnia tormenta aetatis, privata fragore.

Denique iam tuere hoc, circum supraque quod omnem
 continet amplexu terram: si procreat ex se
 320 omnia, quod quidam memorant, recipitque perempta,
 totum nativo ac mortali corpore constat.
 nam quodcumque alias ex se res auget alitque,
 deminui debet, recreari, cum recipit res.

Praeterea si nulla fuit genitilis origo
 325 terrarum et caeli semperque aeterna fuere,
 cur supera bellum Thebanum et funera Troiae
 non alias alii quoque res cecinere poëtae?
 quo tot facta virum totiens cecidere neque usquam
 aeternis famae monumentis insita florent?
 330 verum, ut opinor, habet novitatem summa, recensque
 naturast mundi neque pridem exordia cepit.
 quare etiam quaedam nunc artes expoliuntur,
 nunc etiam augescunt: nunc addita navigiis sunt
 multa, modo organici melicos peperere sonores,
 335 denique natura haec rerum ratioque repertast
 nuper, et hanc primus cum primis ipse repertus
 nunc ego sum in patrias qui possim vertere voces.
 quod si forte fuisse antehac eadem omnia credis,
 sed periisse hominum torrenti saecla vapore,
 340 aut cecidisse urbis magno vexamine mundi,
 aut ex imbribus adsiduis exisse rapaces
 per terras amnes atque oppida cooperuisse,
 tanto quique magis victus fateare necessesst
 exitium quoque terrarum caelique futurum:
 345 nam cum res tantis morbis tantisque periculis
 temptarentur, ibi si tristior incubuisset

causa , darent late cladem magnasque ruinas.
 nec ratione alia mortales esse videmur ,
 inter nos nisi quod morbis aegrescimus idem
 350 atque illi quos a vita natura removit.

Praeterea quaecumque manent aeterna necessust
 aut , quia sunt solido cum corpore , respuere ictus
 nec penetrare pati sibi quicquam quod queat artas
 dissociare intus partis , ut materialia
 355 corpora sunt , quorum naturam ostendimus ante ,
 aut ideo durare aetatem posse per omnem ,
 plagarum quia sunt expertia , sicut inane est ,
 quod manet intactum neque ab ictu fungitur hilum ,
 aut etiam quia nulla loci fit copia circum ,
 360 quo quasi res possint discedere dissoluique ,
 sicut summarum summa est aeterna , neque extra
 qui locus est quo dissiliant , neque corpora sunt quae
 possint incidere et valida dissolvere plaga.
 at neque , uti docui , solido cum corpore mundi
 365 naturast , quoniam admixtumst in rebus inane ,
 nec tamen est ut inane , neque autem corpora desunt ,
 ex infinito quae possint forte coorta
 corruere hanc rerum violento turbine summam
 aut aliam quamvis cladem inportare pericli ,
 370 nec porro natura loci spatiumque profundi
 deficit , expargi quo possint moenia mundi ,
 aut alia quavis possunt vi pulsa perire.
 haut igitur leti praeclusa est ianua caelo
 nec soli terraeque neque altis aequoris undis ,
 375 sed patet immani et vasto respectat hiatu.
 quare etiam nativa necessumst confiteare
 haec eadem : neque enim , mortali corpore quae sunt ,
 ex infinito iam tempore adhuc potuissent
 immensi validas aevi contemnere vires.
 380 Denique tantopere inter se cum maxima mundi
 pugnent membra , pio nequaquam concita bello ,
 nonne vides aliquam longi certaminis ollis
 posse dari finem , vel cum sol et vapor omnis
 omnibus epotis umoribus exsuperarint ?

- 385 quod facere intendunt , neque adhuc conata patrantur :
 tantum suppeditant amnes ultraque minantur
 omnia diluviare ex alto gurgite ponti ,
 nequiquam , quoniam verrentes aequora venti
 deminuunt radiisque retexens aetherius sol ,
 390 et siccare prius confidunt omnia posse
 quam liquor incepti possit contingere finem.
 tantum spirantes aequo certamine bellum
 magnis *inter se* de rebus cernere certant ,
 cum semel interea fuerit superantior ignis
 395 et semel , ut fama est , umor regnarit in arvis.
 ignis enim superat et lambens multa perussit ,
 avia cum Phaethonta rapax vis solis equorum
 aethere raptavit toto terrasque per omnis :
 at pater omnipotens ira tum percitus acri
 400 magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu
 deturbavit equis in terram , solque cadenti
 obvius aeternam suscepit lampada mundi ,
 disiectosque redegit equos iunxitque trementis ,
 inde suum per iter recreavit cuncta gubernans ,
 405 scilicet , ut veteres Graium cecinere poëtae.
 quod procul a vera nimis est ratione repulsum.
 ignis enim superare potest ubi materiali
 ex infinito sunt corpora plura coorta ,
 et pereunt res exustae torrentibus auris :
 410 inde cadunt vires aliqua ratione revictae.
 umor item quondam coepit superare coortus ,
 ut fama est , hominum multas quando obruit urbis :
 inde ubi vis aliqua ratione aversa recessit ,
 ex infinito fuerat quaecumque coorta ,
 415 constiterunt imbres et flumina vim minuerunt.
 Sed quibus ille modis coniectus materiali
 fundarit terram et caelum pontique profunda ,
 solis lunai cursus , ex ordine ponam.
 nam certe neque consilio primordia rerum
 420 ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt
 nec quos quaeque darent motus pepigere profecto ,
 sed quia multa modis multis primordia rerum

ex infinito iam tempore percita plagis
ponderibusque suis consuerunt concita ferri
425 omnimodisque coire atque omnia pertemptare ,
quaecumque inter se possent congressa creare ,
propterea fit uti magnum volgata per aevom
omne genus coetus et motus experiundo
tandem convenient ea quae convecta repente
430 magnarum rerum fiunt exordia semper ,
terrai maris et caeli generisque animantium.

Hic neque tum solis rota cerni lumine largo
altivolans poterat nec magni sidera mundi
nec mare nec caelum nec denique terra neque aër
435 nec similis nostris rebus res ulla videri ,
sed nova tempestas quaedam molesque coorta
omne genus de principiis , discordia quorum
intervalla vias conexus pondera plagas
concursum motus turbabat proelia miscens ,
440 propter dissimilis formas variasque figuras
quod non omnia sic poterant coniuncta manere
nec motus inter sese dare convenientis.
diffugere inde loci partes coepere , paresque
cum paribus iungi res et discludere mundum
445 membraque dividere et magnas disponere partes ,
hoc est , a terris altum discernere caelum ,
et sorsum mare uti secreto umore pateret ,
seorsum item puri secretique aetheris ignes.

Quippe etenim primum terrai corpora quaeque ,
450 propterea quod erant gravia et perplexa , coibant
in medio atque imas capiebant omnia sedes ;
quae quanto magis inter se perplexa coibant ,
tam magis expressere ea quae mare sidera solem
lunamque efficerent et magni moenia mundi :
455 omnia enim magis haec e levibus atque rutundis
seminibus multoque minoribu' sunt elementis
quam tellus. ideo , per rara foramina , terrae
partibus erumpens primus se sustulit aether
ignifer et multos secum levis abstulit ignis ,
460 non alia longe ratione ac saepe videntur ,

- aurea cum primum gemmantis rore per herbas
matutina rubent radiati lumina solis ,
exhalare lacus nebulam fluviique perennes ,
ipsaque ut interdum tellus fumare videtur ;
465 omnia quae sursum cum conciliantur , in alto
corpore concreto subtexunt nubila caelum.
sic igitur tum se levis ac diffusilis aether
corpore concreto circumdatus undique *flexit*
et late diffusus in omnis undique partis
- 470 omnia sic avido complexu cetera saepsit.
hunc exordia sunt solis lunaeque secuta ,
interutraque globi quorum vertuntur in auris ;
quae neque terra sibi adscivit nec maximus aether ,
quod neque tam fuerunt gravia ut depressa sederent ,
475 nec levia ut possent per summas labier oras ,
et tamen interutraque ita sunt , ut corpora viva
versent et partes ut mundi totius extent ;
quod genus in nobis quaedam licet in statione
membra manere , tamen cum sint ea quae moveantur.
- 480 his igitur rebus retractis terra repente ,
maxuma qua nunc se ponti plaga caerulea tendit ,
succidit et salso suffudit gurgite fossas.
inque dies quanto circum magis aetheris aestus
et radii solis cogebant undique terram ,
485 verberibus crebris extrema a limini' parte
in medio ut propulsa suo condensa coiret ,
tam magis expressus salsus de corpore sudor
augebat mare manando camposque natantis ,
et tanto magis illa foras elapsa volabant
- 490 corpora multa vaporis et aëris , altaque caeli
densebant procul a terris fulgentia templa.
sidebant campi , crescebant montibus altis
ascensus : neque enim poterant subsidere saxa
nec pariter tantundem omnes succumbere partis.
- 495 Sic igitur terrae concreto corpore pondus
constitit , atque omnis mundi quasi limus in imum
confluxit gravis et subsedit funditus ut faex ;
inde mare , inde aër , inde aether ignifer ipse

- corporibus liquidis sunt omnia pura relictâ
 500 et leviora aliis alia, et liquidissimus aether
 atque levissimus aërias super influit auras,
 nec liquidum corpus turbantibus aëris auris
 commiscet. sinit hic violentis omnia verti
 turbinibus, sinit incertis turbare procellis,
 505 ipse suos ignis certo fert impete labens.
 nam modice fluere atque uno posse aethera nisu
 significat Pontos, mare certo quod fluit aestu
 unum labendi conservans usque tenorem.
- || Motibus astrorum nunc quae sit causa canamus.
- 510 principio magnus caeli si vortitur orbis,
 ex utraque polum parti premere aëra nobis
 dicendum est extraque tenere et claudere utrimque;
 inde alium supra fluere atque intendere deorsum,
hinc alium supter, contra qui subvehat orbem;
 515 ut fluvios versare rotas atque austrâ videmus.
 quo volvenda micant aeterni sidera mundi.
 est etiam quoque uti possit caelum omne manere
 in statione, tamen cum lucida signa ferantur:
 sive quod inclusi rapidi sunt aetheris aestus,
 520 quaerentesque viam circumversantur et ignes
 passim per caeli volvunt immania templa;
 sive aliunde fluens alicunde extrinsecus aër
 versat agens ignis; sive ipsi serpere possunt
 quo cuiusque cibus vocat atque invitat euntis,
 525 flammea per caelum pascentis corpora passim.
 nam quid in hoc mundo sit eorum ponere certum
 difficile est: sed quid possit fiatque per omne
 in variis mundis varia ratione creatis,
 id doceo, plurisque sequor disponere causas,
 530 motibus astrorum quae possint esse per omne;
 e quibus una tamen siet hic quoque causa necessessest,
 quae vegeat motum signis: sed quae sit earum
 praecipere hautquaquamst pedetemptim progredientis. ||
- Terraque ut in media mundi regione quiescat,
 535 evanescere paulatim et decrescere pondus
 convenit, atque aliam naturam supter habere,

- ex ineunte aevo coniunctam atque uniter aptam
 partibus aëriis mundi, quibus insita vivit.
 propterea non est oneri neque deprimit auras;
 540 ut sua cuique homini nullo sunt pondere membra,
 nec caput est oneri collo, nec denique totum
 corporis in pedibus pondus sentimus inesse:
 at quaecumque foris veniunt inpostaque nobis
 pondera sunt laedunt, permulto saepe minora.
 545 usque adeo magni refert quid quaeque aveat res.
 sic igitur tellus non est aliena repente
 allata atque auris aliunde obiecta alienis,
 sed pariter prima concepta ab origine mundi
 certaue pars eius, quasi nobis membra, videntur.
 550 praeterea grandi tonitru concussa repente
 terra supra quae se sunt concutit omnia motu;
 quod facere haut ulla posset ratione, nisi esset
 partibus aëriis mundi caeloque revincta:
 nam communibus inter se radicibus haerent
 555 ex ineunte aevo coniuncta atque uniter apta.
 nonne vides etiam quam magno pondere nobis
 sustineat corpus tenuissima vis animai
 propterea quia tum coniuncta atque uniter apta est?
 denique iam saltu pernici tollere corpus
 560 quid potis est nisi vis animi, quae membra gubernat?
 iamne vides quantum tenuis natura valere
 possit, ubi est coniuncta gravi cum corpore, ut aër
 coniunctus terris et nobis est animi vis?
 Nec nimio solis maior rota nec minor ardor
 565 esse potest, nostris quam sensibus esse videtur.
 nam quibus e spatiis cumque ignes lumina possunt
 adicere et calidum membris adflare vaporem,
 nil *illa* his intervallis de corpore libant
 flammaram, nil ad speciem est contractior ignis.
 570 proinde, calor quoniam solis lumenque profusum
 perveniunt nostros ad sensus et loca mulcent,
 forma quoque hinc solis debet filumque videri,
 nil adeo ut possis plus aut minus addere, vere.
 lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans,

- 575 sive suam proprio iactat de corpore lucem ,
 quidquid id est , nilo fertur maiore figura
 quam , nostris oculis qua cernimus , esse videtur.
 nam prius omnia , quae longe semota tuemur
 aëra per multum , specie confusa videntur
 580 quam minui filum. quapropter luna necesse est ,
 quandoquidem claram speciem certamque figuram
 praebet , ut est oris extremis cumque notata
 quantaque quantast hinc nobis videatur in alto.
 postremo quoscumque vides hinc aetheris ignes ,
 585 quandoquidem quoscumque in terris cernimu', *flammae*
 dum tremor *est* clarus , dum cernitur ardor eorum ,
 perparvom quiddam interdum mutare videtur
 alteram utram in partem filum , quo longius absunt ,
 scire licet perquam pauxillo posse minores
 590 esse vel exigua maioris parte brevique.

Illud item non est mirandum , qua ratione
 tantulus ille queat tantum sol mittere lumen ,
 quod maria ac terras omnis caelumque rigando
 compleat et calido perfundat cuncta vapore.

- 595 nam licet hinc mundi patefactum totius unum
 largifluum fontem scatere atque erumpere lumen ,
 ex omni mundo quia sic elementa vaporis
 undique conveniunt et sic coniectus eorum
 confluit , ex uno capite hic ut profluat ardor.
 600 nonne vides etiam quam late parvus aquai
 prata riget fons interdum campisque redundet?
 est etiam quoque uti non magno solis ab igni
 aëra percipiat calidis fervoribus ardor ,
 opportunus ita est si forte et idoneus aër ,
 605 ut queat accendi parvis ardoribus ictus ;
 quod genus interdum segetes stipulamque videmus
 accidere ex una scintilla incendia passim.
 forsitan et rosea sol alte lampade lucens
 possideat multum caecis fervoribus ignem
 610 circum se , nullo qui sit fulgore notatus ,
 aestifer ut tantum radiorum exaugeat ictum.
 Nec ratio solis simplex reclusa patescit ,

- quo pacto aestivis e partibus aegocerotis
 brumalis adeat flexus atque inde revertens •
 615 cancri se ut vertat metas ad solstitialis,
 lunaque mensibus id spatium videatur obire,
 annua sol in quo consumit tempora cursu.
 non, inquam, simplex his rebus reddita causast.
 nam fieri vel cum primis id posse videtur,
 620 Democriti quod sancta viri sententia ponit,
 quanto quaeque magis sint terram sidera propter,
 tanto posse minus cum caeli turbine ferri:
 evanescere enim rapidas illius et acris
 imminui sup̄ter viris, ideoque relinqui
 625 paulatim solem cum posteriorib' signis,
 inferior multo quod sit quam fervida signa.
 et magis hoc lunam: quanto demissior eius
 cursus abest procul a caelo terrisque propinquat,
 tanto posse minus cum signis tendere cursum.
 630 flaccidiore etenim quanto iam turbine fertur
 inferior quam sol, tanto magis omnia signa
 hanc adipiscuntur circum, praeterque feruntur.
 propterea fit ut haec ad signum quodque reverti
 mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt.
 635 fit quoque ut e mundi transversis partibus aër
 alternis certo fluere alter tempore possit,
 qui queat aestivis solem detrudere signis
 brumalis usque ad flexus gelidumque rigorem,
 et qui reiciat gelidis a frigoris umbris
 640 aestiferas usque in partis et fervida signa.
 et ratione pari lunam stellasque putandumst,
 quae volvunt magnos in magnis orbibus annos,
 aëribus posse alternis e partibus ire.
 nonne vides etiam diversis nubila ventis
 645 diversas ire in partis inferna supernis?
 qui minus illa queant per magnos aetheris orbis
 aestibus inter se diversis sidera ferri?
 At nox obruit ingenti caligine terras,
 aut ubi de longo cursu sol ultima caeli
 650 impulit atque suos efflavit languidus ignis

concussos itere et labefactos aëre multo ,
 aut quia sub terras cursum convortere cogit
 vis eadem , supra quae terras pertulit orbem.

Tempore item certo roseam Matuta per oras

- 655 aetheris auroram differt et lumina pandit ,
 aut quia sol idem , sub terras ille revertens ,
 anticipat caelum radiis accendere temptans ,
 aut quia conveniunt ignes et semina multa
 confluere ardoris consuerunt tempore certo ,
 660 quae faciunt solis nova semper lumina gigni ;
 quod genus Idaeis fama est e montibus altis
 dispersos ignis orienti lumine cerni ,
 inde coire globum quasi in unum et conficere orbem.
 nec tamen illud in his rebus mirabile debet
 565 esse , quod haec ignis tam certo tempore possunt
 semina confluere et solis reparare nitorem.
 multa videmus enim , certo quae tempore fiunt
 omnibus in rebus. florescunt tempore certo
 arbusta et certo dimittunt tempore florem :
 670 nec minus in certo dentes cadere imperat aetas
 tempore et inpubem molli pubescere veste
 et pariter mollem malis demittere barbam :
 fulmina postremo , nix , imbres , nubila , venti ,
 non nimis incertis fiunt in partibus anni.
 575 namque ubi sic fuerunt causarum exordia prima
 atque ita res mundi cecidere ab origine prima ,
 consequẽ quoque iam redeunt ex ordine certo.

Crescere itemque dies licet et tabescere noctes ,
 et minui luces , cum sumant augmina noctes ,

- 680 aut quia sol idem sub terras atque superne
 imparibus currens amfractibus aetheris oras
 partit et in partis non aequas dividit orbem ,
 et quod ab alterutra detraxit parte , reponit
 eius in adversa tanto plus parte relatus ,
 685 donec ad id signum caeli pervenit , ubi anni
 nodus nocturnas exaequat lucibus umbras :
 nam medio cursu flatus aquilonis et austri
 distinet , aequato caelum discrimine metans ,

propter signiferi posituram totius orbis
 690 obliqui, terras et caelum lumine lustrans
 annua sol in quo concludit tempora serpens,
 ut ratio declarat eorum qui loca caeli
 omnia dispositis signis ornata notarunt.
 aut quia crassior est certis in partibus aër,
 695 sub terris ideo tremulum iubar haesitat ignis
 nec penetrare potest facile atque emergere ad ortus:
 propterea noctes hiberno tempore longae
 cessant, dum veniat radiatum insigne diei.
 aut etiam, quia sic alternis partibus anni
 700 tardius et citius consuerunt confluere ignes,
 qui faciunt solem certa desurgere parte
 propterea fit uti videantur dicere verum.

Luna potest solis radiis percussa nitere,
 inque dies magis *id* lumen convertere nobis
 705 ad speciem, quantum solis secedit ab orbi,
 donique eum contra pleno bene lumine fulsit
 atque oriens obitus eius super edita vidit:
 inde minutatim retro quasi condere lumen
 debet item, quanto propius iam solis ad ignem
 710 labitur ex alia signorum parte per orbem;
 ut faciunt, lunam qui fingunt esse pilai
 consimilem cursusque viam sub sole tenere.
 est etiam quare proprio cum lumine possit
 volvier et varias splendoris reddere formas:
 715 corpus enim licet esse aliud, quod fertur et una
 labitur omnimodis occursans officiensque,
 nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
 versarique potest, globus ut sit forte pilai
 dimidia ex parti candenti lumine tinctus,
 720 versandoque globum variantis edere formas,
 donique eam partem, quaecumque est ignibus aucta,
 ad speciem vertit nobis oculosque patentis:
 inde minutatim retro contorquet et aufert
 luciferam partem glomeraminis atque pilai;
 725 ut Babylonica Chaldaeum doctrina refutans
 astrologorum artem contra convincere tendit,

- proinde quasi id fieri nequeat quod pugnat uterque ,
aut minus hoc illo sit cur amplectier ausis.
denique cur nequeat semper nova luna creari
730 ordine formarum certo certisque figuris ,
inque dies privos aborisci quaeque creata
atque alia illius reparari in parte locoque ,
difficilest ratione docere et vincere verbis ,
ordine cum *possint* tam certo multa creari.
- 735 it ver et Venus , et veris praenuntius ante
pennatus graditur zephyrus , vestigia propter
Flora quibus mater praespargens ante viai
cuncta coloribus egregiis et odoribus opplet.
inde loci sequitur calor aridus et comes una
740 pulverulenta Ceres *et* etesia flabra aquilonum.
inde autumnus adit , graditur simul Euhius Euan.
inde aliae tempestates ventique secuntur ,
altitonans Volturnus et auster fulmine pollens.
tandem bruma nives adfert pigrumque rigorem ,
745 prodit hiems , sequitur crepitans hanc dentibus algor.
quo minus est mirum , si certo tempore luna
gignitur et certo deletur tempore rusus ,
cum fieri possint tam certo tempore multa.
- Solis item quoque defectus lunaeque latebras
750 pluribus e causis fieri tibi posse putandumst.
nam cur luna queat terram secludere solis
lumine et a terris altum caput obstruere ei ,
obiciens caecum radiis ardentibus orbem ;
tempore eodem aliut facere id non posse putetur
755 corpus , quod cassum labatur lumine semper ?
solque suos etiam dimittere languidus ignis
tempore cur certo nequeat , recreareque lumen ,
cum loca praeteriit flammis infesta per auras ,
quae faciunt ignis interstingui atque perire ?
- 760 et cur terra queat lunam spoliare vicissim
lumine et oppressum solem super ipsa tenere ,
menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras ;
tempore eodem aliut nequeat succurrere lunae
corpus vel supra solis perlabier orbem ,

- 765 quod radios interrumpat lumenque profusum?
 et tamen ipsa suo si fulgit luna nitore,
 cur nequeat certa mundi languescere parte,
 dum loca luminibus propriis inimica per exit?
- Quod superest, quoniam magni per caerula mundi
- 770 qua fieri quicquid posset ratione resolvi,
 solis uti varios cursus lunaeque meatus
 noscere possemus quae vis et causa cieret,
 quoque modo *possent* offecto lumine obire
 et neque opinantis tenebris obducere terras,
- 775 cum quasi conivent et aperto lumine rursum
 omnia convisunt clara loca candida luce,
 nunc redeo ad mundi novitatem et mollia terrae
 arva, novo fetu quid primum in luminis oras
 tollere et incertis cererint committere ventis.
- 780 Principio genus herbarum viridemque nitorem
 terra dedit circum collis camposque per omnis,
 florida fulserunt viridanti prata colore,
 arboribusque datumst variis exinde per auras
 crescendi magnum inmissis certamen habenis.
- 785 ut pluma atque pili primum saetaeque creantur
 quadripedum membris et corpore pennipotentum,
 sic nova tum tellus herbas virgultaque primum
 sustulit, inde loci mortalia saecla creavit
 multa modis multis varia ratione coorta.
- 790 nam neque de caelo cecidisse animalia possunt,
 nec terrestria de salsis exisse lacunis:
 linquitur ut merito maternum nomen adepta
 terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
 multaque nunc etiam existunt animalia terris,
- 795 imbribus et calido solis concreta vapore;
 quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta
 et maiora, nova tellure atque aethere adulta.
 principio genus alituum variaeque volucres
 ova relinquebant exclusae tempore verno,
- 800 folliculos ut nunc teretis aestate cicadae
 lincunt sponte sua victum vitamque petentes.
 tum tibi terra dedit passim mortalia saecla.

multus enim calor atque umor superabat in arvis :
 hoc ubi quaeque loci regio opportuna dabatur ,
 805 crescebant uteri terram radicibus apti ;
 quos ubi tempore maturo patefecerat aetas
 infantum , fugiens umorem aurasque petessens ,
 convertebat ibi natura foramina terrae
 et sucum venis cogebat fundere apertis
 810 consimilem lactis , sicut nunc femina quaeque
 cum peperit , dulci repletur lacte , quod omnis
 impetus in mammas convertitur ille alimenti.
 terra cibum pueris , vestem vapor , herba cubile
 praebebat multa et molli lanugine abundans.
 815 at novitas mundi nec frigora dura ciebat
 nec nimios aestus nec magnis viribus auras.
 omnia enim pariter crescunt et robora sumunt.

Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
 terra tenet merito , quoniam genus ipsa creavit
 820 humanum atque animal prope certo tempore fudit
 omne , quod in magnis bacchatur montibu' passim ,
 aëriasque simul volucres variantibu' formis.
 sed quia finem aliquam pariendi debet habere ,
 destitit , ut mulier spatio defessa vetusto.
 825 mutat enim mundi naturam totius aetas ,
 ex alioque alius status excipere omnia debet ,
 nec manet ulla sui similis res : omnia migrant ,
 omnia commutat natura et vertere cogit.
 namque aliut putrescit et aevo debile languet ,
 830 porro aliut clarescit et e contemptibus exit.
 sic igitur mundi naturam totius aetas
 mutat , et ex alio terram status excipit alter ,
 quod pote uti nequeat , possit quod non tulit ante.

Multaque tum tellus etiam portenta creare
 835 conatast mira facie membrisque coorta ,
 androgynum , interutraque nec utrum , utrimque remotum ,
 orba pedum partim , manuum viduata vicissim ,
 muta sine ore etiam , sine vultu caeca reperta ,
 vinctaque membrorum per totum corpus adhaesu ,
 840 nec facere ut possent quicquam nec cedere quoquam

- nec vitare malum nec sumere quod foret usus.
 cetera de genere hoc monstra ac portenta creabat,
 nequiquam, quoniam natura absterruit auctum,
 nec potuere cupitum aetatis tangere florem
- 845 nec reperire cibum nec iungi per Veneris res.
 multa videmus enim rebus concurrere debere,
 ut propagando possint procudere saecula;
 pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
 semina qua possint membris manare remissa,
- 850 feminaque ut maribus coniungi possit avere,
 mutua qui mutant inter se gaudia uterque.
- Multaque tum interiisse animantium saecula necessest
 nec potuisse propagando procudere prolem.
 nam quaecumque vides vesci vitalibus auris,
- 855 aut dolus aut virtus aut denique mobilitas est
 ex ineunte aevo genus id tutata reservans:
 multaque sunt, nobis ex utilitate sua quae
 commendata manent, tutelae tradita nostrae.
 principio genus acre leonum saevaue saecula
- 860 tutatast virtus, volpes dolus, et fuga cervos.
 at levisomna canum fido cum pectore corda,
 et genus omne quod est veterino semine partum,
 lanigeraeque simul pecudes et bucera saecula
 omnia sunt hominum tutelae tradita, Memmi:
- 865 nam cupide fugere feras, pacemque secuta
 sunt et larga suo sine pabula parta labore,
 quae damus utilitatis eorum praemia causa.
 at quis nil horum tribuit natura, nec ipsa
 sponte sua possent ut vivere nec dare nobis
- 870 utilitatem aliquam, quare pateremur eorum
 praesidio nostro pasci genus esseque tutum,
 scilicet, haec aliis praedae lucroque iacebant
 indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
 donec ad interitum genus id natura redegit.
- 875 Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in ullo
 esse queunt duplici natura et corpore bino
 ex alienigenis membris compacta, potestas
 hinc illinc parilis quis non superesse potissit.

- id licet hinc quamvis hebeti cognoscere corde.
 880 principio circum tribus actis impiger annis
 floret equus, puer haut quaquam: nam saepe etiam nunc
 ubera mammarum in somnis lactantia quaeret:
 post ubi equum validae vires aetate senecta
 membraque deficiunt fugienti languida vita,
 885 tum demum pueris aevo florente iuventas
 occipit et molli vestit lanugine malas;
 ne forte ex homine et veterino semine equorum
 confieri credas Centauros posse neque esse,
 aut rabidis canibus succinctas semimarinis
 890 corporibus Scyllas, et cetera de genere horum,
 inter se quorum discordia membra videmus;
 quae neque florescunt pariter nec robora sumunt
 corporibus neque proiciunt aetate senecta,
 nec simili Venere ardescunt nec moribus unis
 895 conveniunt, neque sunt eadem iucunda per artus.
 quippe videre licet pinguescere saepe cicuta
 barbigeras pecudes, homini quae est acre venenum.
denique flamma quidem cum corpora fulva leonum
 tam soleat torrere atque urere quam genus omne
 900 visceris in terris quodcumque et sanguinis extet,
 qui fieri potuit, triplici cum corpore ut una,
 prima leo, postrema draco, media ipsa, Chimaera
 ore foras acrem flaret de corpore flammam?
 quare etiam tellure nova caeloque recenti
 905 talia qui fingit potuisse animalia gigni,
 nixus in hoc uno novitatis nomine inani,
 multa licet simili ratione effutiat ore,
 aurea tum dicat per terras flumina vulgo
 fluxisse, et gemmis florere arbusta suesse,
 910 aut hominem tanto membrorum esse impete natum,
 trans maria alta pedum nisus ut ponere posset
 et manibus totum circum se vertere caelum.
 nam quod multa fuere in terris semina rerum
 tempore quo primum tellus animalia fudit,
 915 nil tamen est signi mixtas potuisse creari
 inter se pecudes compactaque membra animantum,

propterea quia quae de terris nunc quoque abundant
 herbarum genera ac fruges arbustaque laeta
 non tamen inter se possunt complexa creari,
 920 sed vis quaeque suo ritu procedit, et omnes
 foedere naturae certo discrimina servant.

At genus humanum multo fuit illud in arvis
 durius, ut decuit, tellus quod dura creasset,
 et maioribus et solidis magis ossibus intus
 925 fundatum, validis aptum per viscera nervis,
 nec facile ex aestu nec frigore quod caperetur,
 nec novitate cibi nec labi corporis ulla.
 multaque per caelum solis volventia lustra
 volgivago vitam tractabant more ferarum.
 930 nec robustus erat curvi moderator aratri
 quisquam, nec scibat ferro molirier arva
 nec nova defodere in terram virgulta neque altis
 arboribus veteres decidere falcibu' ramos.
 quod sol atque imbres dederant, quod terra creatat
 935 sponte sua, satis id placabat pectora donum.
 glandiferas inter curabant corpora quercus
 plerumque: et quae nunc hiberno tempore cernis
 arbita puniceo fieri matura colore,
 plurima tum tellus etiam maiora ferebat.
 940 multaque praeterea novitas tum florida mundi
 pabula dura tulit, miseris mortalibus ampla.
 at sedare sitim fluvii fontesque vocabant,
 ut nunc montibus e magnis decursus aquai
 clarigitat late sitientia saecla ferarum.
 945 denique nota vagi silvestria templa tenebant
 nympharum, quibus e scibant umori' fluenta
 lubrica proluvie larga lavere umida saxa,
 umida saxa, super viridi stillantia musco,
 et partim plano scatere atque erumpere campo.
 950 necdum res igni scibant tractare neque uti
 pellibus et spoliis corpus vestire ferarum,
 sed nemora atque cavos montis silvasque colebant,
 et frutices inter condebant squalida membra,
 verbera ventorum vitare imbrisque coacti.

- 955 nec commune bonum poterant spectare , neque ullis
moribus inter se scibant nec legibus uti.
quod cuique obtulerat praedae fortuna , ferebat
sponte sua sibi quisque valere et vivere doctus.
et Venus in silvis iungebat corpora amantum :
- 960 conciliabat enim vel mutua quamque cupido
vel violenta viri vis atque inpensa libido
vel pretium , glandes atque arbita vel pira lecta.
et manuum mira freti virtute pedumque
consectabantur silvestria saecla ferarum ,
- 965 multaque vincebant , vitabant pauca latebris ,
saetigerisque pares subus
missilibus saxis et magno pondere clavae.
silvestria membra
nuda dabant terrae , nocturno tempore capti ,
- 970 circum se foliis ac frondibus involventes.
nec plangore diem magno solemque per agros
quaerebant pavidi palantes noctis in umbris ,
sed taciti respectabant somnoque sepulti ,
dum rosea face sol inferret lumina caelo :
- 975 a parvis quod enim consuerant cernere semper
alterno tenebras et lucem tempore gigni ,
non erat ut fieri posset mirarier umquam
nec diffidere , ne terras aeterna teneret
nox in perpetuum detracto lumine solis.
- 980 sed magis illud erat curae , quod saecla ferarum
infestam miseris faciebant saepe quietem :
eiectique domo fugiebant saxea tecta
spumigeri suis adventu validive leonis ,
atque intempesta cedebant nocte paventes
- 985 hospitibus saevis instrata cubilia fronde.
Nec nimio tum plus quam nunc mortalia saecla
dulcia linquebant labentis lumina vitae.
unus enim tum quisque magis deprensus eorum
pabula viva feris praebibat , dentibus haustus ,
- 990 et nemora ac montis gemitu silvasque replebat ,
viva videns vivo sepeliri viscera busto.
at quos effugium servarat corpore adeso ,

- posterius tremulas super ulcera tetra tenentes
 palmas horriferis accibant vocibus Orcum ,
 995 donique eos vita privarant vermina saeva ,
 expertis opis , ignaros quid volnera vellent .
 at non multa virum sub signis milia ducta
 una dies dabat exitio , nec turbida ponti
 aequora fligebant navis ad saxa virosque .
 1000 hic temere in cassum frustra mare saepe coortum
 saevibat leviterque minas ponebat inanis ,
 nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
 subdola pellicere in fraudem ridentibus undis .
 [improba navigii ratio tum caeca iacebat]
 1005 tum penuria deinde cibi languentia leto
 membra dabat , contra nunc rerum copia mersat .
 illi imprudentes ipsi sibi saepe venenum
 vergebant , nunc dant *aliis* sollertius ipsum .
 Inde casas postquam ac pellis ignemque pararunt ,
 1010 et mulier coniuncta viro concessit in unum
 coniugium , prolemque ex se videre creatam ,
 tum genus humanum primum mollescere coepit .
 ignis enim curavit ut alsia corpora frigus
 non ita iam possent caeli sub tegmine ferre ,
 1015 et Venus inminuit viris , puerique parentum
 blanditiis facile ingenium fregere superbum .
 tunc et amicitiam coeperunt iungere aventes
 finitimi inter se nec laedere nec violari ,
 et pueros commendarunt muliebrequae saeculum ,
 1020 vocibus et gestu cum halbe significarent
 imbecillorum esse aequum misererier omnis .
 nec tamen omnimodis poterat concordia gigni ,
 sed bona magnaue pars servabat foedera caste :
 aut genus humanum iam tum foret omne peremptum ,
 1025 nec potuisset adhuc perducere saecula propago .
 At varios linguae sonitus natura subegit
 mittere , et utilitas expressit nomina rerum ,
 non alia longe ratione atque ipsa videtur
 protrahere ad gestum pueros infantia linguae ,
 1030 cum facit ut digito quae sint praesentia monstrent .

- sentit enim vim quisque suam quoad possit abuti.
 cornua nata prius vitulo quam frontibus extent,
 illis iratus petit atque infestus inurget.
 at catuli pantherarum scymnique leonum
- 1035 unguibus ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
 vix etiam cum sunt dentes unguisque creati.
 alituum porro genus alis omne videmus
 fidere et a pinnis tremulum petere auxiliatum.
 proinde putare aliquem tum nomina distribuisse
- 1040 rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
 desiperest. nam cur hic posset cuncta notare
 vocibus et varios sonitus emittere linguae,
 tempore eodem alii facere id non quisse putentur?
 praeterea si non alii quoque vocibus usi
- 1045 inter se fuerant, unde insita notities est
 utilitatis et unde data est huic prima potestas,
 quid vellet, facere ut scirent animoque viderent?
 cogere item pluris unus victosque domare
 non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent.
- 1050 nec ratione docere ulla suadereque surdis,
 quid sit opus facto, facilest: neque enim paterentur,
 nec ratione ulla sibi ferrent amplius auris
 vocis inauditos sonitus obtundere frustra.
 postremo quid in hac mirabile tantoperest re,
- 1055 si genus humanum, cui vox et lingua vigeret,
 pro vario sensu varia res voce notaret?
 cum pecudes mutae, cum denique saecla ferarum
 dissimilis soleant voces variasque ciere,
 cum metus aut dolor est et cum iam gaudia gliscunt.
- 1060 quippe etenim licet id rebus cognoscere apertis.
 iritata canum cum primum inmane Molossum
 mollia ricta fremunt duros nudantia dentes,
 longe alio sonitu rabie restricta minantur,
 et cum iam latrant et vocibus omnia complent:
- 1065 et catulos blande cum lingua lambere temptant,
 aut ubi eos iactant pedibus morsuque petentes
 suspensis teneros minitantur dentibus hæustus,
 longe alio pacto gannitu vocis adulant,

- et cum deserti baubantur in aedibus , aut cum
 1070 plorantis fugiunt summisso corpore plagas.
 denique non hinnitus item differre videtur ,
 inter equas ubi equus florenti aetate iuencus
 pinnigeri saevit calcaribus ictus amoris ,
 et fremitum patulis ubi naribus edit ad arma ,
 1075 et cum sic alias concussis artibus hinnit ?
 postremo genus alituum variaequae volucres ,
 accipitres atque ossifragae mergique marinis
 fluctibus in salso victum vitamque petentes ,
 longe alias alio iaciunt in tempore voces ,
 1080 et quom de victu certant praedaeque repugnant :
 et partim mutant cum tempestatibus una
 raucisonos cantus , cornicum ut saecla vetusta
 corvorumque greges ubi aquam dicuntur et imbris
 poscere et interdum ventos aurasque vocare.
 1085 ergo si varii sensus animalia cogunt ,
 muta tamen cum sint , varias emittere voces ,
 quanto mortalis magis aequumst tum potuisse
 dissimilis alia atque alia res voce notare !

- || Illud in his rebus tacitus ne forte requiras ,
 1090 fulmen detulit in terram mortalibus ignem
 primitus , inde omnis flammaram diditur ardor :
 multa videmus enim caelestibus inlita flammis
 fulgere , cum caeli donavit plaga vapore.
 et ramosa tamen cum ventis pulsa vacillans
 1095 aestuat in ramos incumbens arboris arbor ,
 exprimitur validis extritus viribus ignis
 et micat interdum flammae fervidus ardor ,
 mutua dum inter se rami stirpesque teruntur.
 quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.
 1100 inde cibum coquere ac flammae mollire vapore
 sol docuit , quoniam mitescere multa videbant
 verberibus radiorum atque aestu victa per agros.

- Inque dies magis hi victum vitamque priorem
 commutare novis monstrabant rebu' benigni ,
 1105 ingenio qui praestabant et corde vigeabant.
 condere coeperunt urbis arcemque locare

- praesidium reges ipsi sibi per fugiumque ,
 et pecus atque agros divisere atque dedere
 pro facie cuiusque et viribus ingenioque :
 1110 nam facies multum valuit viresque vigorque.
 posterius res inventast aurumque repertum ,
 quod facile et validis et pulchris dempsit honorem :
 divitioris enim sectam plerumque secuntur
 quam lubet et fortes et pulchro corpore creti.
 1115 quod si quis vera vitam ratione gubernet ,
 divitiae grandes homini sunt vivere parce
 aequo animo : neque enim est umquam penuria parvi.
 at claros homines voluerunt se atque potentes ,
 ut fundamento stabili fortuna maneret
 1120 et placidam possent opulenti degere vitam ,
 nequiquam , quoniam ad summum succedere honorem
 certantes iter infestum fecere viai ,
 et tamen e summo , quasi fulmen , deicit ictos
 invidia interdum contemptim in Tartara taetra ;
 1125 ut satius multo iam sit parere quietum
 quam regere imperio res velle et regna tenere.
 proinde sine in cassum defessi sanguine sudent ,
 angustum per iter luctantes ambitionis ;
 quandoquidem sapiunt alieno ex ore petuntque
 1130 res ex auditis potius quam sensibus ipsis ,
 nec magis id nunc est neque erit mox quam fuit ante ,
 invidia quoniam , ceu fulmine , summa vaporant
 plerumque et quae sunt aliis magis edita cumque.
 Ergo regibus occisis subversa iacebat
 1135 pristina maiestas soliorum et scepra superba ,
 et capitis summi praeclarum insigne cruentum
 sub pedibus vulgi magnum lugebat honorem :
 nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
 res itaque ad summam faecem turbasque redibat ,
 1140 imperium sibi cum ac summatum quisque petebat.
 inde magistratum partim docuere creare ,
 iuraque constituere , ut vellent legibus uti.
 nam genus humanum , defessum vi colere aevom ,
 ex inimicitiis languebat ; quo magis ipsum

- 1145 sponte sua cecidit sub leges artaque iura.
acrius ex ira quod enim se quisque parabat
ulcisci quam nunc concessumst legibus aequis,
hanc ob rem est homines pertaesum vi colere aevom.
inde metus maculat poenarum praemia vitae.
- 1150 circumretit enim vis atque iniuria quemque,
atque unde exortast, ad eum plerumque revertit,
nec facilest placidam ac pacatam degere vitam
qui violat factis communia foedera pacis:
etsi fallit enim divom genus humanumque,
- 1155 perpetuo tamen id fore clam diffidere debet;
quippe ubi se multi per somnia saepe loquentes
aut morbo delirantes protraxe ferantur
et celata *mala* in medium et peccata dedisse. ||
- Nunc quae causa deum per magnas numina gentis
- 1160 pervulgarit et ararum compleverit urbis
susciptendaque curarit sollemnia sacra,
quae nunc in magnis florent sacra rebu' locisque,
unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,
qui delubra deum novā toto suscitāt orbi
- 1165 terrarum et festis cogit celebrare diebus,
non ita difficilest rationem reddere verbis.
quippe etenim iam tum divom mortalia saecla
egregias animo facies vigilante videbant,
et magis in somnis mirando corporis auctu.
- 1170 his igitur sensum tribuebant propterea quod
membra movere videbantur vocesque superbas
mittere pro facie praeclara et viribus amplis.
aeternamque dabant vitam, quia semper eorum
subpeditabatur facies et forma manebat,
- 1175 et tamen omnino quod tantis viribus auctos
non temere ulla vi convinci posse putabant.
fortunisque ideo longe praestare putabant,
quod mortis timor haut quemquam vexaret eorum,
et simul in somnis quia multa et mira videbant
- 1180 efficere et nullum capere ipsos inde laborem.
praeterea caeli rationes ordine certo
et varia annorum cernebant tempora verti,

- nec poterant quibus id fieret cognoscere causis:
 ergo perfugium sibi habebant omnia divis
 1185 tradere et illorum nutu facere omnia flecti.
 in caeloque deum sedes et templa locarunt,
 per caelum volvi quia lux et luna videtur,
 luna, dies, et nox, et noctis signa serena,
 noctivagaeque faces caeli, flammaeque volantes,
 1190 nubila, sol, imbres, nix, venti, fulmina, grandis,
 et rapidi fremitus, et murmura magna minarum.
 O genus infelix humanum, talia divis
 cum tribuit facta atque iras adiunxit acerbis!
 quantos tum gemitus ipsi sibi, quantaque nobis
 1195 volnera, quas lacrimas peperere minoribus nostris!
 nec pietas ullast velatum saepe videri
 vertier ad lapidem atque omnis accedere ad aras,
 nec procumbere humi prostratum et pandere palmas
 ante deum delubra, nec aras sanguine multo
 1200 spargere quadrupedum, nec votis nectere vota,
 sed mage pacata posse omnia mente tueri.
 nam cum suspicinus magni caelestia mundi
 templa, super stellisque micantibus aethera fixum,
 et venit in mentem solis lunaeque viarum,
 1205 tunc aliis oppressa malis in pectora cura
 illa quoque expergefatum caput erigere inquit,
 ne quae forte deum nobis immensa potestas
 sit, vario motu quae candida sidera verset:
 temptat enim dubiam mentem rationis egestas,
 1210 ecquaenam fuerit mundi genialis origo,
 et simul ecquae sit finis, quoad moenia mundi
 solliciti motus hunc possint ferre laborem,
 an divinitus aeterna donata salute
 perpetuo possint aevi labentia tractu
 1215 immensi validas aevi contemnere viris.
 praeterea cui non animus formidine divum
 contrahitur, cui non correpunt membra pavore,
 fulminis horribili cum plaga torrida tellus
 contremittit et magnum percurrunt murmura caelum?
 1220 non populi gentesque tremunt, regesque superbi

- corripunt divum percussi membra timore ,
 nequid ob admissum foede dictumve superbe
 poenarum grave sit solvendi tempus adultum ?
 summa etiam cum vis violenti per mare venti
 1225 induperatorem classis super aequora verrit
 cum validis pariter legionibus atque elephantis ,
 non divom pacem votis adit ac prece quaesit
 ventorum pavidus paces animasque secundas ,
 nequiquam , quoniam violento turbine saepe
 1230 correptus nilo fertur minus ad vada leti ?
 usque adeo res humanas vis abdita quaedam
 opterit , et pulchros fascis saevasque secures
 proculcare ac ludibrio sibi habere videtur .
 denique sub pedibus tellus cum tota vacillat
 1235 concussaeque cadunt urbes dubiaeque minantur ,
 quid mirum , si se temnunt mortalia saecla
 atque potestatis magnas mirasque relinquunt
 in rebus viris divum , quae cuncta gubernent ?
 Quod superest , aes atque aurum ferrumque repertumst
 1240 et simul argenti pondus plumbique potestas ,
 ignis ubi ingentis silvas ardore cremarat
 montibus in magnis , seu caelo fulmine misso ,
 sive quod inter se bellum silvestre gerentes
 hostibus intulerant ignem formidinis ergo ,
 1245 sive quod inducti terrae bonitate volebant
 pandere agros pinguis et pascua reddere rura ,
 sive feras interficere et ditescere praeda :
 nam fovea atque igni prius est venarier ortum
 quam saepire plagis saltum canibusque ciere .
 1250 quidquid id est , quacumque e causa flammeus ardor
 horribili sonitu silvas exederat altis
 ab radicibus et terram percoxerat igni ,
 manabat venis ferventibus in loca terrae
 concava conveniens argenti rivus et auri ,
 1255 aeris item et plumbi . quae cum concreta videbant
 posterius claro in terra splendere colore ,
 tollebant nitido capti levique lepore ,
 et simili formata videbant esse figura

atque lacunarum fuerant vestigia cuique.

- 1260 tum penetrabat eos posse haec liquefacta calore
 quamlibet in formam et faciem decurrere rerum,
 et prorsum quamvis in acuta ac tenuia posse
 mucronum duci fastigia procudendo,
 ut sibi tela darent, silvasque ut caedere possent
- 1265 materiemque domo, levare ac radere tigna
 et terebrare etiam ac pertundere perque forare.
 nec minus argento facere haec auroque parabant
 quam validi primum violentis viribus aeris,
 nequiquam, quoniam cedebat victa potestas
- 1270 nec poterat pariter durum sufferre laborem.
 tum fuit in pretio magis *aes*, aurumque iacebat
 propter inutilitatem hebeti mucrone retusum:
 nunc iacet aes, aurum in summum successit honorem.
 sic volvenda aetas commutat tempora rerum.
- 1275 quod fuit in pretio, sit nullo denique honore:
 porro aliut succedit et *e* contemptibus exit,
 inque dies magis adpetitur floretque repertum
 laudibus et miro est mortalis inter honore.
- Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta
- 1280 sit facilest ipsi per te cognoscere, Memmi.
 arma antiqua manus ungues dentesque fuerunt,
 et lapides et item silvarum fragmina rami,
 et flamma atque ignes, postquam sunt cognita primum.
 posterius ferri vis est aerisque reperta.
- 1285 et prior aeris erat quam ferri cognitus usus,
 quo facilis magis est natura et copia maior.
 aere solum terrae tractabant, aereque belli
 miscebant fluctus et vulnera vasta serebant
 et pecus atque agros adimebant: nam facile ollis
- 1290 omnia cedebant armatis nuda et inerma.
 inde minutatim processit ferreus ensis,
 versaque in obprobrium species est falcis ahenae,
 et ferro coepere solum proscindere terrae
 exaequataque sunt creperi certamina belli.
- 295 et prius est armatum in equi conscendere costas
 et moderarier hunc frenis dextraque vigere

- quam biiugo curru belli temptare pericla.
 et biiugos prius est quam bis coniungere binos
 et quam falciferos armatum escendere currus.
- 1300 inde hoves lucas turrato corpore, tetras,
 anguimanus, belli docuerunt volnera Poeni
 sufferre et magnas Martis turbare catervas.
 sic alid ex alio peperit discordia tristis,
 horribile humanis quod gentibus esset in armis,
- 1305 inque dies belli terroribus addidit augmen.
 Temptarunt etiam tauros in moenere belli,
 expertique sues saevos sunt mittere in hostis.
 et validos partim prae se misere leones
 cum doctoribus armatis saevisque magistris,
- 1310 qui moderarier his possent vinclisque tenere,
 nequiquam, quoniam permixta caede calentes
 turbabant saevi nullo discrimine turmas,
 [terrificas capitum quatientes undique cristas]
 nec poterant equites fremitu perterrita equorum
- 1315 pectora mulcere et frenis convertere in hostis.
 inritata laeae iaciebant corpora saltu
 undique, et adversum venientibus ora petebant,
 et necopinantis a tergo deripiebant,
 deplexaeque dabant in terram volnere victos,
- 1320 morsibus adfixae validis atque unguibus uncis.
 iactabantque suos tauri pedibusque terebant,
 et latera ac ventres hauribant supter equorum
 cornibus, et terram minitanti fronte ruebant.
 et validis socios caedebant dentibus apri,
- 1325 tela infracta suo tinguentes sanguine saevi,
 [in se fracta suo tinguentes sanguine tela]
 permixtasque dabant equitum peditumque ruinas:
 nam transversa feros exhibant dentis adactus
 iumenta aut pedibus ventos erecta petebant,
- 1330 nequiquam, quoniam ab nervis succisa videres
 concidere atque gravi terram consternere casu.
 si quos ante domi domitos satis esse putabant,
 effervescere cernebant in rebus agundis,
 volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu,

- 1335 nec poterant ullam partem redducere eorum:
diffugiebat enim varium genus omne ferarum;
ut nunc saepe boves lucae ferro male mactae
diffugiunt, fera fata suis cum multa dedere.
sic fuit ut facerent. sed vix adducor ut, ante
1340 quam commune malum fieret foedumque, futurum
non quierint animo praesentire atque videre.
[et magis id possis factum contendere in omni
in variis mundis varia ratione creatis
quam certo atque uno terrarum quolibet orbi]
1345 sed facere id non tam vincendi spe voluerunt,
quam dare quod gemerent hostes, ipsique perire,
qui numero diffidebant armisque vacabant.

Nexilis ante fuit vestis quam textile tegmen.
textile post ferrumst, quia ferro tela paratur,

- 1350 nec ratione alia possunt tam levia gigni
insilia ac fusi, radii, scapique sonantes.
et facere ante viros lanam natura coëgit
quam muliebri genus: nam longe praestat in arte
et sollertius est multo genus omne virile;
1355 agricolae donec vitio vertere severi,
ut muliebribus id manibus concedere vellent
atque ipsi pariter durum sufferre laborem,
atque opere in duro durarent membra manusque.

At specimen sationis et insitionis origo

- 1360 ipsa fuit rerum primum natura creatrix,
arboribus quoniam bacae glandesque caducae
tempestitiva dabant pullorum examina supter;
unde etiam libitumst stirpis committere ramis
et nova defodere in terram virgulta per agros.
1365 inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
temptabant, fructusque feros mansuescere terram
cernebant indulgendo blandeque colendo.
inque dies magis in montem succedere silvas
cogebant infraque locum concedere cultis,
1370 prata lacus rivos segetes vinetaque laeta
collibus et campis ut haberent, atque olearum
caerula distinguens inter plaga currere posset

- per tumulos et convallis camposque profusa;
 ut nunc esse vides vario distincta lepore
 1375 omnia, quae pomis intersita dulcibus ornant
 arbustisque tenent felicibus opsita circum.
 || At liquidas avium voces imitarier ore
 ante fuit multo quam levia carmina cantu
 concelebrare homines possent aurisque iuvare.
 1380 et zephyri, cava per calamorum, sibila primum
 agrestis docuere cavas inflare cicutas.
 inde minutatim dulcis didicere querellas,
 tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
 avia per nemora ac silvas saltusque reperta,
 1385 per loca pastorum deserta atque otia dia.
 [sic unum quicquid paulatim protrahit aetas
 in medium ratioque in luminis erigit oras]
 haec animos ollis mulcebant atque iuvabant
 cum satiate cibi: nam tum sunt carmina cordi.
 1390 saepe itaque inter se prostrati in gramine molli
 propter aquae rivom sub ramis arboris altae
 non magnis opibus iucunde corpora habebant,
 praesertim cum tempestas ridebat et anni
 tempora pingebant viridantis floribus herbas.
 1395 tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
 consuerant. agrestis enim tum musa vigebat:
 tum caput atque umeros plexis redimire coronis
 floribus et foliis lascivia laeta monebat,
 atque extra numerum procedere membra moventes
 1400 duriter et duro terram pede pellere matrem;
 unde oriebantur risus dulcesque cachinni,
 omnia quod nova tum magis haec et mira vigebant.
 et vigilantibus hinc aderant solacia somni,
 ducere multimodis voces et flectere cantus
 1405 et supera calamos unco percurrere labro;
 unde etiam vigiles nunc haec accepta tuentur,
 et numerum servare sonis didicere, neque hilo
 maiorem interea capiunt dulcedini' fructum
 quam silvestre genus capiebat terrigenarum.
 1410 nam quod adest praesto, nisi quid cognovimus ante

suavius, in primis placet et pollere videtur,
 posteriorque fere melior res illa reperta
 perdit et immutat sensus ad pristina quaeque.
 sic odium coepit glandis, sic illa relicta

- 1415 strata cubilia sunt herbis et frondibus aucta.
 pellis item cecidit vestis contempta ferinae;
 quam reor invidia tali tunc esse repertam,
 ut letum insidiis qui gessit primus obiret,
 et tamen inter eos distractam sanguine multo
 1420 disperiisse neque in fructum convertere quisse.
 tunc igitur pelles, nunc aurum et purpura curis
 exercent hominum vitam belloque fatigant;
 quo magis in nobis, ut opinor, culpa resedit.
 frigus enim nudos sine pellibus excruciat
 1425 terrigenas: at nos nil laedit veste carere
 purpurea atque auro signisque ingentibus apta,
 dum plebeia tamen sit, quae defendere possit.
 ergo hominum genus in cassum frustraue laborat
 semper et *in* curis consumit inanibus aevom,
 1430 nimirum, quia non cognovit quae sit habendi
 finis et omnino quoad crescat vera voluptas:
 idque minutatim vitam provexit in altum
 et belli magnos commovit funditus aestus. ||

At vigiles mundi magnum versatili' templum

- 1435 sol et luna suo lustrantes lumine circum
 perdocuere homines annorum tempora verti
 et certa ratione geri rem atque ordine certo.

Iam validis saepti degebant turribus aevom,
 et divisa colebatur discretaque tellus,

- 1440 iam mare velivolis florebat puppibus, et res
 auxilia ac socios iam pacto foedere habebant,
 carminibus cum res gestas coepere poëtae
 tradere: nec multo priu' sunt elementa reperta.
 propterea quid sit prius actum respicere actas
 1445 nostra nequit, nisi qua ratio vestigia monstrat.

Navigia atque agri culturas, moenia, leges,
 arma, vias, vestes, *et* cetera de genere horum,
 praemia, delicias quoque vitae funditus omnis,

carmina , picturas , et daedala signa polire ,
 1450 usus et impigrae simul experientia mentis
 paulatim docuit pedetentim progredientis.
 sic unum quicquid paulatim protrahit aetas
 in medium ratioque in luminis erigit oras :
 namque alid ex alio clarescere conveniebat ,
 1455 artibus ad summum donec venere cacumen.

T. LUCRETI CARI
 DE RERUM NATURA
 LIBER SEXTUS.

Primae frugiparos fetus mortalibus aegris
 dididerunt quondam praeclaro nomine Athenae ,
 et recreaverunt vitam legesque rogarunt ,
 et primae dederunt solacia dulcia vitae ,
 5 cum genuere virum tali cum corde repertum ,
 omnia veridico qui quondam ex ore profudit ;
 cuius , et extincti , propter divina reperta
 divulgata vetus iam ad caelum gloria fertur .
 nam cum vidit hic ad victum quae flagitat usus
 10 omnia iam ferme mortalibus esse parata ,
 et , proquam posset , vitam consistere tutam ,
 divitiis homines et honore et laude potentis
 affluere atque bona gnatorum excellere fama ,
 nec minus esse domi cuiquam tamen anxia corda ,
 15 atque animi ingratis vitam vexare *timore*
 faustam atque infestis cogi saevire querellis ,
 intellegit ibi vitium vas efficere ipsum ,
 omniaque illius vitio corrumpier intus ,
 quae conlata foris , et commoda , cumque venirent :

- 20 partim quod fluxum pertusumque esse videbat ,
 ut nulla posset ratione explerier unquam ;
 partim quod taetro quasi conspurcare sapore
 omnia cernebat , quaecumque receperat , intus.
 veridicis igitur purgavit pectora dictis ,
- 25 et finem statuit cuppedinis atque timoris ,
 exposuitque bonum summum , quo tendimus omnes ,
 quid foret , atque viam monstravit , tramite parvo
 qua possemus ad id recto contendere cursu ,
 quidve mali foret in rebus mortalibu' passim ,
- 30 quod fieret naturali varieque volaret
 seu causa seu vi , quod sic natura parasset ,
 et quibus e portis occurri cuique deceret ,
 et genus humanum frustra plerumque probavit
 volvere curarum tristis in pectore fluctus .
- 35 nam veluti pueri trepidant atque omnia caecis
 in tenebris metuunt , sic nos in luce timemus
 interdum , nilo quae sunt metuenda magis quam
 quae pueri in tenebris pavitant linguntque futura .
 hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
- 40 non radii solis nec lucida tela diei
 discutiant , sed naturae species ratioque .
 quo magis inceptum pergam pertexere dictis .
 Et quoniam docui mundi mortalia templa
 esse *et* nativo consistere corpore caelum ,
- 45 et quaecumque in eo fiunt *possunt*que necessest
 pleraque dissolui , quae restant percipe porro ,
 quandoquidem semel insignem conscendere curram

*

ventorum existant , placentur omnia rursum

*

- quae fuerint , sint placato conversa furore :
- 50 cetera quae fieri in terris caeloque tuentur
 mortales , pavidis cum pendent mentibu' saepe ,
 haec faciunt animos humilis formidine divom
 depressosque premunt ad terram propterea quod
 ignorantia causarum conferre deorum

- 55 cogit ad imperium res et concedere regnum.
 [quorum operum causas nulla ratione videre
 possunt ac fieri divino numine rentur]
 nam bene qui didicere deos securum agere aevom,
 si tamen interea mirantur qua ratione
- 60 quaeque geri possint, praesertim rebus in illis
 quae supera caput aetheriis cernuntur in oris,
 rursus in antiquas referuntur religionis,
 et dominos acris adsciscunt, omnia posse
 quos miseri credunt, ignari quid queat esse,
- 65 quid nequeat, finita potestas denique cuique
 quam sit rationi atque alte terminus haerens;
 quo magis errantes caeca ratione feruntur.
 quae nisi respuis ex animo longeque remittis
 dis indigna putare alienaque pacis eorum,
- 70 delibata deum per te tibi numina sancta
 saepe oberunt; non quo violari summa deum vis
 possit, ut ex ira poenas petere inibat acris,
 sed quia tute tibi placida cum pace quietos
 constitues magnos irarum volvere fluctus,
- 75 nec delubra deum placido cum pectore adibis,
 nec de corpore quae sancto simulacra feruntur
 in mentes hominum divinae nuntia formae,
 suscipere haec animi tranquilla pace valebis.
 inde videre licet qualis iam vita sequatur.
- 80 quam quidem ut a nobis ratio verissima longe
 reiciat, quamquam sunt a me multa profecta,
 multa tamen restant et sunt ornanda politis
 versibus: est ratio *fulgendi* visque tonandi,
 sunt tempestates et fulmina clara canenda,
- 85 || quid faciant et qua de causa cumque ferantur;
 ne trepides caeli divisis partibus amens,
 unde volans ignis pervenerit aut in utram se
 verterit hinc partim, quo pacto per loca septa
 insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se. ||
- 90 quorum operum causas nulla ratione videre
 possunt ac fieri divino numine rentur.
 || mihi supremae praescripta ad candida calcis

currenti spatium praemonstra, callida musa
 Calliope, requies hominum divomque voluptas,
 95 te duce ut insigni capiam cum laude coronam.

- Principio tonitru quatiuntur caerula caeli
 propterea quia concurrunt sublime volantes
 aetheriae nubes contra pugnantibu' ventis.
 nec fit enim sonitus caeli de parte serena,
 100 verum ubicumque magis denso sunt agmine nubes,
 tam magis hinc magno fremitus fit murmure saepe.
 praeterea neque tam condenso corpore nubes
 esse queunt quam sunt lapides ac tigna, neque autem
 tam tenues quam sunt nebulae fumique volantes:
 105 nam cadere ab bruto deberent pondere pressae
 ut lapides, aut ut fumus constare nequirent
 nec cohibere nives gelidas et grandinis imbris.
 dant etiam sonitum patuli super aequora mundi,
 carbasus ut quondam magnis intenta theatris
 110 dat crepitum malos inter iactata trabesque,
 interdum perscissa furit petulantibus auris
 et fragilis *sonitus* chartarum commeditatur:
 id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis,
 aut ubi suspensam vestem chartasve volantis
 115 verberibus venti versant planguntque per auras.
 fit quoque enim interdum *ut* non tam concurrere nubes
 frontibus adversis possint quam de latere ire
 diverso motu radentes corpora tractim,
 aridus unde auris terget sonus ille diuque
 120 ducitur, exierunt donec regionibus artis.

Hoc etiam pacto tonitru concussa videntur
 omnia saepe gravi tremere et divolsa repente
 maxima dissiluisse capacis moenia mundi,
 cum subito validi venti conlecta procella
 125 nubibus intorsit sese, conclusaque ibidem
 turbine versanti magis ac magis undique nubem
 cogit uti fiat spisso cava corpore circum,
 post ubi conminuit vis eius et impetus acer,
 tum perterricrepto sonitu dat scissa fragorem.
 130 nec mirum, cum plena animae vensicula parva

noenu ita det parvum sonitum displosa repente.

- Est etiam ratio, cum venti nubila perflant,
 ut sonitus faciant: etenim ramosa videmus
 nubila saepe modis multis atque aspera ferri;
 135 scilicet, ut, crebram silvam cum flamina cauri
 perflant, dant sonitum frondes ramiq̄ue fragorem.
 fit quoque ut interdum validi vis incita venti
 perscindat nubem perfringens impete recto:
 nam quid possit ibi flatus manifesta docet res,
 140 hic, ubi lenior est, in terra cum tamen alta
 arbusta evolvens radicibus haurit ab imis.
 sunt etiam fluctus per nubila, qui quasi murmur
 dant in frangendo graviter; quod item fit in altis
 fluminibus magnoque mari, cum frangitur aestus.
 145 id quoque, ubi e nubi in nubem vis incidit ardens
 fulminis, haec multo si forte umore recepit
 ignem, continuo magno clamore trucidat;
 ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
 stridit, ubi in gelidum prope demersimus imbrem.
 150 aridior porro si nubes accipit ignem,
 uritur ingenti sonitu succensa repente;
 lauricomos ut si per montis flamma vagetur
 turbine ventorum comburens impete magno:
 nec res ulla magis quam Phoebi Delphica laurus
 155 terribili sonitu flamma crepitante crematur.
 denique saepe geli multus fragor atque ruina
 grandinis in magnis sonitum dat nubibus alte:
 ventus enim cum confercit, franguntur in arto
 concreti montes nimborum et grandine mixti.
 160 Fulgit item, nubes ignis cum semina multa
 excussere suo concursu; ceu lapidem si
 percutiat lapis aut ferrum: nam tum quoque lumen
 exilit et claras scintillas dissipat ignis.
 sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus,
 165 fulgere quam cernant oculi, quia semper ad auris
 tardius adveniunt quam visum quae moveant res.
 id licet hinc etiam cognoscere. caedere si quem
 ancipiti videas ferro procul arboris auctum,

ante fit ut cernas ictum quam plaga per auris
 170 det sonitum: sic fulgorem quoque cernimus ante
 quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
 e simili causa, concursu natus eodem.

Hoc etiam pacto voluceri loca lumine tingunt
 nubes et tremulo tempestas impete fulgit.

175 ventus ubi invasit nubem et versatus ibidem
 fecit ut ante cavam docui spissescere nubem,
 mobilitate sua fervescit; ut omnia motu
 percalefacta vides ardescere, plumbea vero
 glans etiam longo cursu volvenda liquescit.
 180 ergo fervidus hic nubem cum perscidit atram,
 dissipat ardoris quasi per vim expressa repente
 semina, quae faciunt nictantia fulgura flammae:
 inde sonus sequitur, qui tardius adficit auris
 quam quae perveniunt oculorum ad lumina nostra.

185 scilicet, hoc densis fit nubibus et simul alte
 extractis aliis alias super impete miro.
 nec tibi sit frudi quod nos inferna videmus
 quam sint lata magis quam sursum extracta quid extent.
 contemplator enim, cum montibus adsimulata

190 nubila portabunt venti transversa per auras,
 aut ubi per magnos montis cumulata videbis
 insuper esse aliis alia atque urguere superne
 in statione locata sepultis undique ventis;
 tum poteris magnas moles cognoscere eorum

195 speluncasque velut saxi pendentibus structas
 cernere, quas venti cum tempestate coorta
 conplerunt, magno indignantur murmure clausi
 nubibus, in caveisque ferarum more minantur,
 nunc hinc nunc inde fremitus per nubila mittunt,
 200 quaerentesque viam circumversantur, et ignis
 semina convolvunt e nubibus atque ita cogunt
 multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
 donec divolsa fulserunt nube corusci.

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille

205 devolet in terram liquidi color aureus ignis,
 semina quod nubes ipsas permulta necessust

ignis habere : etenim cum sunt umore sine ullo ,
 flammeus est plerumque colos et splendidus ollis .
 quin etiam solis de lumine multa necessest

210 concipere , ut merito rubeant ignesque profundant .
 hasce igitur cum ventus agens contrusit in unum
 compressitque locum cogens , expressa profundunt
 semina , quae faciunt flammae fulgore colores .
 fulgit item , cum rarescunt quoque nubila caeli .

215 nam cum ventus eas leviter diducit euntis
 dissoluitque , cadant ingratis illa necessest
 semina quae faciunt fulgorem : tum sine taetro
 terrore et sonitu fulgit nulloque tumultu .

Quod superest , *quali* natura praedita constant
 220 fulmina , declarant ictu eius inusta vaporis
 signa notaeque gravis halantis sulphuris auras :
 ignis enim sunt haec non venti signa neque imbris .
 praeterea saepe accendunt quoque tecta domorum
 et celeri flamma dominantur in aedibus ipsis .

225 hunc tibi subtilem cum primis ignibus ignem
 constituit natura minutis mobilibusque
 corporibus , cui nil omnino obsistere possit .
 transit enim validum fulmen [per septa domorum
 clamor ut ac voces transit] per saxa , per aera .

230 et liquidum puncto facit aes in tempore et aurum ,
 curat item *ut* vasis integris vina repente
 diffugiant , quia , nimirum , facile omnia circum
 conlaxat rareque facit lateramina vasis
 adveniens calor eius , et insinuat in ipsum

235 mobiliter soluens differt primordia vini .
 quod solis vapor aetatem non posse videtur
 efficere usque adeo pollens fervore corusco .
 tanto mobilior vis et dominantior haec est .

Nunc ea quo pacto gignantur et impete tanto
 240 fiant ut possint ictu discludere turris ,
 disturbare domos , avellere tigna trabesque ,
 et lamenta virum commoliri atque ciere ,
 exanimare homines , pecudes prosternere passim ,
 cetera de genere hoc qua vi facere omnia possint ,

- 245 expediam , neque *te* in promissis plura morabor.
Fulmina gignier e crassis alteque putandumst
nubibus extractis : nam caelo nulla sereno
nec leviter densis mittuntur nubibus umquam.
nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res :
- 250 quod tum per totum concrescunt aëra nubes ,
undique uti tenebras omnis Acherunta reamur
liquisse et magnas caeli complesse cavernas.
usque adeo tetra nimborum nocte coorta
inpendent atrae formidinis ora superne ,
- 255 cum commoliri tempestas fulmina coeptat.
praeterea persaepe niger quoque per mare nimbus ,
ut picis e caelo demissum flumen , in undas
sic cadit effertus tenebris procul et trahit atram
fulminibus gravidam tempestatem atque procellis ,
- 260 ignibus ac ventis cum primis ipse repletus ,
in terra quoque ut horrescant ac tecta requirant.
sic igitur supera nostrum caput esse putandumst
tempestatem altam. neque enim caligine tanta
obruerent terras , nisi inaedificata superne
- 265 multa forent multis exempto nubila sole :
nec tanto possent venientes opprimere imbri ,
flumina abundare ut facerent camposque natare ,
si non extractis foret alte nubibus aether.
hic igitur ventis atque ignibus omnia plena
- 270 sunt : ideo passim fremitus et fulgura fiunt.
quippe etenim supra docui permulta vaporis
semina habere cavas nubes , et multa necessesst
concipere ex solis radiis ardoreque eorum.
hoc ubi ventus eas idem qui cogit in unum
- 275 forte locum quemvis , expressit multa vaporis
semina seque simul cum eo commiscuit igni ,
insinuatus ibi vortex versatur in arto
et calidis acuit fulmen fornacibus intus :
nam duplici ratione accenditur , ipse sua cum
- 280 mobilitate calescit , et e contagibus ignis.
inde ubi percaluit venti vis et gravis ignis
impetus incessit , maturum tum quasi fulmen

- perscindit subito nubem , ferturque coruscis
 omnia luminibus lustrans loca percitus ardor.
 285 quem gravis insequitur sonitus , displosa repente
 occidere ut caeli videantur templa superne.
 inde tremor terras graviter pertemptat , et altum
 murmura percurrunt caelum : nam tota fere tum
 tempestas concussa tremit fremitusque moventur.
 290 quo de concussa sequitur gravis imber et uber ,
 omnis uti videatur in imbrem vertier aether
 atque ita praecipitans ad diluviem revocari :
 tantus discidio nubis ventique procella
 mittitur , ardenti sonitus cum provolat ictu.
 295 est etiam cum vis extrinsecus incita venti
 incidit in calidam maturo fulmine nubem ;
 quam cum perscudit , extemplo cadit igneus ille
 vertex , quem patrio vocitamus nomine fulmen.
 hoc fit idem in partis alias , quocumque tulit vis.
 300 fit quoque ut interdum venti vis missa sine igni
 igniscat tamen in spatio longoque meatu ,
 cum venit amittens in cursu corpora quaedam
 grandia , quae nequeunt pariter penetrare per auras ,
 atque alia ex ipso conradens aëre portat
 305 parvola , quae faciunt ignem commixta volando ;
 non alia longe ratione ac plumbea saepe
 fervida sit glans in cursu , cum multa rigoris
 corpora dimittens ignem concepit in auris.
 fit quoque ut ipsius plagae vis excitet ignem ,
 310 frigida cum venti pepulit vis missa sine igni ,
 nimirum , quia , cum vementi perculit ictu ,
 confluere ex ipso possunt elementa vaporis ,
 et simul ex illa quae tum res excipit ictum ;
 ut , lapidem ferro cum caedimus , evolat ignis ,
 315 nec , quod frigida vis ferrist , hoc setius illi
 semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum.
 sic igitur quoque res accendi fulmine debet ,
 opportuna fuit si forte et idonea flammis.
 nec temere omnino plane vis frigida venti
 320 esse potest , ea quae tanta vi missa supernest ,

quín , prius in cursu si non accenditur igni ,
at tepefacta tamen veniat commixta calore.

- Mobilitas autem fit fulminis et gravis ictus ,
et celeri ferme percurrunt fulmina lapsu ,
325 nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis
colligit et magnum conamen sumit eundi ,
inde ubi non potuit nubes capere inpetis auctum ,
exprimitur vis atque ideo volat impete miro ,
ut validis quae de tormentis missa feruntur .
- 330 adde quod e parvis et levibus est elementis ,
nec facilest tali naturae opsistere quicquam :
inter enim fugit ac penetrat per rara viarum ,
non igitur multis offensibus in remorando
haesitat , hanc ob rem celeri volat impete labens ,
- 335 deinde , quod omnino natura pondera deorsum
omnia nituntur , cum plagast addita vero ,
mobilitas duplicatur et impetus ille gravescit ,
ut vehementius et citius quaecumque morantur
obvia discutiat plagis itinerque sequatur .
- 340 denique quod longo venit impete , sumere debet
mobilitatem etiam atque etiam , quae crescit eundo
et validas auget viris et roborat ictum :
nam facit ut quae sint illius semina cumque
e regione locum quasi in unum cuncta ferantur ,
- 345 omnia coniciens in eum volventia cursum .
forsitan ex ipso veniens trahat aëre quaedam
corpora , quae plagis incendunt mobilitatem .
incolumisque venit per res atque integra transit
multa , foraminibus liquidus quia transvolat ignis .
- 350 multaque perfigit , cum corpora fulminis ipsa
corporibus rerum inciderunt , qua texta tenentur .
dissoluit porro facile aes aurumque repente
confervefacit , e parvis quia facta minute
corporibus vis est et levibus ex elementis ,
- 355 quae facile insinuantur et insinuata repente
dissoluont nodos omnis et vincla relaxant .
autumnoque magis stellis fulgentibus apta
concutitur caeli domus undique totaque tellus ,

- et cum tempora se veris florentia pandunt.
 360 frigore enim desunt ignes, ventique calore
 deliciunt neque sunt tam denso corpore nubes.
 interutraque igitur cum caeli tempora constant,
 tum variae causae concurrunt fulminis omnes:
 nam fretus ipse anni permiscet frigus *et* aestum,
 365 quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nubi,
 ut discordia *sit* rerum magnoque tumultu
 ignibus et ventis furibundus fluctuet aër.
 prima caloris enim pars si est postrema rigoris,
 tempus id est verum, quo res pugnare necessest
 370 dissimilis inter sese turbareque mixtas:
 et calor extremus primo cum frigore mixtus
 volvitur, autumnus quod fertur nomine tempus,
 hic quoque configunt hiemes aestatibus acres.
 propterea *freta* sunt haec anni nomenclatura,
 375 nec mirumst, in eo si tempore plurima fiunt
 fulmina tempestasque cietur turbida caelo,
 ancipiti quoniam bello turbatur utrimque,
 hinc flammis, illinc ventis, umoreque mixto.
 Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam
 380 perspicere et qua vi faciat rem quamque videre,
 non Pyrrhena retro volventem carmina frustra
 indicia occultae divum perquirere mentis,
 unde volans ignis pervenerit aut in utram se
 verterit hinc partim, quo pacto per loca saepta
 385 insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se,
 quidve nocere queat de caelo fulminis ictus.
 quod si Iuppiter atque alii fulgentia divi
 terrifico quatiunt sonitu caelestia templa
 et iaciunt ignem quo cuiquest cumque voluptas,
 390 cur quibus incautum scelus aversabile cumquest
 non faciunt icti flammam ut fulguris halent
 pectore perfixo, documen mortalibus acre,
 et potius nulla sibi turpi conscius in re
 volvitur in flammis innoxius inque peditur
 395 turbine caelesti subito correptus et igni?
 cur etiam loca sola petunt frustra laborant?

- an tum bracchia consuescunt firmantque lacertos?
 in terraque patris cur telum perpetiuntur
 optundi? cur ipse sinit, neque parcit in hostis?
 400 denique cur numquam caelo iacit undique puro
 Iuppiter in terras fulmen sonitusque profundit?
 an simul ac nubes successere, ipse in eas tum
 descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
 in mare qua porro mittit ratione? quid undas
 405 arguit et liquidam molem camposque natantis?
 praeterea si vult caveamus fulminis ictum,
 cur dubitat facere ut possimus cernere missum?
 si necopinantis autem volt opprimere igni,
 cur tonat ex illa parte, ut vitare queamus,
 410 cur tenebras ante et fremitus et murmura concit?
 et simul in multas partis qui credere possis
 mittere? an hoc ausis numquam contendere factum,
 ut fierent ictus uno sub tempore plures?
 at saepes numero factum fierique necesseset,
 415 ut plueret in multis regionibus et cadere imbris,
 fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
 postremo cur sancta deum delubra suasque
 discutit infesto praeclaras fulmine sedes
 et bene facta deum frangit simulacra suisque
 420 demit imaginibus violento vulnere honorem?
 altaque cur plerumque petit loca, plurimaque eius
 montibus in summis vestigia cernimus ignis?
 Quod superest, facilest ex his cognoscere rebus,
 presteras Grai quos ab re nominatarunt,
 425 in mare qua missi veniant ratione superne.
 nam fit ut interdum tamquam demissa columna
 in mare de caelo descendat, quam freta circum
 fervescunt graviter spirantibus incita flabris,
 et quaecumque in eo tum sint deprensa tumultu
 430 navigia in summum veniant vexata periculum.
 hoc fit ubi interdum non quit vis incita venti
 rumpere quam coepit nubem, sed deprimit, ut sit
 in mare de caelo tamquam demissa columna,
 paulatim, quasi quid pugno brachchique superne

- 435 coniectu trudatur et extendatur in undas ;
 quam cum discidit , hinc prorumpitur in mare venti
 vis et fervorem mirum concinnat in undis :
 versabundus enim turbo descendit et illam
 deducit pariter lento cum corpore nubem ;
- 440 quam simul ac gravidam detrusit ad aequora ponti ,
 ille in aquam subito totum se inmittit et omne
 excitat ingenti sonitu mare fervere cogens .
 fit quoque ut involvat venti se nubibus ipse
 vertex , conradens ex aëre semina nubis ,
- 445 et quasi demissum caelo pretera imitetur :
 hic ubi se in terras demisit dissoluitque ,
 turbinis inmanem vim provomit atque procellae .
 sed quia fit raro omnino montisque necessest
 officere in terris , apparet crebrius idem
- 450 prospectu maris in magno caeloque patenti .
 ·Nubila concresecunt , ubi corpora multa volando
 hoc supero in caeli spatio coiere repente
 asperiora , moris quae possint indupedita
 exiguis tamen inter se compressa teneri .
- 455 haec faciunt primum parvas consistere nubes :
 inde haec comprehendunt inter se conque gregantur
 et coniungendo crescunt ventisque feruntur
 usque adeo donec tempestas saeva coortast .
 fit quoque uti montis vicina cacumina caelo
- 460 quam sint quoque magis , tanto magis edita fument
 adsidue furvae nubis caligine crassa
 propterea quia , cum consistunt nubila primum ,
 ante videre oculi quam possint , tenvia , venti
 portantes cogunt ad summa cacumina montis :
- 465 hic demum fit uti turba maiore coorta
 et condensa queant apparere et simul ipso
 vertice de montis videantur surgere in aethram :
 nam loca declarat sursum ventosa patere
 res ipsa et sensus , montis cum ascendimus altos .
- 470 praeterea permulta mari quoque tollere toto
 corpora naturam declarant litore vestes
 suspensae , cum concipiunt umoris adhaesum .

- quo magis ad nubis augendas multa videntur
 posse quoque e salso consurgere momine ponti :
- 475 nam ratio consanguineast umoribus ollis.
 praeterea fluviis ex omnibus et simul ipsa
 surgere de terra nebulas aestumque videmus ,
 quae velut halitus hinc ita sursum expressa feruntur
 suffunduntque sua caelum caligine et altas
- 480 sufficiunt nubis paulatim conveniundo :
 urget enim quoque signiferi super aetheris aestus
 et quasi densendo subtexit caerulea nimbis.
 fit, quoque ut huc veniant in caelum extrinsecus illa
 corpora quae faciunt nubis nimbosque volantis :
- 485 innumerabilem enim numerum summamque profundi
 esse infinitam docui, quantaque volarent
 corpora mobilitate ostendi quamque repente
 inmemorable *per spatium* transire solerent.
 haut igitur mirumst, si parvo tempore saepe
- 490 tam magnae molis tempestas atque tenebrae
 coperiunt maria ac terras inpensa superne ,
 undique quando quidem per caulas aetheris omnis
 et quasi per magni circum spiracula mundi
 exitus introitusque elementis redditus extat.
- 495 Nunc age, quo pacto pluvius concreseat in altis
 nubibus umor, et in terras demissus ut imber
 decidat, expediam. primum iam semina aquai
 multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
 omnibus ex rebus, pariterque ita crescere utrumque ,
- 500 et nubis, et aquam, quaecumque in nubibus extat,
 ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
 sudor item, atque umor quicumque est denique membris.
 concipiunt etiam multum quoque saepe marinum
 umorem, veluti pendentia vellera lanae ,
- 505 cum supera magnum mare venti nubila portant.
 consimili ratione ex omnibus annibus umor
 tollitur in nubis. quo cum bene semina aquarum
 multa modis multis convenere undique adaucta ,
 confertae nubes *imbris* demittere certant
- 510 dupliciter: nam vis venti contrudit, et ipsa

- copia nimborum turba maiore coacta
 urget, de supero premit, ac facit effluere imbris.
 praeterea cum rarescunt quoque nubila ventis
 aut dissolvuntur, solis super icta calore,
 515 mittunt umorem pluvium, stillantque, quasi igni
 cera super calido tabescens multa liquescat.
 sed vemens imber fit, ubi vehementer utraque
 nubila vi cumulata premuntur et impete venti.
 at remanere diu pluviae longumque morari
 520 consuerunt, ubi multa cientur semina aquarum,
 atque aliis aliae nubes nimbiue rigantes
 insuper atque omni vulgo de parte feruntur,
 terraque cum fumans umorem tota redhalat.
 hic ubi sol radiis, tempestatem inter opacam,
 525 adversa fulsit nimborum asparagine contra,
 tum color in nigris existit nubibus arqui.

- Cetera quae seorsum crescunt seorsumque creantur,
 et quae concrescunt in nubibus, omnia, prorsum
 omnia, nix, venti, grando, gelidaeque pruinae,
 530 et vis magna geli, magnum duramen aquarum,
 et mora quae fluvios passim refrenat euntis,
 perfacilest tamen haec reperire animoque videre
 omnia quo pacto fiant quareve creentur,
 cum bene cognoris elementis reddita quae sint.
- 535 Nunc age, quae ratio terrai motibus extet
 percipe. et in primis terram fac ut esse rearis
 supter item ut supera ventosis undique plenam
 speluncis, multosque lacus multasque lucunas
 in gremio gerere et rupes deruptaque saxa:
 540 multaque sub tergo terrai flumina tecta
 volvere vi fluctus summersaque saxa putandumst:
 undique enim similem esse sui res postulat ipsa.
 his igitur rebus subiunctis suppositisque
 terra superne tremit magnis concussa ruinis,
 545 subter ubi ingentis speluncas subruit aetas:
 quippe cadunt toti montes, magnoque repente
 concussu late disserpunt inde tremores.
 et merito, quoniam plaustri concussa tremescunt

tecta, viam propter, non magno pondere tota,
 550 nec minus exultant, et ubi lapi' cumque viai
 ferratos utrimque rotarum succutit orbis.
 fit quoque, ubi in magnas aquae vastasque lucunas
 gleba vetustate e terra provolvitur ingens,
 ut iactetur aquae fluctu quoque terra vacillans;
 555 ut vas *interdum* non quit constare, nisi umor
 destitit in dubio fluctu iactarier intus.

Praeterea ventus cum per loca subcava terrae
 collectus parte ex una procumbit et urget
 obnixus magnis speluncas viribus altas,
 560 incumbit tellus quo venti prona premit vis:
 tum supera terram quae sunt extracta domorum,
 ad caelumque magis quanto sunt edita quaeque,
 inclinata abeunt in eandem prodita partem,
 protractaeque trabes inpendent ire paratae.
 565 et metuunt magni naturam credere mundi
 exitiale aliquod tempus clademque manere,
 cum videant tantam terrarum incumbere molem!
 quod nisi respirent venti, vis nulla refrenet
 res neque ab exitio possit reprehendere euntis:
 570 nunc quia respirant alternis inque gravescunt
 et quasi collecti redeunt ceduntque repulsi,
 saepius hanc ob rem minitatur terra ruinas
 quam facit: inclinatur enim retroque recellit,
 et recipit prolapsa suas in pondera sedes.
 575 hac igitur ratione vacillant omnia tecta
 summa magis mediis, media imis, ima perhilum.

Est haec eiusdem quoque magni causa tremoris,
 ventus ubi atque animae subito vis maxima quaedam
 aut extrinsecus aut ipsa tellure coorta
 580 in loca se cava terrai coniecit, ibique
 speluncas inter magnas fremit ante tumultu
 versabundaque portatur, post incita cum vis
 exagitata foras erumpitur et simul altam
 diffindens terram magnum concinnat hiatum.
 585 in Syria Sidone quod accidit et fuit Aegi
 in Peloponneso, quas exitus hic animai

- disturbat urbes et terrae motus obortus :
 multaque praeterea ceciderunt moenia magnis
 motibus in terris , et multae per mare pessum
 590 subsedere suis pariter cum civibus urbes.
 quod nisi prorumpit , tamen impetus ipse animai
 et fera vis venti per crebra foramina terrae
 dispertitur ut horror et incutit inde tremorem ;
 frigus uti nostros penitus cum venit in artus ,
 595 concutit invitos cogens tremere atque movere.
 ancipiti trepidant igitur terrore per urbis ,
 tecta superne timent , metuunt inferne cavernas
 terrai ne dissoluat natura repente ,
 neu distracta suum late dispandat hiatus
 600 atque suis confusa velit complere ruinis.
 proinde licet quamvis caelum terramque reantur
 incorrupta fore aeternae mandata saluti :
 et tamen interdum praesens vis ipsa pericli
 subdit adhuc stimulum quadam de parte timoris ,
 605 ne pedibus raptim tellus subtracta feratur
 in barathrum , rerumque sequatur prodita summa
 funditus , et fiat mundi confusa ruina.
 || Principio mare mirantur non reddere maius
 naturam , quo sit tantus decursus aquarum ,
 610 omnia quo veniant ex omni flumina parte.
 adde vagos imbris tempestatesque volantes ,
 omnia quae maria ac terras sparguntque rigantque :
 adde suos fontis : tamen ad maris omnia summam
 guttai vix instar erunt unius adaugmen ;
 615 quo minus est mirum mare non augescere magnum.
 praeterea magnam sol partem detrahit aestu.
 quippe videmus enim vestis umore madentis
 exsiccare suis radiis ardentibu' solem :
 at pelage multa et late substrata videmus.
 620 proinde licet quamvis ex uno quoque loco sol
 umoris parvam delibet ab aequore partem :
 largiter in tanto spatio tamen auferet undis.
 tum porro venti quoque magnam tollere partem
 umoris possunt verrentes aequora , ventis

- 625 una nocte vias quoniam persaepe videmus
 siccari mollisque luti concreescere crustas.
 praeterea docui multum quoque tollere nubes
 umorem magno conceptum ex aequore ponti,
 et passim toto terrarum spargere in orbi,
 630 cum pluit in terris et venti nubila portant.
 postremo quoniam raro cum corpore tellus
 est, et coniunctast, oras maris undique cingens,
 debet, ut in mare de terris venit umor aquai,
 in terras itidem manare ex aequore salso:
 635 percolatur enim virus, retroque remanat
 materies umoris et ad caput amnis omnis
 confluit, inde super terras redit agmine dulci
 qua via secta semel liquido pede detulit undas. ||

Nunc ratio quae sit, per fauces montis ut Aetnae

- 640 expirent ignes interdum turbine tanto,
 expediam: neque enim mediocri clade coorta
 flammea tempestas Siculum dominata per agros
 finitimis ad se convertit gentibus ora,
 fumida cum caeli scintillare omnia templa
 645 cernentes pavida complebant pectora cura,
 quid moliretur rerum natura novarum.

Hisce tibi in rebus latest alteque videndum
 et longe cunctas in partis dispiciendum,
 ut reminiscaris summam rerum esse profundam,

- 650 et videas caelum summae totius unum
 quam sit parvula pars et quam multesima constet,
 nec tota pars, homo terrae quota totius unus.
 quod bene propositum si plane contueare
 ac videas plane, mirari multa relinquant.
 655 numquis enim nostrum miratur, si quis in artus
 accipit calido febrim fervore coortam
 aut alium quemvis morbi per membra dolorem?
 opturgescit enim subito pes, arripit acer
 saepe dolor dentes, oculos invadit in ipsos,
 660 existit sacer ignis et urit corpore serpens
 quamcumque arripuit partim, repitque per artus,
 nimirum, quia sunt multarum semina rerum,

- et satis haec tellus nobis caelumque mali fert ,
 unde queat vis immensi procrecere morbi.
 665 sic igitur toti caelo terraeque putandumst
 ex infinito satis omnia suppeditare ,
 unde repente queat tellus concussa moveri
 perque mare ac terras rapidus percurrere turbo ,
 ignis abundare Aetnaeus , flammescere caelum :
 670 id quoque enim fit , et ardescunt caelestia templa ,
 et tempestates pluviae graviore coortu
 sunt , ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum .
 'at nimis est ingens incendi turbidus ardor.'
 scilicet , et fluviis quibus est maximus ei
 675 qui non ante aliquem maiorem vidit , et ingens
 arbor homoque videtur , et omnia de genere omni
 maxima quae vidit quisque , haec ingentia fingit ,
 cum tamen omnia cum caelo terraque marique
 nil sint ad summam summae totius omnem .
 680 Nunc tamen illa modis quibus inritata repente
 flamma foras vastis Aetnae fornacibus efflet ,
 expediam . primum totius subcava montis
 est natura , fere silicibus suffulta cavernis .
 omnibus est porro in speluncis ventus et aër .
 685 ventus enim fit , ubi est agitando percitus aër :
 hic ubi percaluit calefecitque omnia circum
 saxa furens , qua contingit , terramque , et ab ollis
 excussit calidum flammis velocibus ignem ,
 tollit se ac rectis ita faucibus eicit alte .
 690 fert itaque ardorem longe , longeque favillam
 differt , et crassa volvit caligine fumum ,
 extruditque simul mirando pondere saxa ;
 ne dubites quin haec animae turbida sit vis .
 praeterea magna ex parti mare montis ad eius
 695 radices frangit fluctus aestumque resorbet .
 ex hoc usque mari speluncae montis ad altas
 perveniunt subter fauces . hac ire fatendumst
 et penetrare maris penitus percocta in apertum
 atque efflare foras , ideoque extollere flammam
 700 saxaque subiectare et arenae tollere nimbos .

in summo sunt vertice enim crateres, ut ipsi
nominant; nos quod fauces perhibemus et ora.

Sunt aliquot quoque res quarum unam dicere causam
non satis est, verum pluris, unde una tamen sit;

- 705 corpus ut exanimum siquod procul ipse iacere
conspicias hominis, sit ut omnis dicere causas
conveniat leti, dicatur ut illius una:
nam neque eum ferro nec frigore vincere possis
interiisse neque a morbo neque forte veneno,
710 verum aliquid genere esse ex hoc quod contigit ei
scimus. item in multis hoc rebus dicere habemus.

Nilus in aestatem crescit campisque redundat,
unicus in terris Aegypti totius annis.

- is rigat Aegyptum medium per saepe calorem,
715 aut quia sunt aestate aquilones ostia contra,
anni tempore eo qui etesiae esse feruntur,
et contra fluvium flantes remorantur et undas
cogentes sursus replent coguntque manere.
nam dubio procul haec adverso flabra feruntur
720 flumine, quae gelidis ab stellis axis aguntur:
ille ex aestifera parti venit annis ab austro,
inter nigra virum percocto saecla colore
exoriens penitus media ab regione diei.
est quoque uti possit magnus congestus arenae
725 fluctibus adversis oppilare ostia contra,
cum mare permotum ventis ruit intus arenam;
quo fit uti pacto liber minus exitus amni
et proclivis item fiat minus impetus undis.
fit quoque uti pluviae, forsitan, magis ad caput ei
730 tempore eo fiant, quod etesia flabra aquilonum
nubila coniciunt in eas tunc omnia partis:
scilicet, ad mediam regionem eiecta diei
cum convenerunt, ibi ad altos denique montis
contrusae nubes coguntur vique preinuntur.
735 forsitan Aethiopum penitus de montibus altis
crescat, ubi in campos albas descendere ningues
tabificis subigit radiis sol omnia lustrans.

Nunc age, Averna tibi quae sint loca cumque lacusque

- expediam, quali natura praedita constant.
- 740 principio, quo Averna vocantur nomine, id ab re
inpositumst, quia sunt avibus contraria cunctis,
e regione ea quod loca cum venere volantes,
remigi oblitae pennarum vela remittunt,
praecipitesque cadunt molli cervice profusae
- 745 in terram, si forte ita fert natura locorum,
aut in aquam, si forte lacus substratus Avernist.
is locus est Cumas apud, acri sulphure montes
oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti;
est ut Athenaeis in moenibus, arcis in ipso
- 750 vertice, Palladis ad templum Tritonidis almae,
quo numquam pennis appellunt corpora raucae
cornices, non cum fumant altaria donis:
usque adeo fugitant non iras Palladis acris
pervigili causa, Graium ut cecinere poëtae,
- 755 sed natura loci viibus officit ipsa suapte.
in Syria quoque fertur item locus esse videri,
quadripedes quoque quo simul ac vestigia primum
intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
manibus ut si fit divis mactatu' repente.
- 760 omnia quae naturali ratione geruntur,
et quibus effiant causis apparet origo;
ianua ne Puteis Orci regionibus esse
credatur, post hinc animas Acheruntis in oras
ducere forte deos manis inferne reamur,
- 765 naribus alipedes ut cervi saepe putantur
ducere de latebris serpentia saecula ferarum.
quod procul a vera quam sit ratione repulsum
percipe: nam de re nunc ipsa dicere conor.
- Principio hoc dico, quod dixi saepe quoque ante,
- 770 in terra cuiusque modi rerum esse figuras;
multa, cibo quae sunt, vitalia, multaque, morbos
incurere et mortem quae possint adcelerare.
et magis esse aliis alias animantibus aptas
res ad vitae rationem ostendimus ante
- 775 propter dissimilem naturam dissimilisque
texturas inter sese primasque figuras.

- multa meant inimica per auris , multa per ipsas
 insinuant naris infesta atque aspera adactu ,
 nec sunt multa parum tactu vitanda neque autem
 780 aspectu fugienda saporeque tristia quae sint.
 Deinde videre licet quam multae sint homini res
 acriter infestae sensu spurcaeque gravesque ;
 arboribus primum certis gravis umbra tributa
 usque adeo , capitis faciant ut saepe dolores ,
 785 siquis eas sup̄ter iacuit prostratus in herbis.
 est etiam magnis Heliconis montibus arbos
 floris odore hominem taetro consueta necare.
 scilicet , haec ideo terris ex omnia surgunt
 multa modis multis multarum semina rerum ,
 790 quod permixta gerit tellus discretaque tradit.
 nocturnumque recens extinctum lumen ubi acri
 nidore offendit nares , consopit ibidem
 concidere et spumas qui morbo mittere suevit.
 castoreoque gravi mulier sopita recumbit ,
 795 et manibus nitidum teneris opus effluit ei ,
 tempore eo si odoratast quo menstrua solvit.
 multaue praeterea languentia membra per artus
 solvunt atque animam labefactant sedibus intus.
 denique si calidis etiam cunctare lavabris
 800 plenior et laveris , solio ferventis aquai
 quam facile in medio fit uti des saepe ruinas !
 carbonumque gravis vis atque odor insinuat
 quam facile in cerebrum , nisi aquam praecepimus ante !
 at cum membra domus percepit fervidior vis ,
 805 tum fit odor viri plagae mactabilis instar.
 nonne vides etiam terra quoque sulphur in ipsa
 gignier et taetro concrecere odore bitumen ;
 denique ubi argenti venas auri que secuntur ,
 terrai penitus scrutantes abdita ferro ,
 810 qualis expiret Scaptensula subter odores ?
 quidve mali fit ut exhalent aurata metalla !
 quas hominum reddunt facies qualisque colores !
 nonne vides audisve perire in tempore parvo
 quam soleant , et quam vitae copia desit ,

- 815 quos opere in tali cohibet vis magna necessis?
 hos igitur tellus omnis exaestuat aestus
 expiratque foras in apertum promptaque caeli.
 Sic et Averna loca alitibus summittere debent
 mortiferam vim, de terra quae surgit in auras,
 820 ut spatium caeli quadam de parte venenet;
 quo simul ac primum pennis delata sit ales,
 impediatur ibi caeco correpta veneno,
 ut cadat e regione loci, qua derigit aestus.
 quo cum conruit, hic eadem vis illius aestus
 825 reliquias vitae membris ex omnibus aufert.
 quippe etenim primo quasi quendam conciet aestum:
 posterius fit uti, cum iam cecidere veneni
 in fontis ipsos, ibi sit quoque vita vomenda
 propterea quod magna mali fit copia circum.
- 830 Fit quoque ut interdum vis haec atque aestus Averni
 aëra, qui inter avis cumquest terramque locatus,
 discutiat, prope uti locus hic linquatur inanis.
 cuius ubi e regione loci venere volantes,
 claudicat extemplo pinnarum nisus inanis,
 835 et conamen utrimque alarum proditur omne.
 hic ubi nixari nequeunt insistereque alis,
 scilicet, in terram delabi pondere cogit
 natura, et vacuum prope iam per inane iacentes
 dispergunt animas per caulas corporis omnis.

*

- 840 frigidior porro in puteis aestate fit umor,
 rarescit quia terra calore, et semina si quae
 forte vaporis habet proprii, dimittit in auras.
 quo magis est igitur tellus effeta calore,
 fit quoque frigidior qui in terrast abditus umor.
 845 frigore cum premitur porro omnis terra coitque
 et quasi concrescit, fit, scilicet, ut coëundo
 exprimat in puteos si quem gerit ipsa calorem.

Esse apud Hammonis fanum fons luce diurna
frigidus et calidus nocturno tempore fertur.

850 hunc homines fontem nimis admirantur et acri
sole putant sup̄ter terras fervere raptim,
nox ubi terribili terras caligine textit.

quod nimis a verast longe ratione remotum :

quippe, ubi sol nudum contractans corpus aquai

855 non quierit calidum supera de reddere parte,
cum superum lumen tanto fervore fruatur,
qui queat hic sup̄ter tam crasso corpore terram
percoquere umorem et calido donare vapore?
praesertim cum vix possit per septa domorum

860 insinuare suum radiis ardentibus aestum.

quae ratio est igitur? nimirum, terra magis quod
rara tepet circum fontem quam cetera tellus,
multaque sunt ignis prope semina corpus aquai.
hoc ubi roriferis terram nox obruit umbris,

865 extemplo penitus frigescit terra coitque :

hac ratione fit ut, tamquam compressa manu sit,
exprimat in fontem quae semina cumque habet ignis,
quae calidum faciunt aquae tactum atque saporem.
inde ubi sol radiis terram dimovit obortus

870 et rarefecit calido gliscente vapore,

rursus in antiquas redeunt primordia sedes
ignis, et in terram cedit calor omnis aquai.

frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.

praeterea solis radiis iactatur aquai

875 umor et in lucem tremulo rarescit ab aestu :

propterea fit uti quae semina cumque habet ignis
dimittat; quasi saepe gelum, quod continet in se,
mittit et exolvit glaciem nodosque relaxat.

Frigidus est etiam fons, supra quem sita saepe

880 stупpa iacit flammam concepto protinus igni,
taedaque consimili ratione accensa per undas
conlucet, quocumque natans impellitur auris.

nimirum, quia sunt in aqua permulta vaporis
semina, de terraque necesses funditus ipsa

885 ignis corpora per totum consurgere fontem

- et simul exspirare foras exireque in auras ,
 non ita multa tamen , calidus queat ut fieri fons ,
 propterea dispersa foras erumpere cogit
 vis per aquam subito sursumque ea conciliari.
- 890 quod genus endo marist Aradi fons , dulcis aquai
 qui scatit et salsas circum se dimovet undas :
 et multis aliis praebet regionibus aequor
 utilitatem opportunam sitientibu' nautis ,
 quod dulcis inter salsas intervomit undas.
- 895 sic igitur per eum possunt erumpere fontem
 et scateri illa foras in stuppam semina ; quo cum
 conveniunt aut in taedai corpore adhaerent ,
 ardescunt facile extemplo , quia multa quoque in se
 semina habent ignis stuppae taedaeque latentis.
- 900 nonne vides etiam , nocturna ad lumina linum
 nuper ubi extinctum admoveas , accendier ante
 quam tetigit flammam , taedamque pari ratione ?
 multaque praeterea prius ipso tacta vapore
 eminus ardescunt quam comminus imbuat ignis.
- 905 hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandumst.
 Quod superest , agere incipiam quo foedere fiat
 naturae , lapis hic ut ferrum ducere possit ,
 quem Magneta vocant patrio de nomine Grai ,
 Magnetum quia fit patriis in finibus ortu.
- 910 hunc homines lapidem mirantur : quippe catenam
 saepe ex anellis reddit pendentibus ex se.
 quinque etenim licet interdum pluresque videre
 ordine demissos levibus iactarier auris ,
 unus ubi ex uno dependet supter adhaerens ,
- 915 ex alioque alius lapidis vim vinclaque noscit :
 usque adeo permananter vis pervolat eius.
 Hoc genus in rebus firmandumst multa prius quam
 ipsius rei rationem reddere possis ,
 et nimium longis ambagibus est adeundum ;
- 920 quo magis attentas auris animumque reposco.
 Principio omnibus ab rebus , quascumque videmus ,
 perpetuo fluere ac mitti spargique necessesit
 corpora quae feriant oculos visumque lacessant :

perpetuoque fluunt certis ab rebus odores ;
 925 frigus ut a fluviis , calor ab sole , aestus ab undis
 aequoris , exesor moerorum , litora propter :
 nec varii cessant sonitus manare per auras :
 denique in os salsi venit umor saepe saporis ,
 cum mare versamur propter , dilutaque contra
 930 cum tuimur misceri absinthia , tangit amaror.
 usque adeo omnibus ab rebus res quaeque fluenter
 fertur et in cunctas dimittitur undique partis ,
 nec mora nec requies interdatur ulla fluendi ,
 perpetuo quoniam sentimus et omnia semper.
 935 [cernere odorari licet et sentire sonare]

Nunc omnis repetam quam raro corpore sint res
 commemorare ; quod in primo quoque carmine claret :
 quippe etenim , quamquam multas hoc pertinet ad res
 noscere , cum primis hanc ad rem protinus ipsam ,
 940 qua de disserere adgredior , firmare necessesit
 nil esse in promptu nisi mixtum corpus inani.
 principio fit ut in speluncis saxa superne
 sudent umore et guttis manantibu' stillent.
 manat item nobis e toto corpore sudor ,
 945 crescit barba pilique per omnia membra , per artus.
 diditur in venas cibus omnis , auget , alitque
 corporis extremas quoque partis unguiculosque.
 frigus item transire per aes , calidumque vaporem ,
 sentimus , sentimus item transire per aurum
 950 atque per argentum , cum pocula plena tenemus.
 denique per dissepta domorum saxea voces
 pervolitant , permanat odor frigusque vaposque
 ignis , qui ferri quoque vim penetrare suëvit
 denique qua circum Galli lorica coërcet.
 955 morbida visque simul , cum extrinsecus insinuatur ,
 e tempestate in terra caeloque coortast ,
 in caelum terrasque remotas iure facessunt ;
 quandoquidem nil est nisi raro corpori' nexu.
 Huc accedit uti non omnia , quae iaciuntur
 960 corpora cumque ab rebus , eodem praedita sensu
 atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.

- principio terram sol excoquit et facit are ,
 at glaciem dissolvit et altis montibus altas
 extractasque nives radiis tabescere cogit :
 965 denique cera liquefit in eius posta vapore.
 ignes item liquidum facit aes aurumque resolvit ,
 at coria et carnem trahit et conducit in unum.
 umor aquae porro ferrum condurat ab igni ,
 at coria et carnem mollit durata calore.
 970 barbigeras oleaster eo iuvat usque capellas ,
 effluat ambrosiae quasi vere et nectari' linctus ;
 qua nil est homini quod amariu' frondeat esca.
 denique amaracinum fugitat sus et timet omne
 ungentum : nam saetigeris subus acre venenumst ;
 975 quod nos interdum tanquam recreare videtur.
 at contra nobis caenum taeterrima cum sit
 spurcicies , eadem subus haec iucunda videtur ,
 insatiabiliter toti ut volvantur ibidem.

- Hoc etiam superest , ipsa quam dicere de re
 980 adgredior quod dicendum prius esse videtur.
 multa foramina cum variis sint reddita rebus ,
 dissimili inter se natura praedita debent
 esse et habere suam naturam quaeque viasque.
 quippe etenim varii sensus animantibus insunt ,
 985 quorum quisque suam proprie rem percipit in se :
 nam penetrare alio sonitus alioque saporem
 cernimus e sucis , alio nidoris odores.
 praeterea manare aliud per saxa videtur ,
 atque aliud lignis , aliud transire per aurum ,
 990 argentoque foras aliud vitroque meare :
 nam fluere hac species , illac calor ire videtur ,
 atque aliis aliut citius transmittere eadem.
 scilicet , id fieri cogit natura viarum
 multimodis varians , ut paulo ostendimus ante ,
 995 propter dissimilem naturam textaque rerum.

Quapropter , bene ubi haec confirmata atque locata
 omnia constiterint nobis praeposta parata ,
 quod superest , facile hinc ratio reddetur , et omnis
 causa patefiet , quae ferri pelliciat vim.

- 1000 principio fluere e lapide hoc permulta necessesst
 semina, sive aestum, qui discutit aëra plagis,
 inter qui lapidem ferrumque est cumque locatus.
 hoc ubi inanitur spatium multusque vacesit
 in medio locus, extemplo primordia ferri
- 1005 in vacuum prolapsa cadunt coniuncta, fit utque
 anulus ipse sequatur eatque ita corpore toto.
 nec res ulla magis primoribus *ex* elementis
 indupedita suis arte conexa cohaeret
 quam validi ferri natura et frigidus horror.
- 1010 quo minus est mirum, quod ducitur [ex elementis],
 corpora si nequeunt e ferro plura coorta
 in vacuum ferri, quin anulus ipse sequatur;
 quod facit, et sequitur, donec pervenit ad ipsum
 iam lapidem caecisque in eo compagibus haesit.
- 1015 hoc fit idem cunctas in partis, unde vacesit
 cumque locus, sive e transverso sive superne
 corpora continuo in vacuum vicina feruntur:
 quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
 sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
- 1020 huc accedit uti, quare queat id magis esse,
 haec quoque res adiumento motuque iuvetur,
 quod, simul a fronte est anelli rarior aër
 factus inanitusque locus magis ac vacuatus,
 continuo fit uti qui post est cumque locatus
- 1025 aër a tergo quasi provehat atque propellat.
 semper enim circumpositus res verberat aër:
 sed tali fit uti propellat tempore ferrum,
 parte quod ex una spatium vacat et capit in se.
 hic, tibi quem memoro, per crebra foramina ferri
- 1030 parvas ad partis subtiliter insinuatus,
 trudit et inpellit, quasi navem velaque ventus.
 denique res omnes debent in corpore habere
 aëra, quandoquidem raro sunt corpore et aër
 omnibus est rebus circumdatus adpositusque.
- 1035 hic igitur, penitus qui in ferrost abditus aër,
 sollicito motu semper iactatur eoque
 verberat anellum dubio procul et ciet intus,

- scilicet: ille eodem fertur, quo praecipitavit
iam semel et partem in vacuum conamina sumpsit.
- 1040 Fit quoque ut a lapide hoc ferri natura recedat
interdum, fugere atque sequi consueta vicissim.
exultare etiam Samothracia ferrea vidi
et ramenta simul ferri furere intus ahenis
in scaphiis, lapis hic Magnes cum subditus esset:
- 1045 usque adeo fugere ab saxo gestire videtur.
aere interposito discordia tanta creatur
propterea quia, nimirum, prius aestus ubi aeris
praecipit ferrique vias possedit apertas,
posterior lapidis venit aestus et omnia plena
- 1050 invenit in ferro, neque habet qua tranet ut ante:
cogitur offensare igitur pulsareque fluctu
ferrea texta suo; quo pacto respuit ab se
atque per aes agitat, sine eo quod saepe resorbet.
Illud in his rebus mirari mitte, quod aestus
- 1055 non valet e lapide hoc alias impellere item res.
pondere enim fretae partim stant; quod genus aurum
et partim raro quia sunt cum corpore, ut aestus
pervolet intactus, nequeunt impellier usquam;
lignea materies in quo genere esse videtur.
- 1060 interutraque igitur ferri natura locata
aeris ubi accepit quaedam corpuscula, tum fit,
inpellant ut eam Magnesia flumine saxa.
nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena,
ut mihi multa parum genere ex hoc suppeditentur,
- 1065 quae memorare queam inter singillariter apta.
saxa vides primum sola colescere calce.
glutine materies taurino iungitur uno,
ut vitio venae tabularum saepius hiscant
quam laxare queant compages taurea vincla.
- 1070 vitigeni latices aquai fontibus audent
misceri, cum pix nequeat gravis et leve olivom.
purpureusque colos conchyli iungitur uno
corpore cum lanae, dirimi qui non queat usquam;
non si Neptuni fluctu renovare operam des;
- 1075 non, mare si totum velit eluere omnibus undis.

- denique non auro res aurum copulat una ,
aerique aes plumbo fit uti iungatur ab albo ?
cetera iam quam multa licet reperire ! quid ergo ?
nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam ,
1080 nec me tam multam hic operam consumere par est ,
sed breviter paucis praestat comprehendere multa .
quorum ita texturae ceciderunt mutua contra ,
ut cava convenient plenae haec illius illa
huiusque inter se , iunctura haec optima constat .
1085 est etiam , quasi ut anellis hamisque plicata
inter se quaedam possint coplata teneri ;
quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur .
Nunc ratio quae sit morbis , aut unde repente
mortiferam possit cladem conflare coorta
1090 morbida vis hominum generi pecudumque catervis
expediam . primum multarum semina rerum
esse supra docui quae sint vitalia nobis ,
et contra quae sint morbo mortique necessessest
multa volare : ea cum casu sunt forte coorta
1095 et perturbarunt caelum , fit morbidus aër .
atque ea vis omnis morborum pestilientiaque
aut extrinsecus ut nubes nebulaeque superne
per caelum veniunt , aut ipsa saepe coortae
de terra surgunt , ubi putorem umida nactast
1100 intempestivis pluviisque et solibus icta .
nonne vides etiam caeli novitate et aquarum
temptari procul a patria quicumque domoque
adveniunt ideo quia longe discrepant res ?
nam quid Britannis caelum differre putamus ,
1105 et quod in Aegypto est , qua mundi claudicat axis ,
quidve quod in Ponto est differre , et Gadibus atque
usque ad nigra virum percocto saecula colore ?
quae cum quattuor inter se diversa videmus
quattuor a ventis et caeli partibus esse ,
1110 tum color et facies hominum distare videntur
largiter et morbi generatim saecula tenere .
est elephas morbus qui propter flumina Nili
gignitur Aegypto in media , neque praeterea usquam .

- Atthide temptantur gressus, oculique in Achaeis
 1115 finibus. inde aliis alius locus est inimicus
 partibus ac membris: varius concinnat id aër.
 proinde ubi se caelum quod nobis forte alienum
 commovet atque aër inimicus serpere coepit,
 ut nebula ac nubes paulatim repit et omne
 1120 qua graditur conturbat et immutare coactat,
 fit quoque ut, in nostrum cum venit denique caelum,
 corrumpat reddatque sui simile atque alienum.
 haec igitur subito clades nova pestilitasque
 aut in aquas cadit aut fruges persidit in ipsas
 1125 aut alios hominum pastus pecudumque cibatus,
 aut etiam suspensa manet vis aëre in ipso,
 et, cum spirantes mixtas hinc ducimus auras,
 illa quoque in corpus pariter sorbere necessest.
 consimili ratione venit bubus quoque saepe
 1130 pestilitas et iam pigris balantibus aegror.
 nec refert utrum nos in loca deveniamus
 nobis adversa et caeli mutemus amictum,
 an caelum nobis ultro natura *alienum*
 deferat aut aliquid quo non consuevimus uti,
 1135 quod nos adventu possit temptare recenti.
 Haec ratio quondam morborum et morti' fera
 finibus in Cecropis funestos reddidit agros
 vastavitque vias, exhaustit civibus urbem.
 nam penitus veniens Aegypti finibu' morbus,
 1140 aëra permensus multum camposque natantis,
 incubuit tandem populo Pandionis omni.
 inde catervatim morbo mortique dabantur.
 principio caput incensum fervore gerebant
 et duplicis oculos suffusa luce rubentes.
 1145 sudabant etiam fauces intrinsecus atrae
 sanguine, et ulceribus vocis via saepta coibat,
 atque animi interpres manabat lingua cruore,
 debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.
 inde ubi per fauces pectus compleerat et ipsum
 1150 morbida vis in cor maestum confluxerat aegris,
 omnia tum vero vitae claustra lababant.

- spiritus ore foras taetrumolvebat odorem,
 rancida quo perolent proiecta cadavera ritu.
 atque animi prorsum *tum* vires totius, omne
 1155 languebat corpus, leti iam limine in ipso.
 intolerabilibusque malis erat anxius angor
 adsidue comes et gemitu commixta querella.
 singultusque frequens noctem per saepe diemque
 corripere adsidue nervos et membra coactans
 1160 dissolvebat eos, defessos ante, fatigans.
 nec nimio cuiquam posses ardore tueri
 corporis in summo summam fervere partem,
 sed potius tepidum manibus proponere tactum
 et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
 1165 corpus, ut est per membra sacer dum diditur ignis.
 intima pars hominum vero flagrabat ad ossa,
 flagrabat stomacho flamma ut fornacibus intus.
 nil adeo posses cuiquam leve tenveque membris
 vertere in utilitatem, at ventum et frigora semper.
 1170 in fluvios partim gelidos ardentia morbo
 membra dabant, nudum iacentes corpus in undas.
 multi praecipites lymphis putealibus alte
 inciderunt, ipso venientes ore patente:
 insedabiliter sitis arida, corpora inurens,
 1175 aequabat multum parvis umoribus imbrem.
 nec requies erat ulla mali: defessa iacebant
 corpora. mussabat tacito medicina timore,
 quippe patentia cum totiens ac nuntia mortis
 lumina versarent oculorum expertia somno.
 1180 multaque praeterea mortis tum signa dabantur,
 perturbata animi mens in maerore metuque,
 triste supercilium, furiosus voltus et acer,
 sollicitae porro pleneaeque sonoribus aures,
 creber spiritus aut ingens raroque coortus,
 1185 sudorisque madens per collum splendidusumor,
 tenvia sputa minuta, croci contacta colore
 salsaque, per fauces raucas vix edita tussi.
 in manibus vero nervi trahere et tremere artus
 a pedibusque minutatim succedere frigus

- 1190 non dubitabat : item ad supremum denique tempus
 compressae nares , nasi primoris acumen
 tenve , cavati oculi , cava tempora , frigida pellis
 duraque , inhorrescens rictum , frons tenta tumberat .
 nec nimio rigidi post artus morte iacebant .
- 1195 octavoque fere candenti lumine solis
 aut etiam nona reddebant lampade vitam .
 quorum siquis vix vitarat funera leti ,
 ulceribus taetris et nigra proluvie alvi
 posterius tamen hunc tabes letumque manebat ,
- 1200 aut etiam multus capitis cum saepe dolore
 corruptus sanguis expletis naribus ibat :
 huc hominis totae vires corpusque fluebat .
 profluvium porro qui taetri sanguinis acre
 exierat , tamen in nervos huic morbus et artus
- 1205 ibat et in partis genitalis corporis ipsas .
 et graviter partim metuentes limina leti
 vivebant ferro privati parte virili ,
 et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
 in vita tamen , et perdebant lumina partim :
- 1210 usque adeo mortis metus his incesserat acer .
 atque etiam quosdam cepere obliviam rerum
 cunctarum , neque se possent cognoscere ut ipsi .
 multaque humi cum inhumata iacerent corpora supra
 corporibus , tamen alituum genus atque ferarum
- 1215 aut procul apsiliebat , ut acrem exiret odorem ,
 aut , ubi gustarat , languebat morte propinqua .
 nec tamen omnino temere illis solibus ulla
 comparebat avis , nec tristia saecla ferarum
 exhibant silvis : languebant pleraque morbo
- 1220 et moriebantur . cum primis fida canum vis
 strata viis animam ponebat in omnibus aegre :
 extorquebat enim vitam vis morbida membris .
 nec ratio remedi communis certa dabatur :
 nam quod ali dederat vitalis aëris auras
- 1225 volvere in ore licere et caeli templa tueri ,
 hoc aliis erat exitio letumque parabat .

Illud in his rebus miserandum magnopere unum

- aerumnabile erat, quod ubi se quisque videbat
 implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
 1230 deficiens animo maesto cum corde iacebat,
 funera respectans animam amittebat ibidem.
 quippe etenim nullo cessabant tempore apisci
 ex aliis alios avidi contagia morbi,
 lanigeras tamquam pecudes et bucera saecla.
 1235 idque vel in primis cumulabat funere funus.
 nam quicumque suos fugitabant visere ad aegros,
 vitae nimium cupidos mortisque timentis
 poenibat paulo post turpi morte malaque,
 desertos, opis expertis, incuria mactans.
 1240 qui fuerant autem praesto, contagibus ibant
 atque labore, pudor quem tum cogebat obire
 blandaque lassorum vox mixta voce querellae.
 optimus hoc leti genus ergo quisque subibat.
 incommitata rapi cernebant funera vasta,
 1245 inque aliis alium populum sepelire suorum
 certantes: lacrimis lassi luctuque redibant:
 inde bonam partem in lectum maerore dabantur.
 nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus
 nec mors nec luctus temptaret tempore talei.
 1250 Praeterea iam pastor et armentarius omnis
 et robustus item curvi moderator aratri
 languebat, penitusque casa contrusa iacebant
 corpora paupertate et morbo dedita morti.
 exanimis pueris super exanimata parentum
 1255 corpora nonnumquam posses retroque videre
 matribus et patribus natos super edere vitam.
 nec minimam partem ex agris maeroris in urbem
 confluit labes, quem contulit agricolarum
 copia conveniens ex omni morbida parte.
 1260 omnia complebant loca tectaque; quo magis aestu
 confertos ita acervatim mors accumulabat.
 multa siti protracta viam per proque voluta
 corpora silanos ad aquarum strata iacebant
 interclusa anima nimia ab dulcedine aquarum,
 1265 multaque per populi passim loca prompta viasque

- languida semanimo cum corpore membra videres
horrida paedore et pannis cooperta perire ,
|| corporis inluvie , pelli super ossibus una , ||
ulceribus taetris prope iam sordique sepulta.
- 1270 omnia denique sancta deum delubra repletat
corporibus mors exanimis onerataque passim
cuncta cadaveribus caelestum templa tenebat ,
hospitibus loca quae complebant aedituentes.
nec iam religio divom nec numina magni
- 1275 pendebantur enim : praesens dolor exsuperabat.
nec mos ille sepulturae remanebat in urbe ,
quo pius hic populus semper consuere humari :
perturbatus enim totus trepidabat , et unus
quisque suum pro re *conpostum* maestus humabat.
- 1280 multaque *mors* subita et paupertas horrida suasit :
namque suos consanguineos aliena rogorum
insuper extracta ingenti clamore locabant ,
subdebantque faces , multo cum sanguine saepe
rixantes potius quam corpora desererentur.

Biblioteka

8256/1

Naukowa